

Ada Ioana Dobrescu

Adolescența azi

Aspecte psihosociale

Presa Universitară Clujeană

ADA IOANA DOBRESCU

**ADOLESCENȚA AZI.
ASPECTE PSIHO SOCIALE**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2016

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Florentina Scârneci-Domnișoru

Conf. univ. dr. Codrina Șandru

ISBN 978-973-595-967-8

© 2016 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

CUPRINS

<i>ARGUMENT</i>	5
CAPITOLUL 1. ADOLESCENȚA. CADRU GENERAL	8
1.1. Accepțiuni ale conceptului de adolescență	8
1.2. Caracteristici bio-psiho-sociale ale adolescenței	10
1.3. Genul și sexualitatea la adolescenți	16
1.4. Abordări teoretice asupra adolescenței	27
1.5. Stadiul actual al cercetărilor românești privind adolescența	40
1.6. Adolescența în rândul minorităților	54
1.7. Ritualuri de trecere în adolescență	57
CAPITOLUL 2. STIMA DE SINE LA ADOLESCENȚI	64
2.1. Stima de sine. Conceptualizare	64
2.2. Formarea și evoluția stimei de sine la copii și adolescenți	67
2.3. Componentele stimei de sine	69
2.4. Tipologii ale stimei de sine	71
2.5. Complexul de inferioritate vs. complexul de superioritate	73
2.6. Stima de sine la fetele adolescente	75
2.7. Stima de sine la băieții adolescenți	77
2.8. Rolul părinților și al familiei în dezvoltarea stimei de sine la copii și adolescenți	77
2.9. Stima de sine și tranzițiile școlare	82
2.10. Stima de sine la adolescenții etnici	84

CAPITOLUL 3. CERCETAREA CALITATIVĂ	93
3.1. Definirea adolescenței din perspectiva personală	94
3.2. Definirea adolescenței din perspectiva socială	105
3.3. Descrierea adolescenței la minoritari	132
CONCLUZII	148
BIBLIOGRAFIE	153
ANEXE	158

ARGUMENT

Dedic această carte studenților mei, chiar dacă au trecut majoritatea dintre ei de etapa adolescenței spre următoarea – cea a tinereții, pentru a se înțelege mai bine pe ei înșiși, pentru a-și găsi răspunsuri la unele întrebări legate de viața lor, pentru a se cunoaște mai bine, pentru a se iubi mai mult, pentru a se înțelege mai bine cu părinții, prietenii și partenerul de cuplu.

Această carte reprezintă o parte din teza mea de doctorat cu titlul „Identitatea la adolescenți”. Tema acestei cărți își are sorgintea în experiența mea, ca și cadru didactic la Facultatea de Sociologie și Comunicare, din cadrul Universității Transilvania Brașov, unde predau materii conexe cu topicul lucrării. Tema adolescenților și a problemelor specifice lor o discut la seminarul de Dezvoltare Umană. Aceeași experiență mi-a oferit posibilitatea de a-i observa pe tinerii care veneau la facultate (debusolați în ceea ce privește propriul statut datorită problemelor complexe pe care le aveau în această etapă de vârstă). Totodată, cercetările anterioare întreprinse cu studenții mei pe teme legate de adolescență precum: sarcina la tinerele adolescente, familia – sursă de valori și atitudini morale la adolescenți, consecințe ale discriminării la adolescenți, implicații ale dragostei și sexualității la adolescenți, consecințe ale mobilității părinților asupra adolescenților au reprezentat premisele focusării mele pe această temă.

O altă motivație pentru care am abordat această temă este una de ordin obiectiv și rezidă în faptul că actualele condiții societale, definite prin consumerism, globalizare, explozia mijloacelor de comunicare în masă, tehnologie avansată, atrag după sine puternice transformări socioculturale, ce se reflectă și la nivelul adolescenților atât în plan comportamental cât și atitudinal. Numeroasele probleme specifice acestei vârste sunt legate de anorexie, bulimie, consum de droguri, alcool, fuga de acasă, comportamente suicidare, sarcina la tinerele adolescente, virusul

Hiv/Sida, absenteismul școlar, delincvența juvenilă. O sursă a acestor probleme o constituie societatea capitalistă contemporană și stilul de viață specific acesteia care prin diversitatea alternativelor puse la dispoziția adolescenților și prin nivelul ridicat al expectanțelor din partea mediului social determină incertitudini, neliniști, angoase, apariția unor complexe ce pot culmina cu incapacitatea de a-și defini propriul sine și/sau incapacitatea de a trece peste criza de identitate specifică acestei vârste.

Întrebările: „Cine sunt eu? Ce caut în această lume? Încotro mă îndrept?” și răspunsurile aferente, creează fundamentul existențial viitor. Chiar dacă pe parcursul vieții există o continuă definire și redefinire a sinelui, încheierea acestei etape de vârstă – adolescența cu o identitate asumată, înseamnă trecerea cu succes la alt nivel, la altă etapă de vârstă.

Obiectivul general al acestei lucrări a vizat realizarea unui model descriptiv al adolescenței și a unor aspecte fundamentale legate de ea precum: stil de viață, stimă de sine la adolescenți, relația cu familia, prietenii și partenerul de cuplu, realizări școlare.

***Primul capitol** conține descrierea grupei de vârstă – adolescența, definirea acesteia din punct de vedere etimologic și al modificărilor de conținut conceptual ce au avut loc de-a lungul istoriei, caracteristicile bio-psiho-sociale specifice acestei etape de vârstă, elemente legate de gen și sexualitate în adolescență, modul în care este percepută adolescența în rândul minoritarilor și ritualurile de trecere specifice acestei vârste; totodată am încercat să evidențiez stadiul actual al cercetărilor românești aferente temei și grupului meu țintă – adolescenții.*

*Al **doilea capitol** cuprinde descrierea unor concepte fundamentale aferente adolescenței precum stimă de sine, complex de inferioritate și superioritate; totodată am încercat să corelez conceptele anterior amintite cu realizările școlare, relația cu familia sau grupul etnic din care adolescenții fac parte.*

Complexitatea temei a impus un dublu demers: teoretic și empiric. Dacă din punct de vedere teoretic atenția a fost focalizată pe definirea adolescenței, cu teoriile, etapele și conceptele aferente, încercând să localizez și o serie de cercetări pe tema dată; în cadrul demersului empiric am urmărit surprinderea coordonatelor fundamentale ale vieții

adolescenților precum: stil de viață (limbaj, vestimentație, activități desfășurate), relația cu familia, cu partenerul de cuplu, cu prietenii, success și insucces vs. calități și defecte, ritualuri de trecere în adolescență, criza de identitate, experiențe marcante.

*În cel de-al **treilea capitol**, cu ajutorul unor instrumente de cercetare calitativă proprii, am încercat să mă aventurez pe un tărâm atât de incitant al analizei unei realități sociale complexe și să propun un exercițiu de gândire și reflecție asupra condiției adolescenților, care aflându-se în mijlocul schimbărilor, conștienți sau nu, participă la construirea lumii de mâine.*

Această carte a fost o treaptă de cunoaștere atât în plan personal (am o fetiță de 6 ani care va deveni adolescentă la un moment dat, iar eu voi cunoaște informațiile specific acestei vârste) cât și profesional (deoarece a apărut în urma definitivării tezei mele de doctorat).

Îi mulțumesc Domnului profesor universitar doctor Petru Iluț, coordonatorul științific al tezei de doctorat pentru îndrumarea și sprijinul acordat pe întreaga durată a studiilor doctorale, precum și colegelor de la Facultatea de Sociologie și Comunicare, din cadrul Universității Transilvania din Brașov, pentru observațiile valoroase oferite în diferite etape ale construirii acestei lucrări.

CAPITOLUL 1.

ADOLESCENȚA. CADRU GENERAL

1.1. Accepțiuni ale conceptului de adolescență

Definițiile regăsite în literatura de specialitate, date adolescenței de-a lungul timpului, sunt extrem de diverse prin conținut, autorii reușind să surprindă numeroasele caracteristici biologice, psihologice sau sociale specifice acestei vârste.

Din punct de vedere etimologic cuvântul *adolescent* provine din verbul latinesc „adolescere” care înseamnă „a crește spre”; cuvântul *adult* provenind din latinescul „adultus” și înseamnă „cel care a terminat de crescut” (Vallières, 2013).

Conform literaturii de specialitate, există patru etape importante din istorie în care adolescența a fost definită: *epoca primitivă* (a „riturilor de trecere” specifică astăzi triburilor mai puțin dezvoltate din Africa); *epoca sclavagistă* (perioada de creștere rapidă), *epoca începutului dezvoltării industriale* (Franța lui Rousseau); *dezvoltarea rapidă a industriei* (Hall).

Socrates (*apud* Dacey și Travers, 1996) spunea că vârsta *adolescenței* presupune o lipsă de respect total pentru cei mai în vârstă. Există mai multe dialoguri virtuale decât interacțiune față în față, nu se ridică, nu salută când alții intră în cameră, își contrazic părinții, pălăvrăgesc mult, se îndoapă cu mâncare, își tiranizează părinții.

Platon susținea că dacă în copilărie e nevoie de sport și muzică, în *adolescență* e nevoie de știință și matematică; iar Aristotel susținea că tinerii sunt la vârsta la care își dezvoltă abilitatea de a alege, își dezvoltă autodeterminarea.

Rousseau (*apud* Vallières, 2013) în secolul XVIII spunea că *adolescența* este asimilată cu criza pubertății, aceasta aparând mult mai târziu astăzi, astfel încât la sfârșitul secolului XIX, sub influența extinderii

perioadei de studii, ce îi menține pe elevi într-un fel de copilărie prelungită, adolescența apare ca o grupă de vârstă de sine stătătoare. Tinerii trebuie să fie liberi de rolurile adulților, astfel încât ei să experimenteze în mod natural lumea.

Acesta consideră că adolescența se subîntinde pe o perioadă de 3 ani (12-15 ani) și este considerată o „vârstă a rațiunii”. Caracteristica ei este dezvoltarea forțelor fizice și a celor spirituale, mai repede decât sfera trebuințelor. Este perioada unică în viață în care copilul are forțe mai mari decât îi sunt necesare. Este epoca „muncilor, învățăturilor, studiilor” (Radu, 1995).

Parsons vede adolescența ca pe o reacție socială la nesiguranța ei în lumea adulților, funcția acestei vârste fiind de a asigura trecerea de la siguranța poziției copilăriei în familie la starea de adult (*apud* Radu, 1995).

Stanley Hall (1904) este primul care a inițiat studiul științific al adolescenței în America. Pentru acesta adolescența a reprezentat o perioadă filogenetică când strămoșii noștri s-au transformat din bestii ancestrale în oameni civilizați, este o perioadă de furtună și stres (*storm and stres*), de schimbare universală și inevitabilă (*apud* Steinberg & Lerner, 2004).

Stanley Hall (*apud* Santrock, 1996) scria: „...sexualitatea își revendică drepturile în diferite domenii sau teritorii și devastează sub forma viciului, desfrâului, bolii, slăbiciunilor, eredității, cadențază sufletul către ritmuri anormale și trimite sute de mii de tineri către colaps; pentru că nici profesorii, părinții, psihologii nu știu cum să facă față problemelor... instinctele sociale sunt ca o boală refăcută prin operație ce subliniază trezirea noii generații la acest nou tip de dragoste... tinerețea se trezește într-o nouă lume în care nici ea însăși nu se înțelege, dar nici nu caută să o facă. Niciodată tinerețea nu a mai fost expusă la acest tip de perversiune, tentații, elemente premature, viață sedentară, stimuli pasivi (calculator)... acum când mai necesar este o viață activă și obiectivă”.

Coleman (*apud* Marshall, 1998) definește adolescența ca o perioadă culminată de turbulențe emoționale. Alți sociologi consideră că schimbările fizice aduc după sine și schimbări comportamentale deoarece tinerii trebuie să facă față unor tensiuni între maturitatea sexuală și cea socială.

Dicționarul Larousse (1993) definește *adolescența* ca fiind perioada care desparte copilăria de vârsta adultă.

Radu (1995) vorbește despre adolescență ca fiind „o vârstă „buclică”, *extrem de fragilă și schimbătoare, ea apare și dispare în istorie, iar în calitatea de placă turnată a formării personalității, ea asigură acesteia din urmă, punerea de acord cu exigențele diferitelor culturi, uimindu-ne prin conținuturile subiective cele mai diverse. Adolescența este văzută ca o „vârstă tampon” de trecere de la copilărie la starea de adult, dar și de rupere de mediul familial și de pregătire pentru trecerea în cel al vieții sociale, pe cont propriu și după reguli aleatoare*”(p.8).

1.2. Caracteristici bio-psiho-sociale ale adolescenței

Determinante biologice

Perioada adolescenței începe în primă fază cu *pubertatea* care are ca interval de vârstă 10-13 ani (10-11 fete, 12-13 băieți). Aceste intervale sunt orientative deoarece schimbările produse în mediul social modifică și corporalitatea și psihicul puberilor. Dacă în trecut pubertatea apărea mult mai târziu, în jur de 12-14 ani, astăzi ea apare mai repede: între 10-12 ani datorită alimentației defectuoase, plină de E-uri, stress, poluare, expunere la surse media. Dacă am considera că debutul pubertății coincide cu apariția primei menstruații la fete, atunci intervalele propuse teoretic sunt doar orientative, întrucât există astăzi fete care au menstruație la vârsta de 8 ani.

Marcelli și Braconnier (2006) consideră că există deci astăzi variații cronologice în ceea ce privește apariția pubertății și ulterior a adolescenței, datorită influențelor de mediu: sănătate, alimentație, exerciții fizice, nivel socio-economic. Studiile realizate în diverse state din Europa relevă faptul că data la care apare menarha a scăzut în mai puțin de un secol de la 17 ani la 13 ani în Norvegia și Franța. În țările asemănătoare din punct de vedere cultural, diferențele nu sunt mari; astfel în 1976 vârsta medie la care apărea menstruația era 12,5 ani în Germania; 12,8 ani în Franța; 13 ani în Marea Britanie și 13,4 în Elveția. Astăzi vârsta primelor menstruații este mult mai precocă, în timp ce vârsta medie de intrare în

viața profesională a crescut considerabil, se poate spune că evoluția fiziologică se petrece în contrapunct cu evoluția socială, ceea ce sfârșește prin a prelungi la extreme perioada adolescenței.

Adolescența este un mod de raportare a celor „mari” și a celor „mici” la un interval de timp cuprins între 11/12 și 17/18 ani, existând variații în interiorul fiecărei culturi. În acest sens, Piaget considera adolescența între 15 și 18 ani, Gesell între 10 și 16 ani, Claus și Hiebsch include în tinerețe două vârste distincte: *pubertatea* (14-15, 16-17) și *adolescența* (17-20). Flaherty împarte adolescența în 3 stadii: pubertatea, adolescența timpurie și târzie (Radu, 1995).

Șchiopu (2008) consideră că există trei stadii vizibile:

- ✓ *Stadiul pubertății* (10-14 ani) cu modificările biologice aferente prezentate mai jos;
- ✓ *Stadiul adolescenței propriu-zise* (14-18/20) dominate de adaptarea la starea de adult, câștigare a identității, dezvoltarea gândirii abstracte;
- ✓ *Stadiul adolescenței prelungite* (18/20 și 24/25) – bazată pe independență financiară prin integrarea în muncă (astăzi din ce în ce mai greu de câștigat), opțiune maritală prin angajare sau nu matrimonială;

Astăzi tinerii își prelungesc perioada de adolescență, netrecând propriu-zis în maturitate datorită prelungirii vârstei de stat în școală (anterior, în perioada comunistă aceasta se încheia în jurul vârstei de 18-20 de ani); astăzi se transformă în adolescența târzie, tânărul stând până la 25 de ani în școală – facultate și master, denumită *adolescență târzie* sau *maturitate timpurie*.

După Bruner *apud* Marcelli (2006) *adolescența* este în societățile occidentale pasajul necesar între lumea copiilor și cea a adulților, ea „propune stiluri noi de viață mai adaptate la ceea ce este perceput ca nou și în schimbare”. Adolescența reprezintă „un model social și cultural atât pentru copii, cât și pentru adulți”.

În pubertate corpul produce o cantitate mare de hormoni sexuali (estrogen și progesteron la fete, testosteron și androgen la băieți), de aici apărând și transformările fizice evidente specifice fetelor și băieților:

- ✓ înălțime exagerată uneori în raport cu greutatea corporală;
- ✓ creșterea sânilor la fete;
- ✓ apariția organelor genitale funcționale și capacitatea de a procrea la fete;
- ✓ apariția primului ciclu menstrual denumită *menarhă* la fete;
- ✓ debutul creșterii testiculare și apariția primelor ejaculări spontane la băieți;
- ✓ pilozitate în anumite părți ale corpului la băieți și fete (zona pubiană, axilară);
- ✓ voce îngroșată la băieți și fete;
- ✓ apariția acneei pe față;
- ✓ transpirație urât mirositoare;

Există un decalaj de aproximativ 1-2 ani între fete și băieți, dezvoltarea pubertară a băieților începând puțin mai târziu (Adams și Berzonsky, 2009).

Determinante psihologice

Schimbările hormonale au impact asupra comportamentului și caracterului tinerilor, unii dintre ei trecând prin criza de identitate manifestată prin: iritabilitate, timiditate, agitație, orgoliu, adicții (consum de alcool, droguri, substanțe etnobotanice), comportamente delincvente, schimbări de poziție sau de dispoziție (Vallières, 2013).

Totodată adolescenții pot trece la această vârstă printr-o serie de stări alternative precum: vioiciune, oboseală, apatie, lene, complexe de inferioritate, timiditate, neliniște, impulsivitate, lipsă de concentrare, stângăcie, stări conflictuale cu părinții, conflicte interioare, disconfort psihologic și fizic, rivalități cu colegii.

Atenția exagerată asupra percepției corporale duce la stări alternative în ceea ce privește stima de sine, uneori li se pare că sunt în regulă așa cum arată, alteleori încearcă să-și modifice intenționat aparența fizică pentru că nu sunt satisfăcuți de ea.

Adolescentul are propriile gusturi, valori, aspirații, vocații, dorințe, dificultăți de adaptare, de depășire a greutăților (Șchiopu, 2008).

Determinante sociale

În plan social, adolescentul dorește să-și manifeste independența în raport cu părinții, familia având cerințe alternative (uneori tânărul e considerat copil și e tratat ca atare: „*trebuie să vii la ora X în casă*”; alterori e considerat adult: „*nu trebuie să te mai prostesti, nu ești un copil*”). În această perioadă este evidentă influența grupului de prieteni (peer-group) adolescentul fiind absorbit de petrecerea timpului liber cu acesta.

Socialmente vorbind, adolescența coincide cu: apariția primei întâlniri amoroase (*date*), intrarea într-un nou ciclu de școlaritate cu noi cerințe și solicitări (contactul cu modele umane diferențiate: profesori, colegi, experiența competițiilor – olimpiade, concursuri), dreptul de a vota, de a consuma băuturi alcoolice, de a lua carnetul de conducere. Toate aceste aspecte sunt schimbări ce formează elemente identitare sau duc la crize de identitate.

De asemenea apariția riturilor de trecere (pe care le menționează antropologii) de la copilărie la adolescență suferă o dublă transformare, ele nu mai sunt doar încercări riscante și probatoare de trecere la alt nivel (exemplu *serviciul militar* în trecut); apar alte ceremonii publice precum *majoratul*; în trecut căsătoria era cea care delimita această vârstă, însă ea devine o instituție care își pierde din amploare, mai ales la această vârstă (Larousse, 1993).

Adolescența poate fi considerată o problemă socială datorită ideii conform căreia stereotipurile legate de tineri într-o lume a adulților indică o panică morală generalizată legată de cultural (graffiti, tatuaje, piercing, suicid, consum de droguri, alcool).

Dihotomia trecut – prezent pune în evidență trăsături specifice adolescenței, din punct de vedere social. În acest sens, Radu (1995) menționează o serie de etape istorice definitorii ale adolescenței.

În trecut așa zii *adolescenți* începeau munca foarte repede și deveneau părinți, trecând astfel la stadiul de adult. Un studiu UNICEF al anilor 1980 arată că o persoană de 11/12 ani, sosită de curând dintr-un sat și care răzbate să găsească de lucru sau pur și simplu să supraviețuiască

în oraș, nu mai este în mod cert un copil. El trebuie să se maturizeze înainte de vreme și să treacă de la statutul de copil la cel de părinte.

Cei de 14-15 ani care-și căutau de lucru prin orașe erau considerați „tineri muncitori”, cei care plecau în armată și luptau pe front la această vârstă erau considerați „tineri luptători”.

În secolele XII, XIII, XIV copilăria era scurtă, copiii se căsătoreau la 12 ani (fetele) și 14 ani (băieții), lucrurile erau aranjate de către părinți, sau nu de puține ori fără acordul tinerilor. Munca începea de timpuriu. Avea loc *ucenicia* – învățarea copiilor în atelierele meșterilor.

Familiiile aveau mulți copii datorită dorinței de a lucra pământurile, erau prevăzuți ca instrumente de muncă. Astăzi concepția unui copil capătă noi dimensiuni, se investește în el foarte mult prin cursuri de diferite tipuri – dans, tenis, limbi străine, etc. Se pune accent foarte mare pe școlaritate și opțiuni extrașcolare care să instrumenteze copilul cu abilități multiple necesare realizării în viață. Dacă în trecut media per familie era de 3-4 copii, astăzi este de 1-2 per familie.

La nivel de rigori comportamentale copii trebuiau să se adreseze cu „doamna” sau „domnule” mamei și tatălui, uneori nu aveau voie să stea la masă cu ei.

În epoca preindustrială nu există criza adolescenței. La 16-17 ani educația lua sfârșit, trecerea de la copilărie la viața adultă se făcea prin intrarea în serviciul militar la băieți, iar la fete prin căsătorie și nașterea copiilor; la oraș erai înscris ca cetățean cu drepturi depline. Educația în mediul rural, cât și în orașul cetate se făcea în manieră tradițională, ceea ce elimina dificultățile de integrare în viața socială... societatea modernă generează însă indecizia în trecerea de la copilărie la adult datorită diversificării enorme a opțiunilor profesionale și a imposibilității de a realiza o orientare timpurie specifică (Radu, 1995, p.56).

Această idee este confirmată și de profesorul Iluț ce susține că în societățile tradiționale rurale sau în cele cu un grad scăzut de dezvoltare criza adolescenței nu avea loc deoarece nu existau adolescenți culturalizați/intelectualizați (aceștia nu aveau timp să se gândească la dilemele majore ale vieții deoarece trebuiau să muncească).

În trecut, în societățile tradiționale se trecea ușor de la activități specifice ale copilăriei la ocupațiile proprii vârstei adulte, copii își urmau de regulă părinții cu mici excepții. Metodele educaționale ale părinților erau mult mai severe.

În societatea modernă, însă nu mai este o regulă pentru nimeni ce va deveni un copil, posibilitățile sunt enorme, adolescența este confruntată cu dramatice orientări și reorientări în sfera instrucției și cea profesională. Noile profesii presupun o școlarizare îndelungată, copilul și implicit adolescentul obținând o cultură generală vastă.

În epoca industrială are loc trecerea de la sat la oraș, are loc ruptura de familie, se mărește șansa opțiunii personale. Adolescenții și tinerii se stabilesc în alte orașe sau localități și își însușesc noi moduri de viață, noi meserii.

În anii 1920-1950 adolescența capătă un status ridicat în societate, datorită schimbărilor complexe ce urmează Celui de-al Doilea Război Mondial (1940), adolescenții în acea perioadă fiind denumiți „generația tăcută”. După această perioadă pasivitatea și conformismul față de adulți sunt înlocuite cu autonomia și conformismul față de prieteni și valorile acestora. Apar atitudini mai permissive față de sexul opus, vestimentația începe să capete accente minimale. Guvernul plătește integral educația tinerilor, obținerea unei diplome în facultate însemnând și obținerea unui loc garantat de muncă, în acest mod încurajându-se căsătoria și formarea familiei. După 1970, mai ales în America, părinții sunt din ce în ce mai îngrijorați de consumul de droguri, alcool, activități sexuale (Santrock, 1996).

În anii 1930-1960 în România adolescenții se ocupau de munca câmpului și creșterea animalelor perioade foarte maride timp (cosit, semănat, arat, adunat, etc). Fetele adolescente se ocupau de treburile casnice, în gospodărie. Se făceau foarte multe ore de muncă în folosul comunității, așa zisele CAP-uri. Se punea accent pe forța fizică și pe respectul vârstnicilor. În anii 40-60’ erau muncitori în fabrică. Perioada anilor 70-90’ însemna definirea adolescenței în perioada comunistă/socialistă ce presupunea terminarea liceului și primirea de la stat a unui serviciu pe profil, astfel încât până la finele adolescenței târzii sau a

tinereții timpurii părinții noștri aveau și copii. Vârsta la primul copil la mame era cuprinsă între 19-21 de ani. Singurele activități de loisir ale părinților noștri erau: mersul la bal, cinematograful, hora în sat, la scăldat în râu, drumeții în natură.

Astăzi explozia informațională, numeroasele gadgeturi la care copii au acces, expunerea la mass media și la internet excesivă schimbă opțiunile și viziunea asupra vieții. Apar diverse modalități de exprimare ale adolescenților prin curentul Emo, Punk, Rock – promotoare ale emoțiilor veritabile, definite atât vestimentar, cât și comportamental. Sunt verbalizate des expresii de jargon precum: „*a fi cool*”, „*cea mai la modă*”, „*cea mai tare*”, „*nașpa*”, „*beton*”, „*chestie*”.

1.3. Genul și sexualitatea la adolescenți

Una din achizițiile importante din cadrul socializării este reprezentată de formarea genului. Aceasta se realizează în relația părinte-copil.

Construirea *sinelui* se face prin co-prezența fizică și de durată a adultului cu adolescentul. Încă de mic adolescentul își interiorizează norme și modele comportamentale, imitând exemplul personal al adultului. Socializarea presupune atât un proces de identificare, cât și unul de diferențiere, care se produce și cu ajutorul părinților. Aici nu vorbim neapărat de o prezență fizică, ci de una simbolică bazată pe interacțiune, pe activități petrecute împreună, prin studiu sau distracție. Contează durata și frecvența interacțiunii, dar calitatea actului în sine este mult mai importantă.

Factorii educaționali, psihosociali și culturali, remodelează și clarifică, în perioada adolescenței formarea genului și orientarea sexuală. Toate elementele ce țin de adolescență: fizice, sexuale, personale, religioase, etnice, familiale, se exprimă prin caracteristici psihologice și comportamentale afirmând și întărind personalitatea individului. Ea exprimă imaginea completă despre sine: precum înfățișare, expectanțe de gen-rol, caracteristici și opțiuni sociale (Tudose, 2012).

Genul se construiește prin socializarea copilului atât cu persoanele de același sex, cât și cu cele de sex opus. În cadrul acestui proces, subiectul

asimilează și acomodează conținuturile propuse de agenții socializatori care transmit normele de gen ale momentului și locului, articulează adecvat sistemul de întărire în scopul încurajării sau descurajării unor anumite comportamente și atitudini de gen considerate dezirabile sau indezirabile din punct de vedere social și cultural (Coman, 2005).

Deci formarea genului are loc atât în socializarea primară și secundară în funcție de modul în care copilul învață rolurile de gen (sex – rolurile) (Santrock, 1996).

Money și Erhard (1972) „arată că în cazul hermafrodiților (cu organe genitale externe) – ei devin fete sau băieți, în funcție de sexul care le-a fost desemnat înainte de a împlini 18 luni. Odată ce i-a fost atribuit un anumit gen (masculin sau feminin) și a fost crescut în acord cu cerințele legate de el, individul a devenit la cote acceptabile, ceea ce a fost programat să fie” (Iluț, 2000, p.184).

Părinții sunt modele semnificative a ceea ce înseamnă să fii bărbat sau femeie, există un tratament diferențiat în raport cu rolurile de gen.

Fiecare părinte este un agent educativ ce își exercită nemijlocit controlul și presiunea asupra copilului; apoi rețeaua de sociabilitate a copilului se extinde la frați, surori, bunici, ce pot prelua o parte din rolurile educative ale părinților. Atât părinții, cât și frații/surorile creează sau inoculează copilului norme și valori precum: a fi cinstit, a fi cuminte, a fi bun la suflet. Există un studiu care atestă că un alt aspect care influențează asumarea rolurilor de gen în mod diferit se referă la prezența sau absența fraților. S-a demonstrat că atunci când fata are un frate mai mare, posibilitatea ca ea să manifeste trăsături masculine este mai ridicată decât în cazul în care ea are o soră, în acest context prezentând mai multe trăsături feminine (Tudose, 2012).

Conceptul de gen și identificarea copiilor cu acesta începe de la vârste fragede, în jurul vârstei de trei ani se conturează identitatea sexuală, când copilul își explorează corpul și conștientizează prin comparație că este băiat sau fată, denumită „constanța genului”. Studiile arată că orice copil în primă fază, indiferent de sex, este supus unei influențe materne, el învață să devină matur însă prin identificarea cu părintele de același sex și mai târziu cu persoanele reprezentative ale aceluiaș sex din jurul său.

La început, atât băieții, cât și fetele se identifică cu mama, dar băieții se desprind de ea pentru a-și afirma masculinitatea, în timp ce fetele rămân în continuare atașate de ea. Masculinitatea și nu feminitatea e percepută ca o pierdere. Băiatul este obligat să se detașeze de mama lui, luându-și ca model pe tată. Mediul rural permite o identificare mai ușoară a băiatului cu tatăl deoarece acesta vizualizează mult mai clar rolurile sale. În mediul urban nu este favorizată neapărat această identificare, modelul este mai puțin vizibil și adolescentul poate să descopere alte valori. Dezvoltarea identității masculine este esențială prin despărțirea de mamă. Băiatul care nu are alături de el un bărbat adult, are dificultăți în a se identifica, are capacitate mai redusă de expresie, este mai efemizat (Mitrofan, 2003).

În copilăria timpurie și mijlocie băieții sunt alături de mamă. Copilul știe însă să facă diferențe între caracteristicile specific masculine și cele feminine încă de la vârste fragede – aproximativ 5 ani (Lynn, 1969).

Există tratamente diferite din partea părinților, încă din momentul în care se nasc, băieții și fetele sunt tratați în mod diferit. Interesul pentru sexul fătului înainte de naștere poate fi justificat și de alegerea traseului adecvat acestuia în ceea ce privește socializarea de gen. Primii marcatori de status de gen se evidențiază prin culorile diferite pe care le aleg părinții pentru hainele bebelușilor, roz pentru fete și bleu pentru băieți (Coman, 2005).

Se ține cont și de așteptările părinților înaintea nașterii copiilor. Dacă unul sau ambii părinți au avut așteptări opuse genului copilului (și-au dorit băiat și au fată), s-ar putea ca aceștia să se manifeste opus prescripțiilor de rol: tatăl să o ducă pe fată la meciurile de fotbal, la pescuit, în atelierul în care repară mașina, în acest mod fata asimilând trăsături specific masculine (e mai băiețoasă). Un rol important îl are și reacția tatălui față de fiică. Dacă fata seamănă din punct de vedere fizic cu mama (care este foarte feminină), acesta va avea tendința să o trateze ca pe o femeie. Dacă tatăl nu are un fiu și își dorește acest lucru, iar fiica sa are o constituție robustă și viguroasă, el va fi tentat să o trateze ca pe un băiat (Mitrofan, 2003).

Părinții sunt înclinați să fie mai vehemenți negativ față de băieții care nu-și îndeplinesc rolurile de gen, optând pentru alegeri opuse, și au reacții

mult mai neutre sau pozitive pentru alegerile opuse exprimate de fete (Lansky *apud* Lynn, 1969).

Există de asemenea, fete care își aleg modele opuse genului propriu în socializarea secundară, în școală, prietenii cei mai buni fiind băieții, existând din nou, în acest mod, o incongruență de gen. Copiii însă sunt recompensați atunci când desfășoară activități specifice genului lor și pedepsiți atunci când manifestă atracție față de activități opuse genului lor (Santrock, 1996).

Există adolescenți care se plasează pe toate treptele: de la neacceptarea genului propriu (fete nemulțumite de genul căruia aparțin, ce preferă compania băieților și împrumută modelul masculin) până la mulțumirea completă față de apartenența la genul propriu; același lucru se poate întâmpla atât la adolescente, cât și la adolescenți (Modrea, 2006).

De asemenea, studiile arată că băieții crescute în familiile monoparentale, cu un singur părinte – de obicei mama, sunt mult mai efeminați, decât cei care cresc cu ambii părinți, și au atât modelul paternal, cât și pe cel maternal (Muntean, 2006).

Mama instrumentează copilul cu *resurse expresive* (duioșie, blândețe, milă, voioșie, umor); tatăl are roluri *instrumentale* (curaj, putere, energie, perseverență, echilibru, înțelepciune) (Stănciulescu, 1997).

Rezultatele unui studiu pe tema relației părinți – adolescenți arată că mamele românce promovează atașamentul, coeziunea, legăturile strânse, curtoazia socială, autoritatea parentală. Acestea oferă supervizare maximă (control instrumental) și de asemenea atașament emoțional în relație cu copii lor, mai ales cu fetele, băieții sunt mai puțin expuși controlului maternal și sunt încurajați să accepte riscurile. Mamele petrec de două ori mai mult timp cu copii adolescenți decât tații, aceștia din urmă implicându-se mai mult în activitățile recreative.

Distribuția rolurilor de gen în familie reprezintă o resursă pentru socializarea genului la copii, instituindu-se astfel modele de configurare a identității de gen. Mamele instrumentează fiicele în rolurile maritale și maternale. Fetele sunt învățate să facă treabă în casă, să spele, să calce, să facă mâncare – pe modelul tradițional, astăzi însă societatea modernă imprimă o socializare centrată pe independență și în cazul fetelor. Mamele

socializează de mici fetele să fie independente, atât financiar, cât și statuar (Coman, 2005).

Rolurile mamelor nu se rezumă însă doar la sarcini domestice: curățenie, gătit, grija copiilor – sarcini rutiniere, regulate, ci și la discuții despre prima menstruație cu fetele, legate de partenerul de cuplu – prima întâlnire, primul sărut, discută de prieteni ai adolescentului, despre succesul sau insuccesul școlar. Chiar dacă munca este percepută de mame ca fiind repetitivă, rutinieră, nu se termină; nu este apreciată, ea aducând atât beneficii, cât și limitări, pentru multe mame maternitatea reprezintă însă una din experiențele semnificative din viața lor (Santrock, 1996).

Rolul tatălui are parte de numeroase schimbări de-a lungul timpului, în perioada Colonială, în America, tatăl era responsabil pentru învățăturile morale, veghea la securitatea familiei și implementa valorile, mai ales cele religioase. În perioada Revoluției Industriale rolul tatălui a implicat mai multă responsabilitate în câștigarea pâinii. La sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial tatălui i s-a mai asociat un rol – cel de model de gen, mai ales în imaginea băieților. Este responsabil pentru disciplină și control și furnizează baza economică. În timp ce unii tați sunt implicați și responsabili, alții sunt străini virtuali pentru copii lor (Santrock, 1996, p.206).

Rolurile instrumentale și actuale ale tatălui sunt redată de sarcini precum: reparatul în casă, dusul gunoiului, munca în grădină, uneori shopping pentru necesitățile casei. În raport cu adolescentul, tatăl oferă bani, beneficii, resurse obiectuale – rezolvă probleme de ordin factual (plătește o tabără, cursul festiv, etc). Tații sunt centrați pe dezvoltarea normativă: ce ai învățat, ce ai făcut, de ce ai nevoie. O dată ce urcăm pe scara pozițiilor sociale tatăl poate avea și rol în cultivarea preocupărilor intelectuale, politice, mass mediale, etc. Poate exista însă și un tată absent, preocupat doar de realizările profesionale, care lipsește din cotidian deoarece munca îi afectează întreaga zi (Stănculescu, 1997).

Modernitatea imprimă astfel de modele paternale: tatăl este plecat în delegații, vine doar seara, la sfârșitul săptămânii, sau este plecat în străinătate – modelul tatălui distant și neimplicat.

Tatăl petrece timp liber cu copii, pe când mama petrece timp cu copii în desfășurarea activităților casnice, posibilitatea de conflict între

mame și adolescenți este mai mare, deoarece ele petrec mai mult timp cu copii.

Pentru unii băieți identificarea este mai grea deoarece tatăl nu participă la educarea copilului sau activitățile casnice specifice (spălat, mâncat, mers la școală). Deoarece tatăl nu petrece atât de mult timp ca mama în activitățile domestice, atunci când este acasă el prezintă interes datorită modelului rar (lipsa de frecvență). Aceasta se numește imitație directă intermitentă sau masculinitate convențională (Goodenough *apud* Lynn, 1969).

Un studiu efectuat pe conflictul între generații la români, ilustrează faptul că frecvența mai mare a conflictelor este între mame și adolescenți (petrec mult mai mult timp cu ei, au mai multe activități petrecute împreună) decât între tați și adolescenți, aceștia din urmă stau mai puțin timp acasă, au mai puține sarcini domestice. Fetele sunt mai sensibile la conflicte, sunt socializate să exploreze și să rezolve conflictele, pe când băieții sunt socializați să respingă sau să evite conflictele. Studiul atestă că familiile de fete sunt mult mai coezive decât familiile de băieți (Turliuc, 2014).

Comportamentul tipic genului se învață, pe măsură ce copii cresc, comportamentul părinților e diferențiat: tații sunt mai duri cu băieții pentru că se așteaptă ca aceștia să fie mai ostili, mai activi, mai agresivi; și mai blânzi cu fetele, pentru că fetelor le este încurajat comportamentul asertiv, emoțional, sensibil. Aceștia îi învață pe băieți încă de mici să-și controleze emoțiile: „băieții nu au voie să plângă”, le acordă mai multă independență, pe când fetelor le este descurajat comportamentul agresiv (Mitrofan, 2003).

Tații sunt mai duri cu băieții și mai blânzi cu fetele, în adolescență are loc însă o schimbare: băieților li se acordă mai multă libertate, pot lipsi mai mult timp de acasă, pot sta fără supervizare mai mult timp, cea a fetelor este restricționată – acestea trebuie să ajungă la o anumită oră acasă de la discotecă sau alte activități (Dworetzky, 1993).

Fetele consideră că nu au aceeași libertate ca și băieții, acestea doresc să stea mai mult cu prietenii, să călătorească singure, să meargă în tabere neînsoțite, să vină târziu acasă.

Fetele beneficiază de mai multă atenție, sunt mai des ascultate și susținute, mai ales când au nevoie de ajutor, pe când băieții sunt încurajați în încercările lor de afirmare, sunt învățați să fie mai încrezători în forțele proprii și să vadă în orice activitate o adevărată provocare (Tudose, 2012).

Părinții încurajează activități diferite pentru băieți și fete – fetele sunt îndrumate spre dans, patinaj artistic, balet, muzică; băieții spre fotbal, karate, tenis.

Mulți consideră crizele din adolescență ca fiind create de cultura contemporană: exemplele oferite de media considerate inadecvate din punct de vedere comportamental, conflictele dintre părinți, formele de coabitare alternative ale adulților, frecvența tot mai mare a divorțurilor – toate cauzele duc la sentimente de inconsistență și imagine de sine scăzută, adolescența fiind percepută ca o perioadă tumultuoasă. Adolescentul demonstrează că atinge maturitatea și masculinitatea prin: sexualitate premaritală, consum de alcool, droguri, agresivitate, participare la acțiuni ilicite.

Majoritatea părinților pleacă de la premisa că stilurile educative se formează pe parcurs, ad-hoc, spontan, ceea ce este o ipoteză eronată, astfel adolescenții ajung să se confrunte cu probleme grave: precum consum de alcool, tutun, droguri, cărora nu știu cum să le facă față. De aceea astăzi există, din ce în ce mai des, cursuri de îndrumare a părinților în formarea unor comportamente corecte și adecvate din punct de vedere educațional – *educație parentală* (Stănciulescu, 1997).

Harris atestă că relațiile apropiate și sentimentele de identificare cu tații în timpul adolescenței, duc la o probabilitate de două ori mai mare ca tinerii adulți să aibă un job stabil, să intre la facultate, să fie părinți buni, să nu dezvolte comportamente delincvente, să nu dezvolte depresie (*apud* Santrock, 1996).

Fish arată că adolescenții și adolescentele de liceu au raportat o mai bună adaptare personală și socială când au crescut într-un mediu plăcut, cu un tată implicat, nu unul neglijent sau respingător (Fish *et al.*, *apud* Santrock, 1996).

Un alt studiu longitudinal cu familii de adolescenți tineri relevă faptul că familiile cu băieți experimentează distanțe emoționale mult mai puternice decât familiile cu fete. Relațiile între generații se schimbă odată

cu dorința adolescenților de a avea libertate, ratele de conflict situându-se pe această temă – de a nu avea control părinții asupra adolescenților, de a achiziționa independență și încredere. Părinții și copii încep să nu mai aibă activități comune și monitorizarea este din ce în ce mai mică. Coeziunea și satisfacția familială scad, disputele cresc, ceea ce influențează psihologic starea de bine a părinților în relație cu adolescenții (Seiffge – Krenke, 1999).

Este nevoie de o cooperare între mamă și tată, părinții trebuie să fie parteneri în rolurile parentale, e nevoie de un respect mutual ce ajută copilul să dezvolte atitudini pozitive atât în rândul băieților, cât și a fetelor. Dacă ambii părinți muncesc, este mai ușor să coopereze și să colaboreze, mamele se simt mai puțin stresate și au o atitudine mai pozitivă (Santrock, 1996).

Sexualitatea la adolescenți

Sexualitatea este o tematică importantă în definirea identității adolescente. Procesul de dezvoltare identitară încorporează elemente de schimbare atitudinală legate de propria persoană, de alți membri de același sex, de membrii sexului opus. Sexualitatea umană este un construct social la fel ca orice alt aspect al funcționării naturii umane (Foucault *apud* Worthington *et al.*, 2002).

Există practici sexuale diferite, valori, semnificații. Orientarea sexuală este un concept al secolului XIX și include noțiuni de heterosexualitate și homosexualitate. Evenimentele secolului XXI vor influența viața sexuală a tinerilor și oamenilor în general: schimbarea de hormoni, Viagra, sexul pe Internet, impactul epidemiei SIDA, practici mai sigure de activitate sexuală prin mijloace contraceptive (Worthington *et al.*, 2002).

Identitatea heterosexuală reprezintă procesul individual sau social prin care o persoană își identifică cunoștințele și preferințele heterosexuale bazându-se pe propriile nevoi, valori, orientare sexuală, preferințe pentru activități sexuale, modele de expresie sexuală, caracteristici ale partenerilor. Gilbert și Scher (*apud* Worthington *et al.*, 2002) conceptualizează sexualitatea ca fiind modul de raportare la erotism, intimitate, activități sexuale, expresivitate, modalități de satisfacere a nevoilor prin compor-

tament. Identitatea sexuală se crează prin socializare. Aceasta se referă la modul în care, prin interacțiune socială, un individ achiziționează și internalizează cunoștințe ale culturii specifice, valori și atitudini legate de sexualitate.

Principalele surse de experimentare și informare în procesul socializării sexuale sunt: mass media, internetul, profesorii, revistele de tipul Cool Girl, Bravo Girl; majoritatea informațiilor, însă adolescenții le obțin de la grupul de prieteni, pe ultimul loc se plasează părinții. Topicile de bază sunt: avort, contraceptive, boli cu transmitere sexuală, orientare sexuală (Chapin *apud* Westerlund *et al.*, 2012).

Interesul sexual în pubertate și adolescență crește. Fetele și băieții au imagini fanteziste legate de sexualitate, relații romantice, visează la partenerul ideal. Majoritatea adolescenților dezvoltă o atracție sexuală față de persoane de sex opus, în general cultura adolescentină e dominată de o orientare heterosexuală. Primele interese romantice apar între vârstele de 7 și 10 ani. De obicei sunt pasiuni sentimentale legate de persoane inaccesibile, mai mari ca vârstă (profesori, celebriți). Între 10 și 14 ani copii petrec din ce în ce mai mult timp în grupuri mixte doar discutând, mergând în diferite locuri, interacționând. După 14 ani petrecerile devin mai frecvente – sunt ocazii de manifestare a opțiunilor romantice. Între 15 și 16 ani jumătate din adolescenți sunt implicați în relații romantice (Feiring *apud* Harwood, 2010).

Spre sfârșitul adolescenței, relațiile romantice implică niveluri mai ridicate de intimitate emoțională și sexuală. Relațiile sunt de lungă durată și implică activități solitare, doar între cei doi (O'Sullivan *et al.* *apud* Harwood, 2010).

Interesul crescut pentru sexualitate la puberi și adolescenți este datorat și contactului din ce în ce mai des cu materiale pornografice, ce pot fi accesate de pe calculator, tablete, telefoane, televizor. Fiind ușor de accesat pornografia riscă să se transforme într-o referință simbolică pentru cei neexperimentați – unii adolescenți nefăcând distincția între imagini și realitate. Sexualitatea astăzi înseamnă trăirea cu maximă intensitate a unor relații amoroase de scurtă durată (aproximativ câteva luni fiecare). Există grade diferite de interes pentru sex. Fetele și băieții se manifestă

diferit: fetele se interiorizează, plâng, pe când băieții au tendința de a-și marca suferința afișând un aer de indiferență sau devenind mai agresivi.

Sexualitatea premaritală este un fapt astăzi în România, fetele adolescente începându-și viața sexuală încă din liceu sau școala generală, acest aspect fiind deseori legat de popularitate sau non-discriminare în cadrul grupului de prieteni (dacă în trecut a fi virgină era o calitate, astăzi este o stigmă). Aceștia din urmă reprezintă un mediu permissiv ce duce la un comportament adecvat. Presiunile legate de a face sex pot cauza conflicte interioare la anumiți tineri care nu sunt pregătiți să facă acest pas (White și DeBlassie *apud* Kelly, 1995).

În urma unui studiu efectuat pe tema sexualității la adolescenți s-a ajuns la concluzia că 71% dintre fete și 92% dintre băieți, care au experimentat relațiile sexuale în perioada adolescenței, au raportat că și-au dorit acest lucru, și nu că au fost presăți (Laumann și Gagnonn *et al.*, *apud* Kelly, 1995).

Se pare că experiența sexuală a adolescenților peste 15 ani tinde să le ofere nivele ridicate de stimă de sine, decât cei neexperimentați (Haffner *apud* Kelly, 1995). Erotismul devine din ce în ce mai mult o premisă a vârstelor timpurii, un domeniu de fascinantă atractivitate, de exercitare a identității, autonomiei și afirmării Eului. Adolescenții își încep viața sexuală mai devreme deoarece caută confirmarea maturității, creșterea încrederii în sine, eliminarea anxietății și a culpabilității generate. Are loc „trezirea dorinței afectiv – sexuale la fete” și „eliberarea tensiunilor sexuale la băieți” (Kaplan și Sadock *apud* Stănciulescu, 1997).

Băieții experimentează masturbarea în timpul primelor ejaculări (prima ejaculare apare în emisia nocturnă și se numește „vis ud”), au orgasme multiple. Toate se petrec în urma vizualizării unor poze, privitul la filme cu conținut pornografic sau a unor persoane active.

Băieții au întrebări legate de anatomia aparatului sexual și de bolile cu transmitere sexuală, pe când fetele au întrebări legate de sarcină și de control al acesteia. De multe ori adolescenții au o abordare nerealistă a activităților lor sexuale, neținând cont de riscurile implicate și neavând suficiente informații legate de mijloacele de contracepție.

Însă una din consecințele dramatice ale sexualității premaritale la vârste tinere o reprezintă natalitatea din ce în ce mai crescută la tinerele adolescente și răspândirea bolilor cu transmitere sexuală: infecția cu virusul Hiv și Sida, sifilisul, etc.

În literatura de specialitate se spune că sexualitatea femeilor este determinată social și cultural, pe când cea a bărbaților este determinată biologic. Elementul *sexualitate* devine obsedant în zilele noastre. Astfel pentru adolescente, aspectul fizic este un imperativ. „A arăta bine” în standardele moderne impuse prin etaloane înseamnă 90-60-90 și/sau silicoane în buze, sâni, operații estetice, etc. Există o întreagă industrie a mijloacelor de întreținere corporală (prin săli de gimnastică, aerobic, culturism); există centre de înfrumusețare și chirurgie estetică, există modalități diferite de a câștiga popularitate (prin cursuri de modelling, concursuri de frumusețe – miss litoral, miss popularitate). Toate contribuie la o imagine deformată despre ceea ce înseamnă frumusețe (Modrea, 2006).

În urma unui studiu efectuat anii trecuți de către mine, s-a dovedit că există prescripții în ceea ce privește percepția corporală la fete și băieți. Fetele trebuie să fie subțirele (nu „schiloade” însă), cele supraponderale fiind batjocorite. De asemenea, acestea trebuie să fie înalte, dar să nu intre în categoria celor „păluge” sau „scunde”. Băieții trebuie să aibă constituție athletică (pătrățele la abdomen), să nu fie prea slabi pentru că altfel vor fi stigmatizați.

Același studiu arată că cele mai mari probleme întâlnite în ceea ce privește stigma corporală sunt: acneea, sânii prea mici la fete, păr pubian în exces sau inestetic pe piept la băieți.

Soluția pentru o sexualitate adecvată a adolescenților este comunicarea eficientă între părinți și copii. Priceperile parentale influențează starea emoțională a copiilor, relațiile sociale și realizările academice. Viziunea despre viață și lume a părinților reprezintă un pattern comportamental care se va transmite la nivelul habitusului comportamental și valoric al tinerilor, acesta devine un factor de protecție în fața vulnerabilității adolescenților (Molina *et al.*, 2011).

Majoritatea adolescenților susțin că ar discuta despre sexualitate cu: cineva de încredere, cu responsabilitate și care să aibă date despre acest

subiect. Fetele preferă mamele sau alte persoane de genul feminin din familie; există însă și adolescenți care au spus că ei nu ar discuta niciodată aceste probleme cu părinții lor, mai degrabă cu dirigințele sau tutorele din clasă. Asta deoarece mulți dintre părinți provin din familii în care nu s-a vorbit despre sexualitate și schimbările fizice din adolescență niciodată, despre principiile privind întâlnirile de prietenie cu persoanele de sex opus, sau despre cum să facă față presiunii anturajului (Molina *et al.*, 2011).

Părinții ar trebui să aibă discuții despre contraceptive, viață sexuală, menstruație, folosirea tampoanelor, când să-și înceapă viața sexuală adolescenții. Familia trebuie să fie o primă sursă de informare, pe lângă școala (campanii de informare, ore de dirigenție) și prieteni.

1.4. Abordări teoretice asupra adolescenței

Marcelli și Braconnier (2006, p.24-27) identifică abordări teoretice diferite:

1. **Abordarea sociologică** – adolescența reprezintă o perioadă de înserare în viața socială adultă, adolescenții formează un grup social cu caracteristici sociale specifice. Adolescența este văzută diferit în funcție de epocă, cultură, mediu social; nu este un fenomen universal și omogen;
2. **Abordarea istorică** – fenomen recent prin care copilul trece de la fusta femeilor, mama, buna sau bunica la lumea adultă. Din copil el devine repede un „om mare”, îmbrăcat ca bărbații sau femeile din jur, amestecându-se printre ei;
3. **Abordarea culturală** – Mead (1928) susține că adolescența nu este universală, aceasta face cercetări pe adolescenții din triburile Samoa și ajunge la concluzia că, cu cât societatea este mai complexă, cu atât adolescența este mai îndelungată și conflictuală. Aceasta distinge trei tipuri de culturi:
 - ✓ Culturi postfigurative care formează cea mai mare parte a societăților tradiționale;
 - ✓ Culturi cofigurative în care copiii și părinții învață de la semenii contemporani luați ca modele, etaloane;

- ✓ Culturi prefigurative care se caracterizează prin faptul că adulții învață și ei din lecțiile de viață ale copiilor lor;

Mead concluziona că societățile care permit adolescenților să observe relațiile sexuale, nașterea copiilor, moartea, să știe exact care sunt rolurile promovate de către adulți, vor genera în structurile lor de personalitate mai puțin stres, decât în societățile în care rolul adulților este bine diferențiat de cel al adolescenților. Există însă și critici aduse la adresa abordării acesteia, cum că în triburile Samoa există și adolescenți caracterizați de stres pe care autoarea nu i-a observat (Santrock, 1996).

4. **Abordarea psihanalitică** – Freud susține că sub prada propriilor pulsioni adolescentul este nevoit să-și respingă părinții a căror prezență reactivează conflictele oedipiene și amenințarea de incest acum posibil; totodată el va tinde să respingă și fundamentele identificărilor din copilărie, adică propriile *imago-uri* parentale. Se pune problematica corpului datorită dezvoltării organelor genitale, a pilozității, a sânilor, apariția primelor cicluri sau erecții cu ejaculare, posibilitatea de a avea raporturi sexuale și de a procrea – toate cu impact fundamental în procesul adolescenței. Imaginea corporală e bulversată, corpul se schimbă atât pentru adolescent, cât și pentru cei din jur. Este un reper spațial, un reprezentant simbolic, poate fi iubit sau detestat, este sursa de rivalitate sau sentiment de inferioritate, îmbrăcat sau deghizat, corpul e mijloc de expresie a conflictelor sale și a modalităților de relaționare (la băiat părul lung sau scurt poate exprima o modă sau poate fi expresia simbolică a identității sexuale);
5. **Abordarea cognitivă** este dezvoltată de Piaget (inteligența în adolescență este *operatorie formală*, conturată la 12-13 ani) și Inhelder (învățare centrată pe relații sociale). Stadiul operațiilor formale debutează la 12 ani și presupune capacitatea preadolescentului (12-16 ani) de a raționa utilizând ipoteze, de a prefigura ansamblul cazurilor posibile și de a considera realul ca un simplu caz particular;
6. **Abordarea invenționistă** este ilustrată de Stanley Hall ce considera adolescența o creație socio-istorică, ce se plasează ca definiție la înce-

putul secolului XX, perioadă în care legislația era inactivă, asigurând astfel dependența financiară a tinerilor de adulți/familie, se mișcau greu în sfera economică. Odată cu apariția Revoluției Industriale sunt cerute priceperi în muncă, are loc diviziunea muncii, urbanizarea presupune apariția cerințelor și priceperilor speciale, are loc separarea muncii de casă, apariția școlilor segregate pe vârstă. Școala, munca, economia, devin dimensiuni ale identității la adolescent. Dezvoltarea în această perioadă este mai puțin graduală, mai mult compulsivă. Barierele de identificare sunt rupte și apare o nouă componentă de atribuire a valorilor (*apud* Santrock, 1996).

În rândurile ce urmează voi face o trecere în revistă a principalelor modele teoretice ale adolescenței.

Erick Erikson – modelul dezvoltării psiho-sociale (1968–1970)

Erickson este primul care promovează conceptul de *criză a identității* în adolescență. Acesta este considerat de majoritatea psihologilor ca fiind întemeietorul teoriei în adolescență. El însuși a avut o criză de identificare în tinerețe, deoarece se născuse cu numele de Erick Homberger, dar își renega trecutul care fusese unul dificil. Mama sa daneză, s-a remăritat cu un evreu neamț, astfel încât el era respins atât de copii evrei, cât și de cei creștini. Criza lui de identitate a fost rezolvată prin crearea unei noi persoane cu un nou nume, religie și ocupație. Numele Erickson înseamna „fiul propriului self”, adică al lui însuși (Dacey și Travers, 1996).

Identitatea este văzută ca „o reflecție și o observație simultană raportată la individual din punct de vedere cognitiv, afectiv și reflexiv prin care acesta se autoevaluează raportându-se la ceilalți, această modalitate fiind relevantă pentru acesta” (Erickson, 1968, p.22)

Acesta consideră că formarea identității în majoritatea cazurilor este un proces inconștient, văzut din perspectiva psihologică și sociologică, de creștere în diferențierea de ceilalți pornind de la relația mamă-copil din socializarea primară, cu o criză normativă în adolescență, bazată pe reguli în conduită și sancțiuni în comportament. Din punct de vedere psihologic, conceptele asociate de către E.Erickson sunt *stima de sine*,

conștiința de sine; din perspectiva socială acesta folosește concepte precum *ambiguitate de rol*, *conflict de rol*, *pierderea rolurilor*.

Modelul dezvoltării psiho-sociale a lui Erickson cuprinde 8 stadii, din care al cincilea *identitate vs. confuzie* (10-20 ani) îl vizează și pe adolescent. Apare în acest stadiu *criza juvenilă*, definirea propriei ființe în timp și spațiu prin întrebări de genul: „Cine sunt eu?”; „Încotro mă îndrept?”. În acest stadiu apar rolurile vocaționale, prietenii, dragostea. Tinerii trebuie sfătuiți, dar lăsați să exploreze, să-și găsească identitatea, deoarece o identitate impusă duce la confuzie (Iluț, 2001).

Această confuzie a identității apare în societățile democratice datorită multitudinii alegerilor (unii adolescenți sunt terifiați de abundența de opțiuni). Totuși, o varietate de alegeri este importantă pentru formarea unei identități bine integrate. În societățile totalitare adolescenților le este dată o identitate și ei sunt obligați să o accepte (Erickson *apud* Dacey și Travers, 1996).

Rădulescu (2000) menționează că potrivit lui Erickson adolescența este stadiul de dezvoltare în timpul căreia individul își caută o identitate; *confuzia identității sau confuzia rolului* din timpul adolescenței fiind considerate *criză dominantă* în întreaga dezvoltare.

Obiectivul major al adolescentului este să-și formeze *identitatea eului* durabilă și sigură. Aceasta prezintă trei componente principale:

- ✓ Simț al *unității* sau acordul între percepțiile sinelui;
- ✓ Simț al *continuității* percepțiilor sinelui în timp;
- ✓ Simț al *reciprocității* între propriile percepții ale sinelui și modul în care este perceput individul de către ceilalți;

Pentru a ajunge la un sens coerent al identității, adolescenții încearcă diferite roluri fără a se angaja în vreunul. Astfel, atitudinile și valorile stabilite: alegerea ocupației, căsătoria și stilul de viață se integrează gradual și fac posibilă evidența propriei persoane și a celor din jur. Eșecul în dobândirea unei identități ferme, confortabile, durabile are ca rezultat *difuziunea rolului* sau un simț al confuziei despre ceea ce este și cine este un individ. Presiunile puternice din partea părinților și a altora pot cauza tânărului dezorientare și disperare, având ca rezultat înstrăinarea fizică sau mentală. În cazurile extreme ale difuziunii rolului, adolescenții pot

opta și pentru o identitate negativă manifestată prin delincvența juvenilă, suicid, fuga de acasă, consum de droguri, alcool.

Erickson (1968) menționează că progresul tehnologic, economia, politica (regională, națională, internațională), religia; sunt doar câteva din sursele dezvoltării identității. Astăzi democrația presupune o accelerare a stilului de viață, ce crează noi premise identitare, părinții rămân însă raportați la idei de modă veche. În societatea postmodernistă copiii sunt în școală o perioadă îndelungată de timp și accesul la munca specializată a tinerilor este din ce în ce mai greu accesibilă. Perioada adolescenței e marcată din ce în ce mai mult de învățare. Alți autori susțin că dacă există o criză a identității, aceasta apare la sfârșitul adolescenței, când adolescenții nu-și iau bac-ul sau nu intră la facultate, au un job cu mari dezamăgiri, sau adolescențele dau naștere la copii la vârste fragede și nu sunt satisfăcute de propria viață.

Există o incongruență între cum se simte adolescentul (vrea să fie considerat ca fiind matur) și cum este el de fapt din punct de vedere biologic. Acesta are nevoie de *încredere* – cuvânt cheie în relațiile interpersonale pe care le crează, de aceea el își caută persoane de gen proxim sau opus, similare cu acesta; și totodata de *libertate* – dorința de a se simți util în orice activitate, fără rușine pentru cei în vârstă. Adolescentul nu trebuie să fie forțat sub nici o împrejurare, preferă să se facă de rușine față de cei mai în vârstă, decât să aibă o imagine inadecvată față de congeneri.

La nivel de status și remunerație adolescentul nu are încă instrumentele necesare pentru a excela în plan profesional (majoritatea se află încă sub raport financiar parental), implicarea acestora e bazată pe voluntariat, acest fapt presupune noi roluri ce demonstrează competența (Erickson, 1968).

Alte concepte de bază folosite de către Erickson sunt acelea de *moratorium al tinereții* – perioadă în care adolescentul caută/experimentează identități variate, fără a-și asuma responsabilitatea consecințelor vreuneia. Adolescenții încearcă diferite roluri „de a fi” până ajung la identitatea lor particulară. Perioada moratoriumului nu există în societățile preindustriale. Unii sugerează că doar în societățile industriale avansate există o astfel de etapă. Erickson susține că nehotărârea este o parte

esențială a moratoriumului. Toleranța acesteia duce la o identitate pozitivă. Unii adolescenți nu suportă însă ambiguitatea – ceea ce duce la o **forcludere** prematură (situație în care un adolescent își alege mult prea repede o identitate, de obicei datorită presiunilor externe). Adolescenții care iau decizii mult prea repede ajung să regrete. Există ritualuri de trecere în adolescență, de exemplu ceremoniile religioase precum confirmarea catolică sau mitzvahul evreu, ce îi poate forța pe adolescenți să ajungă într-o *identitate negativă* (eg. adoptarea comportamentelor negative datorită rebeliunii față de cerințele societății: consum de alcool pentru a dovedi masculinitatea; fetele manifestă sexualitate premaritală pentru a pedepsi mama că a avut un control excesiv asupra lor). Acele ritualuri, ceremonii sunt dogmatice, ele prescriu comportamente ale adulților și sugerează tinerilor că li se acordă încredere în abilitatea de a lua decizii. Depinde cum li se explică lor scopurile ceremoniei în sine. Există adolescenți prea idealiști, dar Erickson susține că acest tip de idealism poate genera o identitate puternică deoarece în tinerețe oamenii caută o idee sau o persoană în care să se încreadă, își construiesc un angajament față de o ideologie care îi ajută să-și unifice valorile personale (Dacey și Travers, 1996).

Deci conceptele de *identitate* și *criză a identității* sunt definitorii în adolescență: „În jungla socială a existenței umane nu există sentiment mai puternic de a fi viu fără a avea identitate” (Erickson, 1968, p.130)

Ideile lui Erickson au fost preluate, extinse și aprofundate de către **Marcia** (1966-1976), acesta având o mare contribuție în înțelegerea **statusului identitar**. El consideră că e nevoie de doi factori în atingerea maturității identitare:

- ✓ Persoana să treacă peste câteva crize pentru a alege între alternativele din viață (de exemplu decizia de a îmbrățișa sau nu credințele religioase);
- ✓ Persoana trebuie să ajungă la un angajament, o investiție în sine, în alegerile proprii;

Se identifică în acest fel 4 statusuri identitare (*apud* Dacey și Travers, 1996):

Status 1: **Confuzia identității (difuziune de identitate)** – nu este experimentată nici o criză, are loc absența angajamentelor și indecizia cu privire la problemele de viață importante cum ar fi opțiunile ocupaționale, ideologia, religia;

Status 2: **Forcluderea identității** – sunt făcute angajamente, sunt dezvoltate valori ezitante, induse de către ceilalți (în special părinții sau profesorii), scopurile nu sunt autodeterminate (opțiuni privind alegerea profilului liceului, a locului de muncă);

Status 3: **Moratorium**–multiple crize de identitate experimentate, individul își reevaluează valorile și scopurile, însă are dificultăți în a le duce la bun sfârșit;

Status 4: **Dobândirea identității** – indivizii au experimentat și rezolvat numeroase crize, au fost făcute angajamente relativ permanente, au valori specifice sau opțiuni de viață.

Stadiul adolescenței nu este mai stresant sau mai puțin traumatizant decât alte etape, preocuparea majoră este de a forma o identitate adultă, adică de a alege anumite valori și de a le repudia pe altele. Există astfel un pericol de a sta prea mult în perioada moratorium și de a forma o identitate negativă. Este necesar astfel să lucrăm la confuzia identitară trecând prin moratorium până la achiziționarea identității și încercând să evităm forecluderea (Rădulescu, 2000).

Anna Freud (1958) – Modelul biopsihosocial al adolescenței

Sigmund Freud (*apud* Coman, 2004), părintele psihanalizei, consideră că dinamica personalității depinde de trei concepte fundamentale pe care acesta le aduce în prim plan: Sine (Id); Eu (Ego) și Supraeu (SuperEgo). Astfel:

- ✓ *Sinele (Id)* este specific subconștientului, instinctelor, pulsioniilor sexuale – libidoului, operând conform principiului plăcerii;
- ✓ *Eul (Ego)* adaptează individul la realitate, controlează cererile Id-ului; este stăpânul rațional al personalității, negociază cu Sinele

pentru satisfacerea impulsurilor, dar în condițiile sociale acceptate, controlează și ghidează Sinele;

- ✓ *Supraeul (Superego)* reprezintă spațiul normelor, a valorilor etice, conștiințe și ideale; set de imperative pe care individul le introiectează în copilărie, este conștiința morală, cuprinde reguli de conduită impuse inițial de părinți prin pedeapsă, recompense, exemplu și apoi acestea sunt introiectate în inconștient, inhibă cerințele Sinelui, este instanța morală, care nu acceptă compromisuri;

Continuând studiile tatălui în ceea ce privește dinamica personalității, Anna Freud (*apud* Dacey și Travers, 1996) vine cu o viziune nouă legată de adolescență, considerată o „*perioadă specială de turbulențe datorită conflictelor sexuale aduse de pubertate*”.

Aceasta vede problemele majore ale adolescenței ca fiind o restruc-turare a balanței delicate între Ego (Eu) și Id (Sine), stabilită în timpul latenței și distrusă în pubertate. Latența este perioada în care copilul adoptă valori morale și principii ale oamenilor cu care se identifică. Fricile copilăriei sunt înlocuite cu sentimente internalizate de vină învățate în această perioadă. Sinele (Id) este controlat în perioada latenței de puterea Superegoului. În pubertate, forța Id-ului (Sinele) devine mai mare și balanța delicată e distrusă. Problemele atașate acestui conflict intern cauzează adolescentului un regres raportat stadiilor anterioare de dezvoltare. Un conflict a lui Oedip reînoit/renăscut aduce după sine frici inconștiente și produce adeseori anxietate intensă. Apărarea inconștientă a Ego-ului tinde să se multiplice rapid, manifestându-se ca negare, compensare, refulare. Mecanismele de autoapărare cauzează noi factori de stres și tind să amplifice nivelul de anxietate.

Anna Freud descrie două metode de auto apărare ale adolescentului:

- ✓ *Ascetismul* – mijloc de apărare împotriva pornirilor sexuale din tinerețe, tânărul devine extrem de religios și devotat lui Dumnezeu;
- ✓ *Intellectualizare* – metodă de apărare împotriva emoționalității excesive prin raționalizare și conștientizare;

Anna Davies – Teoria anxietății socializate

Teoria acesteia pune în legătură adolescența cu modelele culturale, comportamentale și normative, evidențiind faptul că între poziția de clasă și procesul de socializare al adolescentului există o relație fundamentală (*apud* Radu, 1995).

Această teorie a fost utilizată de o serie de psihologi americani pentru a explica tendințele către delinvență a adolescenților provenind din clasele cu statut economic scăzut, tendințe determinate în cea mai mare parte de valorile acestei clase.

Procesul de dezvoltare și socializare a adolescentului apare modelat în întregime de valorile, normele și atitudinile culturale ale societății de care aparține. Adolescenții sunt motivați la fel ca și membrii altor grupuri de vârstă, de controlul social și normativ al colectivității; acesta se exercită prin intermediul sancțiunilor, pedepselor și amenințărilor. O astfel de motivație impusă „social” este denumită de Davies „anxietate socializată” și caracterizează oscilațiile conduitei adolescente între atitudine de dependență și motivație socială (presupune responsabilitate și inhibarea tendințelor hedoniste). Dacă această anxietate este prea puternică, ea poate avea și un caracter negativ în formarea personalității adolescentului, denumită generic „*anxietate nevrotică*” (*apud* Rădulescu, 2000)

Un rol important în socializarea adolescenților îl exercită valorile clasei sociale din care fac parte adolescenții. În timp ce valorile clasei „mijlocii” urmăresc prestigiul, succesul, dobândirea unui status ridicat și respectarea moralității convenționale, valorile clasei de „jos” se referă doar la realizarea câștigurilor imediate, nemateriale precum plăcerile sexuale și recreative. Deoarece nu urmăresc câștigurile pe termen lung, tinerii aparținând acestei clase nu resimt o „anxietate” atât de mare cum o percep aceia care fac parte din clasa mijlocie și care-i obligă să se supună presiunilor exercitate de valorile clasei lor.

Robert Havighurst (1943) – Teoria sarcinilor de dezvoltare

Teoria elaborată de acesta are un caracter sociologic și completează teoria lui Davies. Conform lui Havighurst procesul de dezvoltare adoles-

centină presupune stabilirea unui echilibru relativ între trebuințele individuale ale adolescentului și exigențele sociale. Odată ce acesta și-a însușit capacitățile cu caracter cognitiv, afectiv, comportamental; el este capabil, se presupune, de a răspunde așteptărilor societății în ceea ce privește îndeplinirea statuturilor și rolurilor sociale ale adultului. Dacă dobândirea unuia sau altuia dintre aceste roluri și sarcini de dezvoltare eșuează, are loc creșterea anxietății, dezaprobarea socială și incapacitatea de asumare a altor sarcini. Trăind și acționând într-un câmp esențial normativ, adolescentul trebuie să discearnă și să compare propriul sistem de valori cu cel al societății în care trăiește. Sarcinile de dezvoltare sunt comune pentru adolescenți în toate societățile, dar diferă numai din punctul de vedere al modalităților concrete prin care sunt dobândite aceste capacități. Incapacitatea de a le achiziționa naște „conflicte de dezvoltare” (*apud* Radu, 1995).

Havighurst (*apud* Dacey și Travers, 1996) consideră că sarcinile specifice (priceperi, cunoștințe, atitudini de care un individ are nevoie pentru a avea succes în viață) pentru perioada adolescenței sunt următoarele:

- ✓ A-și accepta propriul fizic, implicit rolurile masculine și feminine;
- ✓ Formarea de noi relații cu parteneri de aceeași vârstă, de ambele sexe;
- ✓ Achiziționarea independenței emoționale de părinți și alți adulți;
- ✓ Asigurarea independenței economice;
- ✓ Selectarea și pregătirea pentru o ocupație;
- ✓ Dezvoltarea abilităților intelectuale și a conceptelor necesare pentru a avea competența civică;
- ✓ Dorința de a asimila un comportament social responsabil;
- ✓ Pregătirea pentru căsătorie și viața de familie;
- ✓ Construirea unor valori conștiente în armonie cu conceptele generale despre viață și lume (elemente cadru);

Robert Merton (1949) – Paradigma socializării anticipate

Conform acestei teorii indivizii tind mai degrabă să imite valorile și comportamentele grupurilor cărora doresc să li se alăture, numite și *grupuri de referință*, în cazul adolescenților acestea fiind specifice grupului de

prieteni sau colegi proximi ca vârstă, mult mai mult decât grupurilor de care aparțin, denumite generic *grupuri de referință*, în această categorie intrând familia (*apud* Neculau, 2004).

Opțiunea adolescenților pentru identificare alternează între grupul de apartenență și cel de referință. Acestea constituie modele de asimilare a valorilor, atitudinilor și comportamentelor tinerilor.

Talcot Parsons(1957) – Ambivalența atitudinală adolescenței

Parsons (*apud* Rădulescu, 2000) utilizează conceptul de „cultură a tineretului” cu privire la procesul de socializarea adolescentului. Acesta constă în internalizarea de valori proprii, care permit realizarea de scopuri pozitiv orientate. Dintre acestea cele mai importante se referă la integrarea în „subsocietățile” formate din egali ca vârstă și la asocierea în forme colective de organizare ce satisfac și ajustează interesele comune ale adolescenților.

Parsons are în vedere influența determinantă a poziției de clasă a adolescenților, astfel cei proveniți din clasele cu statut economic scăzut, pun în conflict tendințele de revoltă contra școlii cu necesitatea de a dobândi un status mai înalt prin intermediul performanței școlare. De aceea se folosește termenul de *ambivalență atitudinală*, ce poate genera, în anumite condiții, tendințe pronunțate de delincvență juvenilă.

James Coleman(1960-1965) – Teoria subculturii tineretului

Teoria elaborată de Coleman este una dintre cele mai cunoscute teorii despre adolescență. Noțiunea de *subcultură a tineretului* se referă la setul de norme și valori care caracterizează fundamental stilul de viață al adolescenților și care conturează principalele repere ale societății tinerilor. Acesta spune că, această subcultură este specifică lor, și se delimitează clar de creațiile și exigențele instituționale ale adulților, oferind membrilor orientare, sprijin, aprobare și criterii de evaluare pentru comportamentul acestora.

Normele și valorile subculturii se referă la inițierea unor relații între membri egali ca vârstă și status social, care se autopercep ca fiind înstrăinați

și marginalizați de lumea adultului, care caută în aceste relații legitimare, securitate, recunoaștere, înțelegere, afecțiune reciprocă. Criteriile de evaluare ale acestei subculturi sunt diferite de cele ale adulților.

În subcultura tinerilor singurele performanțe ce trebuie tratate cu respect sunt autonomia personală, identificarea cu modele considerate etalon, confruntarea deschisă cu normele și valorile adulților.

Coleman a realizat o cercetare asupra a zece licee din Statele Unite ale Americii, întrebând pe elevi: „Cum ți-ar plăcea cel mai mult să rămâi în amintirea școlii?”. Răspunsurile cele mai frecvente au fost ca „atlet de renume” (pentru băieți) și „cea mai simpatică” (pentru fete). Concluzia validă din acest studiu ar fi că popularitatea și acceptarea în cadrul grupului de egali ca vârstă, datorită calităților apreciate sunt adevărate forțe motivaționale pentru „subcultura” școlii, mai importante decât performanța școlară, ce poate fi crescută sau scăzută.

Un rol important îl are și clasa socială din care tinerii provin sau apartenența familială (implică resursele materiale ale acestora și gradul de școlarizare).

Concluzia majoră a acestui studiu este că, având în vedere prelungirea perioadei de școlarizare, procesul de socializare prin intermediul anturajului (colegilor) are un rol mult mai important în societățile post-moderne decât anterior, în societățile tradiționale, când familia sau educația informală prima. E nevoie deci de susținerea adolescenților prin cluburi de manifestare a talentelor, ziare și reviste școlare, concursuri de talente, etc.

Se rezumă totodată că aceste subculturi pot fi și sub forma celor muzicale: „hippy”; „rock”; „punk”, „tehnno”, născute ca formă de protest față de normele sociale, nu ca alternative la cultura adulților.

George Herbert Mead (1967)

Teoria acestuia se întemeiază pe faptul că atât socializarea, cât și transformările rolurilor în adolescență sunt mai importante decât în orice altă perioadă de dezvoltare. Caracteristici specifice vârstei, ce servesc la accentuarea procesului de schimbare a rolurilor din copilărie la cele din perioada adultă:

- ✓ creșterea independenței față de părinți sau a altor persoane ce manifestă autoritate asupra lor;
- ✓ implicare mai mare cu persoane de aceeași vârstă;
- ✓ sensibilitate sporită față de evaluările din partea altor indivizi;

Majoritatea părinților se întreabă de ce odată cu apariția acestei vârste nu se mai pot înțelege cu proprii lor copii; de ce aceștia manifestă comportamente diferite de cele pe care le aveau anterior, considerându-i rebeli și neascultători. Răspunsul atașat este căutarea unei identități, ce are un impact puternic asupra lor, cât și asupra persoanelor apropiate cu care ei interacționează (Mead, 1967).

A avea identitate înseamnă a ocupa o anumită poziție în contextul social, a juca un rol, a dispune de un statut social. Maturizarea fiziologică, dezvoltarea capacității de cunoaștere, abandonarea vechilor credințe, duc la nevoia de substituție ale unui tip de identitate cu modele de personalitate noi pe care să le adopte și să le imite. Descoperirea noii identități duce la incertitudine, dificultăți la integrarea în școală sau în anturaj. Adolescentul are activități pe diferite teme: religioase, politice, activități de loisir – toate influențează modul de raportare la viață, conștiința de sine, integrarea socială. Efectele perverse în acest caz presupun preluarea de modele inadecvate, idealuri inaccesibile ce scad stima de sine, identificarea cu false idealuri (non-valori, comportamente deviante).

Primele modele de identificare în copilărie sunt părinții, ulterior aceste elemente sunt transgresate către: personalități publice, vedete de muzică, film, profesori, lideri ai grupurilor din care fac parte (etaloane sau formatori de opinie). Grupul, prin cerințele pe care le formează, îl ajută pe adolescent să-și conștientizeze mai bine aptitudinile, priceperile, capacitățile empatice, stimulând încercarea de a le pune în aplicare. Este în acest caz necesar să i se lase adolescentului libertatea de care are nevoie pentru a se dezvolta, dar totodată să existe un control latent, din umbră, pentru a fi îndrumat în cazul unei nereușite. Grupurile de socializare: familie, școală, grup de prieteni, mass media, oferă o gamă amplă de valori și idealuri din care să aleagă, dar multitudinea de opțiuni crează conflictul (Adams și Marshall, 1996).

1.5. Stadiul actual al cercetărilor românești privind adolescența

I. Am identificat o cercetare efectuată de către Sabina Adina Luca în cadrul tezei sale de doctorat, publicată ulterior ca și carte, denumită „*Identitatea socioculturală a tinerilor*”. Grupul țintă vizat este alcătuit din adolescenții și tinerii din România. Principalele întrebări la care cercetătoarea și-a propus să răspundă sunt următoarele: *Cum afectează globalizarea și schimbarea socială de după 89' atitudinile și valorile tinerilor? Ce „produse” și servicii culturale utilizează tinerii? Care rămân ocupațiile principale ale tinerilor în timpul liber? Acaparează televiziunea și Internetul viața tinerilor?*

În ceea ce privește sfera identitară, prin această cercetare s-a încercat să se răspundă la următoarele întrebări: *Cât sunt de atașați tinerii de valorile culturale românești? Ce atitudine au față de cultura tradițională, clasică sau contemporană? Care sunt expectanțele tinerilor față de muncă sau profesie? Care este atitudinea tinerilor față de familie, școală, biserică? Cât de toleranți sunt tinerii din România față de minoritățile etnice, religioase, sexuale?*

Concluziile studiului au fost următoarele:

- ✓ Întrebați de ce se tem cel mai mult, 27% dintre ei au răspuns de șomaj, 22% de prețuri mari, 18% de delincvență și 9% de lipsa de locuințe pentru tineri;
- ✓ Referitor la direcția în care se îndreaptă România, un procent mare de subiecți au avut rețineri în a face o apreciere (40% dintre ei), în procentaje egale tinerii au avut o atitudine negativă (30% dintre ei);
- ✓ Corupția a fost menționată des în răspunsurile tinerilor anchetați, principala cauză a corupției din România fiind faptul că nu se aplică sau respectă legea (26,7%); sărăcia fiind consecința principală a faptului că societatea este nedreaptă (35,7%);
- ✓ Gradul cel mai redus de încredere al tinerilor în ceea ce privește instituțiile statului este în guvern (80% dintre aceștia spun că au avut puțină încredere sau deloc); justiția (60% dintre ei spun că

nu au încredere în ea); urmează poliția și armata; gradul cel mai ridicat de încredere este în biserică;

- ✓ Integrarea în Uniunea Europeană este văzută ca o șansă spre viitor, 73% dintre subiecți manifestă acord față de emigrare; nu au însă o imagine suficient de clară și bine conturată în ceea ce privește fenomenul integrării;
- ✓ Globalizarea este vizualizată ca fiind un fenomen pozitiv de marea majoritate a tinerilor (76% dintre ei o aprobă), aceasta este văzută ca o uniformizare între țări, interacțiune la nivel economic, majoritatea răspunsurilor fiind însă în principal laconice;
- ✓ Identitatea socioculturală autohtonă este definită prin limba, tradițiile, portul, cultura, istoria, religia românească; considerând însă Integrarea în Uniunea Europeană ca o formă de fuziune, chiar de pierdere a identității naționale (la sat spun ei că se mai păstrează);
- ✓ Indicatorii menționați în ceea ce privește consumul cultural al tinerilor sunt: portul popular românesc, muzeele culturii și civilizației românești, târgurile și expozițiile meșteșugărești, festivalurile de artă populară – acestea sunt amintite de către tineri doar la nivel declarativ, dezirabil; decât la nivel comportamental propriu-zis;
- ✓ La fel se întâmplă și în ceea ce privește presa românească, producțiile cinematografice românești, muzica românească, emisiunile culturale – toate au o pondere mică în ceea ce privește comportamentul de consum al tinerilor;
- ✓ Tinerii nu se uită la telenovele, ci la emisiuni de divertisment sau talk-show-uri, uneori sunt amintite și emisiunile de știri; pe primul loc situându-se vizionarea filmelor și navigarea pe Internet;
- ✓ Unii dintre ei menționează și lectura ca activitate de loisir, puțini sunt cei care citesc literatură română, sau vizitează expoziții de artă, merg la teatru;
- ✓ La întrebarea „*De ce anume se consideră a fi puternic legați?*”, majoritatea menționează locul nașterii sau zona din care fac parte: se definesc ca fiind munteni, ardeleni, moldoveni, etc;
- ✓ În ceea ce privește atitudinile de discriminare, față de etnia rromă subiecții manifestă cel mai înalt grad de respingere, explicațiile

- oferite ținând cont de comportamentul ilicit, gradul redus de educație, sau obiceiurile cu care nu sunt de acord; în ceea ce privește minoritățile acceptate, cea mai des menționată în relații de colegialitate, vecinătate, prietenie sau căsătorie fiind minoritatea germană; minoritățile religioase, sexuale fiind în mare parte tolerate de către tineri, excepție făcând cuplurile de homosexuali care adoptă copii;
- ✓ Familia ocupă încă un loc special, majoritatea tinerilor împărtășind modelul tradiționalist de conviețuire: soț-soție-copii; rolul familiei fiind însă în declin datorită preocupării preponderente ce ține de domeniul socioeconomicului (goana după bani);
 - ✓ În ceea ce privește stereotipurile de gen tinerii menționează că poziția femeii în societate s-a modificat, în detrimentul ei însă, aceasta având două job-uri – cel profesional și cel de acasă (îngrijirea familiei);
 - ✓ Religia este de asemenea menționată doar la nivel declarativ, marea majoritate a tinerilor merg la biserică rar, persoanele de sex feminin mergând mai des decât cele de sex masculin;
 - ✓ Pentru majoritatea subiecților atitudinea față de școala românească, ca formatoare de identitate este una negativă, aceasta fiind percepută ca superficială, plină de corupție, incompetență, nerealistă în ceea ce privește raportul cerere-ofertă pe piața profesională românească; mulți tineri văd o incongruență între studii și traiectoria financiară a individului; școala în România își pierde rolul de formatoare de identitate, deoarece după încheierea studiilor nu le permite să aibă un standard înalt sau decent de trai;
 - ✓ Implicarea civică și politică a tinerilor este o modalitate importantă de socializare, din păcate procentul este nesemnificativ, puțini fiind tinerii care sunt membri ai asociațiilor culturale, comunitare, ecologice, profesionale;

II. Conform unui studiu numit „*Situația adolescenților din România*” efectuat de Mediafax.ro (<http://www.mediafax.ro/cultura-media/studii>) adolescenții români petrec în medie 7 ore pe zi uitându-se la televizor, ascultând radio, navigând pe Internet sau dedicându-se jocurilor video.

Aceștia sunt preocupați de social media, instrumentele fiind utilizate mai des de băieți (93%) vs. fete (88%) și mai ales de adolescenții din mediul urban (91%) față de cei din rural (77%). 96% dintre ei se uită zilnic la televizor, 50% dintre ei petrec peste 3 ore pentru această activitate în loc să socializeze, să învețe, să se joace sau să facă un sport.

În ceea ce privește Internetul, 88% dintre aceștia utilizează aceasta sursă în medie 3,37 ore pe zi. 50% din adolescenții care utilizează rețelele de socializare o fac pentru a fi în contact cu alți prieteni, pentru a trimite mesaje, foarte puțini folosesc această sursă media pentru a afla riscurile consumului de alcool sau droguri. Mai multe fete decât băieți utilizează rețelele de socializare pentru a se informa și mai mulți băieți pentru a socializa. Pentru adolescenți informațiile găsite pe aceste rețele de socializare nu sunt fiabile.

De asemenea studiul atestă că aceștia își încep viața sexuală în jurul vârstei de 14-15 ani, adolescenții participanți la studiu arătând căcei activi sexual au avut în medie 2,3 parteneri; restul de 68% având un singur partener. În ceea ce privește relațiile sexuale, s-a constatat un nivel ridicat de incertitudine în ceea ce privește cunoștințele legate de mijloacele contraceptive, Hiv/Sida, alte boli cu transmitere sexuală, sarcini nedorite, un procent mai ridicat situându-se la nivelul celor sub 14 ani și cu precădere din mediul rural. Cei din mediul urban și peste vârsta de 14 ani sunt mai instruiți.

III. Conform unui studiu realizat de o agenție de publicitate din București în perioada 2008-2009 privind *stilul de viață al adolescenților* au reieșit următoarele concluzii:

- ✓ administrarea proprie a banilor de buzunar, a orelor de intrat în casă, a alcătuirii programului de zi cu zi;
- ✓ pentru a ajunge la școală merg pe jos sau folosesc ca mijloace de transport autobuzul sau metroul, niciodată taxi-ul;
- ✓ și-ar dori o femeie de serviciu care să le facă curățenie în camera lor;
- ✓ iau masa în oraș la fast food-uri sau pizzerii cu scop de socializare (colegi, prieteni);

- ✓ deseori, pentru a nu cheltui banii preferă să facă greva foamei;
- ✓ sunt interesați de cursuri de dans, teatru, diverse hobby-uri: cântat la chitară, ieșit cu placa, cu mountain bike-ul, billiard, săli de forță, activități pe care le iau în serios;
- ✓ fetele își petrec foarte mult timp la mall unde privesc prin magazine (e gratuit);
- ✓ activitatea fundamentală plăcută este să pălăvrăgească cu prietenii;
- ✓ nu merg la Cinematograf, filmele le descarcă gratuit de pe Internet;
- ✓ sunt prezenți la lansări de discuri, amatori de concerte în pub-uri;
- ✓ le place să joace table, cărți, să mănânce semințe;
- ✓ majoritatea petrecerilor sunt legate de majorate, sau balul de absolvire;
- ✓ participă la diverse cursuri de limbi străine, actorie, dans;
- ✓ au ca vestimentație de bază: baietii – sport, fetele – blugi și tocuri;
- ✓ folosesc foarte des Internetul: mail, messenger, Facebook, jocuri pe calculator (Fifa, Uefa, Starwars);
- ✓ se autodenumesc „generația multitasking”: downloadează filme, ascultă muzică, scriu mesaje;
- ✓ folosesc atât cartele pre-pay, cât și abonamente plătite de către părinți;
- ✓ fetele citesc reviste glossy sau cele destinate vârstei: Bravo Girl, Cool Girl;
- ✓ iubesc formele de comunicare neconvențională.

IV. O cercetare realizată de institutul **British Council** în anul 2006 cu tema: „*O perspectivă asupra valorilor tinerilor români*” (vezi www.oricum.ro) pe un proiect platformă condus și inițiat de tineri (cu vârsta cuprinsă între 15-19 și 20-25) din localități urbane mari, medii și mici pentru schimbul de idei cu privire la cultura urbană, stil, antreprenoriat, educație, muzică, vise, dezvoltarea carierei. Studiul a conținut 12 focus-grupuri derulate în 6 orașe (pe localități mari, medii și mici) din România, după care, ca follow up s-a folosit un chestionar aplicat prin metoda bulgărelui de zăpadă. Au avut următoarele topic-uri:

✓ **Imaginea mea** (o raportare emoțională la modul în care se percep pe sine) – participanții sunt rugați să se gândească la un animal care îi reprezintă și să explice alegerea lor:

Au avut imagini de sine foarte nuanțate, care prevedeau trăsături de caracter puternice (în special independența): *vultur, șoim, leu, rotweiller*; au ales animale cu abilități sociale dezvoltate: *câine, pisică, cal*;

✓ **Eu peste 10 ani** (raportare rațională la planurile de viitor)

În localitățile urbane mari, majoritatea elevilor de liceu nu au planuri bine definite de carieră, insistă pe ideea că nu vor să se schimbe în rău în viitor; tinerii mai mari (20-25 ani) sunt orientați exclusiv pe carieră, se văd angajați ai marilor companii/organizații internaționale sau manageri ai propriilor afaceri, sunt foarte conștienți de dihotomia familie-carieră, primează în opțiunile lor cariera, stabilitatea financiară fiind cea mai mare aspirație;

În localitățile urbane medii elevii de liceu doresc ca următoarele cariere și stiluri de viață să le asigure liniștea și stabilitatea, cariera trebuie să le ofere ocazia să călătorească;

În localitățile urbane mici, unii dintre ei sunt foarte speriați de „nesiguranța prezentului” încât abia îndrăznesc să se mai gândească la situația lor peste 10 ani, vor să se mute în orașe mai mari pentru a avea un venit mai bun, tinerii mai mari au ca principală preocupare obținerea unui venit stabil care să le ofere posibilitatea întemeierii unei familii.

Concluzie: elevii de liceu au o viziune mai amplă asupra viitorului, coordonatele principale fiind călătoriile, libertatea, independența; locuitorii orașelor mici și medii își doresc mai degrabă realizări în plan personal (familie) și stabilitate din punct de vedere financiar și emoțional;

✓ **Eu și timpul meu**

Prioritatea numărul unu a elevilor de liceu este școala, deși dihotomia școală – distracție este o posibilă sursă de conflict; sunt implicați în multe activități extracurriculare; un rol important în viața lor e jucat de calculator;

Tinerii între 20-25 de ani dedică mai mult timp job-urilor part-time sau ONG-urilor din care fac parte; toți subliniază ideea de „haos” când

sunt rugați să descrie modul de organizare a timpului; le place spontaneitatea activităților de moment;

✓ **Eu și educația mea**

Majoritatea tinerilor sunt de acord că educația este foarte importantă, opinia generală fiind că nu școala neapărat este cea care îți oferă educația adevărată, educația implică formarea unui sistem de valori, capacitatea de a te descurca în viață, de a forma oportunitatea spre succes; însă dezamăgirea majoră e că școala formează doar teoria, nu și practica;

Le place la școală competiția, atmosfera, profesorii model care trimit un mesaj, activitățile extrașcolare, oportunitățile de dezvoltare a carierei, școala o văd ca pe o sursă de networking (rețea); pentru tinerii între 20-25 de ani bursele în străinătate și oportunitățile de dezvoltare a carierei sunt principalele motivații;

În localitățile urbane medii pentru tinerii între 20-25 ani discuțiile de grup de la seminarii și metodele de predare sunt cele mai importante;

În localitățile urbane mici profesorul induce plăcerea către o anumită materie, discuțiile libere din experiența fiecăruia sunt savuroase;

În ceea ce privește elementele neplăcute ale școlii: trezitul dimineața, profesorii nervoși, lipsa de decizie a elevilor, volumul de muncă, ignoranța sau atitudinea de discriminare a profesorilor, corupția (șpăgi, meditații), opționalele obligatorii; subiectivitatea în evaluare, metode învechite de predare, birocrație, lipsa dotărilor, lecții neinteresante, care nu sunt interactive; profesorii care nu își cunosc materialul (nu au nici măcar cunoștințe de bază); exigența profesorilor, rivalitățile, „biserițele”, lipsa de proiecte și parteneriate;

În ceea ce privește educația alternativă, Internetul e principala sursă de informare (din păcate superficială); se adaugă teatrul, concertele, voluntariatul; training-urile (în vânzări, leadership, PR) și internship-urile; cursurile de limbă, vizitarea centrelor culturale, meditațiile, revistele științifice.

✓ **Voluntariatul** este practicat din curiozitate, pentru experiență, pentru a ajuta semenii, pentru îmbunătățirea CV-ului, pentru a-și crea rețele sociale, pentru dezvoltare personală; domeniile în care cu precădere activează sunt: protecția mediului, organizare de evenimente, acțiuni

umanitare, educație, fund raising, politică, activități pentru persoane defavorizate: orfani, sinistrați, bătrâni, persoane cu dizabilități.

✓ **Valori – familia și societatea**

Pentru majoritatea tinerilor familia reprezintă ajutor financiar și moral, contrabalansate de intenția spre independența acestora, consideră că prietenii pot să-i trădeze, dar familia nu. Majoritatea respondenților consideră familia ca experiența fundamentală ce i-a format ca ființe umane. Pentru majoritatea tinerilor *familia* reprezintă valoarea principală, după care urmează *prietenii, școala, banii și societatea*. Familia înseamnă tradiție, coloană vertebrală.

Există un procent din tinerii intervievați care sunt supărați pe faptul că părinții sunt plecați în străinătate pentru a le asigura traiul decent în țară.

Tinerii sunt nemulțumiți de societatea românească în care trăiesc, datorită corupției, nedreptății, neșansei.

Există și un procent infim de tineri care se vede ca potențial promotor al societății în viitor. Banii și originea etnică sunt văzute ca potențiale obstacole între individ și societate. Pesimismul datorat faptului că nu-și găsesc de lucru, îi determină pe tinerii între 20-25 de ani să renege societatea actuală.

✓ **Valori atribuite generației tinere**

Tinerii de 15-19 ani răspund: generația next, McDonalds', Coca-Cola, non-comunism, generația viitorului, democrație, superficialitate, non-valori, globalizare, neliniște, libertate, tehnologie, rebeliune, generația vitează, stres, roboți, egoiști, libertine, atomici, generația tuturor posibilităților, generația contra, proactivă, rebeliune, tehnologie, generația tuturor oportunităților;

Tinerii de 20-25 de ani răspund: generația pestriță, manele, haos, non-conformism, instabilă, avangardism, fluturi în creier, materialism, nebună, analfabeți electronici, tranziție, capitalism, explozivă, click, dezorientată;

✓ **Valori atribuite generației părinților tinerilor**

Tinerii de 15-19 ani răspund: inflexibilă, ruptă de realitate, lipsită de oportunități, mai puțin relaxată, constrânsă, bătrână, multă muncă, comunism, nivelată, demodată, expirată, concepții adânc înrădăcinate;

Tinerii de 20-25 ani răspund: maturitate, hippie, cazne, romantic, lupte, efort;

✓ **Valori – modele (O personalitate devine model dacă...)**

Profil model: este autentic, are carismă, nu renunță la demnitate pentru a fi faimos, face lucruri fascinante, face lucruri utile pentru societate, are personalitate foarte puternică, are viziune și devine formator de opinie, cultivat, creativ, își depășește limitele și granițele, număr mare de fani, talent, face opere de caritate, este extravagant, are bani;

Tinerii fac distincție între *personalitate* (își folosește inteligența și ambiția pentru a inventa ceva nou în domeniul de activitate) și *star* (cel mai adesea promovate de media – se expun scandalurilor, se dezbracă pentru reviste scumpe, au bani). Societatea românească promovează vip-urile, lipsite de autenticitate, nu personalitățile care au valori adevărate care nu sunt perene.

✓ **Discriminare și toleranță a minorităților etnice și sexuale**

Maghiarii sunt acceptați în sfera publică, dar respinși în sfera intimă; românii și homosexualii sunt respinși atât din sfera intimă, cât și din cea socială (există o intoleranță medie a celor două grupuri); minoritățile religioase și persoanele cu dizabilități sunt în general acceptate.

V. Date obținute în urma recensământului din 2010, oferite de către **Direcția Județeană de Statistică Brașov** (www.brasov.insse.ro) prin raportul denumit *Copii și tinerii din România – bilanț demografic*

La 1 ianuarie 2010 ponderea tinerilor 15-29 de ani a crescut de la 56,7% în anul 2000 la 58,7% în 2010. Fenomenul general de îmbătrânire demografică a dus și la scăderi în cazul tinerilor cu vârsta între 15-19 ani (de la 17,5% la 16,1%).

Generațiile numeroase născute în anii 80' au intrat în grupele de vârstă ale populației tinere și au determinat o creștere a ponderii la grupele de vârstă 20-24 de ani (de la 20,4% la 21,9%) și 25-29 de ani (de la 18,8% la 20,6%). Există o ușoară predominanță numerică a populației masculine cu tendința de creștere spre finele perioadei (în 2000 au fost 104 bărbați la 100 femei, în 2010 au fost 105 bărbați la 100 femei).

Evoluția segmentului de populație 25-29 în funcție de mediul de rezidență este de 1,5 ori mai mare în urban decât în rural. În municipiul București și județul Iași s-a înregistrat cel mai mare număr de tineri de 15-29 de ani, la polul opus situându-se Covasna și Sălaj.

Din totalul populației tinere, majoritatea sunt persoane necăsătorite (85,7%). La 1 ianuarie 2010, în cadrul populației tinere masculine, cei necăsătoriți au avut o pondere mai crescută, comparativ cu cea din 2000 (90,6% în 2010 față de 86,3% în 2000), în timp ce persoanele căsătorite dețineau o pondere mai mică (9,1% în 2010 față de 13,2% în 2000). Și pentru populația feminină tânără a crescut proporția persoanelor necăsătorite (de la 75,9% în 2000 la 80,7% în 2010); iar ponderea femeilor necăsătorite a scăzut (de la 22,9% în 2000 la 18,4% în 2010).

Persoanele necăsătorite predomină, atât la bărbați, cât și la femei până la vârsta de 24 de ani, valorile pentru femei sunt mult mai mici decât cele pentru bărbați. În grupa de vârstă 25-29 de ani aproape 2 din 3 femei erau căsătorite, în timp ce la bărbați raportul era de 2 la 5.

Fertilitatea specifică pe grupe de vârstă e în scădere, influențată fiind în cea mai mare parte de dorința cuplurilor de a-și limita numărul de copii. Dacă tradițional fertilitatea românească era una timpurie asociată cu modelul căsătoriei, începând cu anul 2001 asistăm la o tendință de creștere a fertilității la femeile din grupa de vârstă 25-29 ani. La grupa de vârstă 20-24 ani, care până în anul 2003 a avut cea mai importantă contribuție, ratele de fertilitate au cunoscut o reducere semnificativă (de la 90,2 ‰ în 2000 la 67,5 ‰ în 2009). La grupa de vârstă 15-19 ani, rata fertilității a atins valoarea minimă în anul 2002 (32,7 ‰) după care trendul este ușor crescător. Fertilitatea femeilor din mediul rural a fost în anul 2009 de 1,2 ori mai ridicată decât cea din urban (fața de 1,9 ori în 2000).

Contribuția tinerelor cu vârsta până în 20 de ani la realizarea natalității a scăzut (11,8% în 2009 față de 13,8% în 2000 din totalul nou-născuților-vii). În anul 2009 aproximativ 30% din copii născuți în afara căsătoriei au mame din această grupă de vârstă. De menționat este faptul că în întreaga perioadă 2000-2009, la grupa de vârstă 15-19 ani ponderea născuților vii în afara căsătoriei o depășește pe cea a născuților legitimi.

În anul 2009 vârsta medie a mamei la naștere (27,3 ani) și la prima naștere (25,6 ani) a fost în creștere față de anul 2000 (25,5 ani și respectiv 23,7 ani) menționându-se tendința de amânare a nașterii. Femeile din mediul rural au continuat să nască la o vârstă mai tânără (26 ani) comparativ cu cele din urban (28,3 ani). Decalajul între urban și rural se menține în cazul vârstei mamelor care sunt la prima naștere (27,1 ani în urban și 23,1 ani în rural).

Dacă, în 2000, femeile tinere nașteau în medie 1,03 copii, numărul acestora a scăzut treptat ajungând în 2009 la 0,94 copii la o femeie, scăderea fertilității fiind de fapt o reacție la mediul social și economic. Femeile participă astăzi la munca în afara familiei.

În anul 2009, 55% din totalul avorturilor au fost făcute de tinerele până în 30 de ani. Intensitatea cea mai mare a avorturilor s-a înregistrat ca și în anul 2000 la grupa de vârstă 25-29 ani. Cu toate că, și în anul 2009, ratele avorturilor au scăzut la toate grupele de vârstă, 54,5% din totalul lor s-au înregistrat la grupele de vârstă fertilă 15-29 ani.

Intrarea în rândul adulților este un proces gradat, cu probleme specifice fiecărei vârste. În anul 2009 la grupa de vârstă 15-29 ani s-a înregistrat o rată de mortalitate de 66,3 decese la 100000 locuitori, în scădere față de anul 2000 – 76,9 decese la 100000 locuitori. Numărul deceselor băieților tineri l-a depășit pe cel al fetelor tinere (271 decese masculine la 100 decese feminine). Principalele cauze ale mortalității sunt: accidentele rutiere, sinuciderile, violența.

Tinerii de 15-29 ani se confruntă cu probleme specifice, care-și pun amprenta asupra viitorilor adulți. Presiunea de grup, influența negativă a anturajului, au efecte deosebit de puternice în determinarea unor tineri de a recurge la comportamente riscante, pentru a fi la fel și nu altfel decât prietenii lor, de teama de a nu fi eliminați din acel grup. Teribilismul face parte din determinările tinerilor de a fi în centrul atenției, de a fi „priviți” pozitiv de cei din jur. Problemele din familie, de la școală sau dintre prieteni, divorțul părinților, abuzul sau nepăsarea acestora față de propriul copil, lipsa de încredere în sine, rezultatele școlare scăzute în raport cu propriile așteptări, sunt printre motivele care-i determină pe tineri să recurgă la droguri, alcool, acțiuni violente și periculoase, care le periclitează

sănătatea și viața. În anul 2009 s-au înregistrat 76 decese prin SIDA din care 49 bărbați și 27 femei. În 2009 se observă o tranziție a mortalității în grupele de tineri 15-29 de ani.

Speranța de viață a populației tinere urbane a continuat să fie superioară celei rurale, deși a înregistrat o ușoară tendință de scădere în ultima perioadă. În 2007-2009 speranța de viață a populației urbane tinere este mai mare cu un an decât a celei rurale.

În perioada 2000-2009 cele mai mari valori ale ratei nupțialității la femei s-au înregistrat la grupa de vârstă 20-24 de ani, iar la bărbați la grupa 25-29 de ani. Comparativ cu anul 2000, în 2009 rata nupțialității a scăzut la tinerii sub 25 de ani, la ambele sexe, dar a crescut la cei de vârstă 25-29 ani. În perioada analizată, la bărbații sub 25 de ani și la femeile sub 20 de ani, ratele de nupțialitate au fost mai mari în mediul rural decât în cel urban. La femeile cu vârstă sub 20 de ani, rata din mediul rural a fost de 2 ori mai mare decât cea din urban. Confirmând tendința tinerilor de amânare a încheierii primei căsătorii (manifestată după 1990) vârsta medie la prima căsătorie, în creștere, a fost în anul 2009 de 29,1 ani la bărbați și 25,8 ani la femei (față de 26,9 ani la bărbați și 23,6 la femei în anul 2000). În mediul rural tinerii încheie prima căsătorie la o vârstă mai mică decât în urban.

Deși familia reprezintă o valoare socială și morală apreciată încă de populația tânără, dificultățile majore cu care se confruntă tinerii la începutul carierei lor familiale și profesionale vor avea un rol major în viitor în procesul de reducere a numărului căsătoriilor, fenomenul de amânare devenind tot mai frecvent. Rata nupțialității populației tinere a avut o evoluție oscilantă în perioada 2000-2009, valoarea maximă înregistrându-se în anul 2004 la ambele sexe, iar cea minimă în anul 2009 la bărbați și în 2000 la femei.

Dacă până în anul 2006, divorțialitatea la tinerii sub 30 de ani era mai mare la bărbați decât la femei, începând cu anul 2007, situația s-a inversat, valoarea ratei divorțialității feminine depășind-o pe cea a divorțialității masculine. Valoarea maximă a ratei divorțialității s-a deplasat de la grupa de vârstă sub 20 de ani în anul 2000 la 20-24 de ani în 2009, atât la bărbați, cât și la femei. Deși divorțialitatea tinerilor are un nivel

general destul de scăzut, există o tendință de creștere a ponderii divorțurilor la primele căsătorii și în primii 5 ani de conviețuire (mai ales în cadrul populației tinere între 25 și 29 de ani).

Tinerii între 15 și 29 de ani sunt segmentul de populație cel mai mobil între rural și urban. Migrația din rural în urban prezintă un proces mai mare la femei decât la bărbați, cauzele principale fiind: schimbarea sau apropierea de locul de muncă, frecventarea unui liceu sau a unei instituții de nivel superior, căutarea unui loc de muncă, însoțirea soțului sau soției în urma căsătoriei.

VI. Studiu efectuat în trimestrul al II-lea din anul 2009 de către Direcția Județeană de Statistică Brașov (www.brasov.insse.ro) numit *Accesul tinerilor pe piața forței de muncă*.

Universul cercetării a fost constituit din tineri cu vârste cuprinse între 15 și 34 de ani a căror reședință permanentă sau temporară este România, colecția datelor efectuându-se prin metoda interviului față în față. Studiul a fost efectuat pe 5923 mii de persoane. Dintre aceștia, 58,8% locuiau în mediul urban; 52,2% aparțineau grupei de vârstă 25-34, iar 50,2% erau femei.

Totodată 62,4% din grupul țintă erau absolvenți de studii medii și superioare; din care 63,2% locuiau în urban.

În ceea ce privește domeniile de pregătire 46,9% din tineri au absolvit programe generale care asigură pregătirea de bază a persoanei; domeniile specifice au fost industrial, construcții, arhitectură – 22,5% și 10,5% au absolvit programe educaționale în domeniul științelor sociale, economice sau drept.

Aproape 2/3 din populație, adică 65,9% își încheiaseră studiile în sistemul național de educație, din care 51,5% erau femei, 66,7% erau persoane rezidente în mediul urban și 91,9% erau sub 25 de ani.

În ceea ce privește relația cu piața forței de muncă, rata de activitate a populației țintă este de 59,9%; cu valori mai mari pentru persoanele de sex masculin 67,7% față de cele de sex feminin 52,1%. În funcție de mediul de rezidență rata de activitate este mai mare în mediul urban decât în cel rural (61,9% față de 58,4%). Pe grupe de vârstă persoanele foarte

tinere (15-19 ani) se caracterizează prin rate de activitate foarte scăzute – 13,7%. Persoanele aparținând segmentului de vârstă 30-34 ani, erau în proporție de 87,7% active pe piață.

Din totalul grupului țintă, doar 7,3% au desfășurat în perioada studiilor o activitate economică remunerată de cel puțin o lună (practică sau ucenicie, în afara programului educațional, în vacanțe).

Vârsta tinerilor la părăsirea sistemului național de educație –procentul cel mai mare, adică 79,1% era alcătuit din persoanele tinere între 15-24 de ani. Vârsta medie la data părăsirii sistemului național de educație este de 17,8 ani. Dintre cei care au părăsit sistemul național de educație prin abandon școlar sau exmatriculare, motivele invocate au fost: nivel ridicat al cheltuielilor de școlarizare (manual, rechizite, uniforme); dorința de a munci pe motive financiare, problemele personale sau familiale, eșecurile repetate.

Analiza distribuției tinerilor după modelul de instruire în corelație cu nivelul educațional al părinților evidențiază că majoritatea au părăsit școala după absolvirea unui nivel de instruire similar cu cel al părinților.

Domenii de activitate în care lucrează: meseriași, agricultori, silvicultori, comerț, ocupații intelectuale și științifice; femeile se găsesc cu precădere în administrația publică locală, servicii, educație.

Perioada necesară găsirii primului loc de muncă semnificativ, scurs între data părăsirii educației și cea a începerii activității a fost de 1 an/ 1 an și jumătate pentru 59% din tineri; numai 6,9% și-au găsit imediat de muncă; tinerii cu studii superioare au deținut o pondere mai mare – 46,6% în rândul celor care au început activitatea la locul de muncă imediat (mai puțin de o lună). Dintre tinerii care și-au găsit imediat un loc de muncă 43,3% aveau vârsta cuprinsă între 20-24 de ani în momentul finalizării studiilor.

Metode de căutare folosite de tineri pentru găsirea primului loc de muncă: prin intermediul Internetului și anunțurilor din presă, prin instituția de învățământ.

Procentul tinerilor care nu au avut un loc de muncă semnificativ este reprezentat de 11,9% din totalul persoanelor în vârstă de 15-34 de ani din care jumătate nu au lucrat deloc și nici nu au căutat un loc de muncă.

În prezent, dintre persoanele care nu au găsit nici un loc de muncă 60,6% sunt persoane inactive, iar 29,9% sunt șomeri.

1.6. Adolescența în rândul minorităților

Adolescența reprezintă o perioadă de trecere de la stadiul copilăriei la cel de maturitate. În diferite culturi, în țări diferite, această trecere și implicațiile aferente rolurilor specifice vârstei sunt reprezentate în stiluri de viață diferite; mai ales în culturile majoritare unde există minoritari: de exemplu în America sunt efectuate studii pe adolescenții afro-americani, mexicani, asiatici, arabi, turci, libanezi despre comportamentele specifice ale acestora.

Dacey și Travers (1996) au efectuat un studiu pe adolescenții etnici și aspectele de viață ale acestora din care a reieșit următoarea tipologie:

Adolescenții afro-americani – sunt cei mai vizibili datorită culorii pielii, sunt cei mai predispuși la a fi victime ale omuciderilor, tinerele afro-americane sunt de două ori mai predispuse decât adolescențele albe la a avea un copil, sunt des implicați în conflicte, trăiesc în familii cu un singur părinte, studiile atestă că prezența bunicilor ca sistem de suport poate fi benefică, familia extinsă poate oferi suport emoțional și responsabilitate economică pentru împărțirea câștigurilor (Stevens *apud* Dacey și Travers, 1996).

Adolescenții afro-americani au parte de mai multe bariere în achiziționarea informației și au mai puține realizări educaționale în comparație cu albi (Kerpelman *at al.*, *apud* Zimmerman și Caldwell, 2012). Aceștia au rate mai scăzute de școlarizare, sunt mai puțini cei care participă la absolvirea liceului în comparație cu albi, de aici rezultând rata crescută de abandon școlar (Wils *apud* Zimmerman și Caldwell, 2012). Aceste disparități în sfera educațională se traduc prin rate scăzute de angajare, sărăcie, probleme mentale și psihice a afro-americanilor în comparație cu albi (Brown și Jones *apud* Zimmerman, 2012).

Adolescențele africane se confruntă cu standarde de frumusețe diferite de femeile albe, adolescenții bărbați au parte de discriminări la nivel de

job și simt nevoia de a se distinge de o imagine negativă a societății. Există discriminări legate de sexualitatea negrilor: fetele sunt considerate atlete și băieții dotați, negrii sunt văzuți ca fiind mai puțin inteligenți ca albi (pielea albă fiind asociată cu succes financiar, educațional și al vieții în general).

Adolescent afro-american: *„Anii liceului au fost dificili, datorită luptei legate de culoare, de a fi acceptat, de a trebui să privesc în jos, de a mă aștepta să eșuez de fiecare dată, mă așteptam să cauzez probleme. Trebuia să mă lupt tot timpul pentru a-mi menține încrederea. Nu știam cine sunt”*.

Adolescenții mexicani – au fost menționate în studii probleme comportamentale de risc precum consum de droguri, alcool, comportament sexual neprotejat, eșec și abandon școlar, delincvență. Din cauza sărăciei mulți adolescenți mexicani apelează la servicii sociale de stat, medicale sau de urgență. Comportamentele de risc se datorează și lipsei structurii familiei nucleare (trăiesc în familii monoparentale). Au de obicei o engleză proastă, se împart în Chicanos (născuți în America, combinație între spanioli-mexicani-indieni și influențe anglo-saxone) și Cholos (adolescenți rebeli care și-au pierdut rădăcinile mexicane și aparțin unor găști). Tatăl are autoritatea supremă, ceilalți membrii ai familiei trebuie să se supună fără prea multe întrebări, mama are roluri afective și instrumentale. Au părinți cu statusuri socio-economice diferite, de la manageri la simpli muncitori.

Adolescent american mexican: *„Când am ajuns la liceu, etnicitatea mea a devenit o problemă. Îmi doream să am fața, corpul și creierul colegului cel mai popular din clasă, care era alb și toate fetele îl iubeau. Această fantezie mi-a mâncat stima de sine, toate energiile erau îndreptate în această direcție de acceptare a mea față de mine însămi și față de ceilalți”*.

Adolescență latină: *„Când am ajuns la liceu am avut noi experiențe și exploatări datorită diferenței față de ceilalți. Vroiam să am propriul set de valori și credințe. La întrebări precum: Încotro mă îndrept? sau Ce voi deveni? încă mai caut răspunsul”*

Adolescenți asiatici – segment care crește vertiginos în populația Americană, foarte loiali familiei, își mențin subcultura separată, japonezii

sunt mai integrați decât chinezii, au realizări școlare notabile; luptă pentru rezultate academice bune, îi preocupă calificativele pentru a ajunge la școli înalte;

Adolescență asiatică: *„Aparența fizică, modul în care te îmbraci este o barieră; încerci să asimilezi cultura în care trăiești, dar ai mereu reminiscențe”*.

Adolescenți turci – locuiesc cu foarte mulți membrii ai familiei (familia extinsă), au o comunicare defectuoasă cu părinții pe care îi văd conservatori și autoritari deoarece le restricționează libertatea, au principii religioase, își aleg prietenii pe baza acestor principii, susțin că religia oferă control social, se tem de pedeapsa lui Dumnezeu, crezând că viața asta te pregătește pentru următoarea care e veșnică: *„Dumnezeu ne oferă o față anume, și nimeni nu are dreptul să se plângă de ea”*; poartă haine conservatoare, de obicei sunt timizi și respectuoși (Guner et al., 1999).

Adolescenții arabi din America – femeile sunt prezentate ca fiind evaluate negativ, sub dominația altora, într-o cultură patriarhală (Kaminsky și Lazreg *apud* Ajrouch, 2004). Sunt percepuți ca ciudați în comparație cu cultura dominantă, fetele arabe au capul acoperit – *hijab* se numește acoperământul, acestea acceptă cu greu uneori acest lucru, se spune că acest acoperământ menține onoarea familiei; sunt invidioase pe americance deoarece acestea au libertate și autonomie (au voie să meargă în cluburi, adolescentele arabe nu). Autonomia într-o oarecare formă apare la băieții arabi, dar nu la fete. Un arab nu are voie să sărute o fată arabă până nu se căsătorește. Băieții arabi învață din spusele taților, sunt privilegiați în comparație cu surorile lor. Fratele mai mare poate fi o instanță moralizatoare față de sora cea mică: *„Nu ai voie să vorbești cu americanul acela!”*. Dacă o fată arabă dorește să flirteze cu un american, acest gest poate însemna revoluție feministă în rândul fetelor arabe. Există adolescente care învață să navigheze între cele două culturi ce par incompatibile – americană și arabă (Ajrouch, 2004).

Adolescenții palestinieni, libanezi – care trăiesc cu teroarea zi de zi în sânge, pentru aceștia religia este mai importantă decât originile naționale;

Adolescent palestinian „Îmi aduc aminte din copilărie că aveam masca de gaz pe față, se auzeau sirene zi de zi, fratele meu de un an a fost pus într-o cutie și dus. Viața lui însemna frică și anxietate. Nu știam ce mi se întâmplă, nu știam toată situația. La 12 ani am început să înțeleg. Nu avem speranța, nu avem pentru ce să trăim, nu avem libertate, suntem discriminați, uciși, umiliți. Nu avem bani, nu avem mâncare... unii cred că vor exploda ei înșiși.”

Adolescent palestinian „Trebuie să-l înțelegi pe inamic ca să câștigi ceva. Ne-am mutat de la o școală la alta: noi prieteni, colegi, îmi puneam masca de gaze în fiecare seară care era prea strânsă. Ca să-l învingi pe inamic trebuie să te pui în locul lui, teroriștii nu trebuie să ne vadă frica, dacă o văd câștigă”.

Adolescență palestiniană „Am avut un război cu mine însămi. Pentru a face pace trebuie să lupți cu tine însăși, și am făcut-o. Și cred că am luat alegerea cea mai bună”.

1.7. Ritualuri de trecere în adolescență

Ritualurile sunt evenimente sociale ce marchează o etapă a vieții umane (naștere, căsătorie, boală, deces, pensionare). Prin intermediul acestora, grupul social ia o parte din tensiuni și își asumă responsabilitatea de a le conferi un sens. În cazul de față, adolescentul inițiat se simte transformat, anturajul familial și social recunoscându-i noul statut. Prin aceste ritualuri se câștigă noi drepturi și îndatoriri din partea foștilor copii, viitorilor adulți; ritual delimitând starea anterioară de cea viitoare. Adolescentul este recunoscut de întreaga comunitate ca membru al grupului și aparține tuturor celor cu vârste și preocupări similare (Clerget, 2008).

Ritul presupune o descărcare, acesta fiind eficient dacă oferă sens unor dorințe conștiente sau inconștiente (Jeammet *apud* Clerget, 2008).

Aceste ritualuri de trecere sunt descrise pe baza comparațiilor cross-culturale efectuate. La începutul acestui secol, over-generalizările despre aspectele universale ale adolescenței au fost făcute bazându-se pe date și

experiențe dintr-o singură cultură, și anume cultura clasei de mijloc a Statelor Unite (Havighurst *apud* Santrock, 1996).

Se credea că adolescența peste tot în lume este o perioadă de „furtună și stres”, caracterizată de lipsa încrederii în sine și conflict inter și intra-personal, conform inițiatorului studiilor legate de adolescență Stanley Hall. Nu există însă un singur model de dezvoltare identitară care să caracterizeze toți adolescenții. În urma studiilor efectuate de Margaret Mead în societățile subdezvoltate din insulele Samoa adolescentul nu experimentează același tip de stres. În societățile cu un grad scăzut de educație, criza adolescenței nu are loc. Pentru a dezvolta un model global, cosmopolit al adolescenței, vom avea de studiat achizițiile comportamentale și sexuale din diferite culturi, numite *rituri de trecere*. Cultura prezintă patternuri de comportament, credințe și atitudini proprii unui grup particular de oameni cu un anumit specific cultural, care au trecut dintr-o generație în alta. De exemplu copii din cultura americană sunt crescuți și instruiți să câștige, să devină independenți cât mai curând posibil, devenind în acest mod mai competitivi și mai centrați pe propria individualitate. În societățile din Kenya, dimpotrivă, adolescența înseamnă obediență și responsabilitate (Bacon și Barry *apud* Santrock, 1996).

Alte studii arată că adolescenții asiatici sunt mult mai centrați pe realizările școlare și educație mai mult decât americanii (Sue și Okazaki *apud* Santrock, 1996).

În secolul actual ritualurile moderne sunt legate de obținerea permisului de conducere (vârsta de 16 ani la americani și 18 ani la europeni), majoratele fastuoase, intrarea la liceu sau obținerea bacalaureatului (profesorul fiind văzut ca un inițiator), ceremoniile de absolvire, obținerea dreptului de a vota; toate reprezintă etape ce marchează dezvoltarea identitară în adolescență. Se pare însă că există și adolescenți care nu mai văd bacalaureatul ca o etapă importantă de trecere la o etapă superioară – facultatea; asta deoarece există noi modele mass media în care oamenii se îmbogățesc peste noapte fără școală; în acest fel valoarea inițiativă a examenelor pierzându-și importanța (Clerget, 2008, p.202).

Anterior, și serviciul militar era o formă de inițiere pentru băieții care se transformau în bărbați, astăzi nemaifiind obligatoriu.

O formă de intrare în cadrul școlar o reprezintă *bizoutage-ul* (supunerea unui elev din primul an la glume sau probe amuzante ca un fel de inițiere de către cei mai mari ca el, de exemplu la americani intrarea în așa zisele *frății*); mai nou fiind însă o formă de umilire, dispărând aspectul simbolic.

Și în grupurile de prieteni, poate exista un cadru de recunoaștere a trecerii de la copilărie la adolescență, gașca organizând diverse acțiuni prin care tânărul să se simtă valorizat social: chiar și anumite comportamente de risc precum consumul de droguri, alcool, sinucidere sunt inițiatice pentru recunoașterea anturajului social. Apartenența la grup înseamnă crearea unei identități comune în care există reguli, rituri precum prima beție, prima țigară, prima întâlnire. Marcatorii de rol precum vestimentația specifică din discotecă, de stradă, emblemele muzicale sau sportive (role, skateboard), formele de exprimare (elementele de argou) – toate crează un univers specific de regrupare a celor de aceeași vârstă ce dau sens experiențelor lor.

De asemenea sporturile de mare risc sau probele în sine au o funcție inițiatcă, ce presupun recunoașterea familială în transformarea de sine, încheierea cu succes a mai multor probe. Totodată vacanțele de tipul taberelor, călătoriile de inițiere în care tinerii își asumă riscuri ce dau sens vieții lor, pot fi surse de formare identitară. Pot exista inițieri și pe Internet, prin jocuri de rol într-un univers virtual (Clerget, 2008).

Există și ritualuri religioase sub forma de inițieri în cadrul ceremoniilor, prin care copiilor le sunt transmise cunoștințe legate de Dumnezeu sau sunt prezentate etape ierarhice. De exemplu în religiile: unitariană, reformată, evanghelică, practica se numește *confirmare* și presupune pregătirea copilului prin cursuri la biserică și cărți pe care le citește pentru viața sfântă, alături de Dumnezeu și ulterior trecerea unui așa zis examen la biserică, preotul punând o serie de întrebări legate de viața sfântă. În religia romano-catolică are loc *prima împărtășanie* la copii cu vârsta între 9 și 10 ani, în care în urma unui curs de catehism, aceștia sunt inițiați în tainele religioase și confirmați în urma unei ceremonii (în care fetele sunt îmbrăcate în mirese și băieții în cavaleri) ca membri ai bisericii. În religia iudaică se vorbește despre *mitzvahul* evreu, ce plasează majoratul

religios în perioada pubertății băiatului, și uneori, începând cu secolul al XIX-lea, și al fetei.

Există și conceptul de identitate religioasă la adolescenți. Se pare că această identitate religioasă se formează încă din copilărie, în funcție de tipul de familie din care faci parte. Există familii în care pattern-urile comportamentale legate de biserică se reduc doar la evenimentele mari din viață: naștere – botez, căsătorie, moarte – înmormântare; dar există și familii în care mersul la biserică în fiecare duminică și la sărbătorile mari reprezintă o practică ce poate fi transmisă și spre copii. Studiile atestă că, calitatea relației tânărului cu părinții determină eficacitatea socializării religioase. Unii dintre ei găsesc în religie chiar o alternativă la viața stresantă, convertindu-se pentru atașament, dacă în familia lor lipsește. Convertirea are loc atunci când tinerii sunt nemulțumiți de legăturile lor parentale sau sociale, dorind să meargă pe o cale total diferită ce le oferă o nouă perspectivă de viață, prin care să gestioneze mai eficient emoțiile distructive și problemele, considerând că spiritualitatea poate fi o soluție (Streib *apud* Adams și Berzonsky, 2009).

Religia este văzută ca o alternativă și un remediu natural pentru instabilitatea din viața tinerilor (Garbarino *apud* Adams și Berzonsky, 2009). Poate fi un factor de dezvoltare pentru tineri, implicarea și angajamentul religios în diferite organizații îmbunătățesc rezultatele școlare, stima de sine, atenuează comportamentele nedorite – consum de droguri, alcool, etc (Thomas și Carver *apud* Adams și Berzonsky, 2009).

Un rezultat al observațiilor unui studiu numit „Monitorizarea viitorului” relevă că tinerii credincioși sunt de trei ori mai predispuși la implicare în folosul comunității decât ceilalți. Aceștia au ca finalități: găsirea unui scop în viață și al unui înțeles al ei, finalizarea unor norme și reguli de comportament, găsirea unei soluții la situații complicate de viață, recuperarea în urma unei tragedii – moartea unei persoane apropiate (Stark și Bainbridge *apud* Adams și Berzonsky, 2009).

În societățile subdezvoltate, cu precădere în triburi, ritualurile de trecere de la copilărie la vârsta adultă, sunt din cele mai diverse cu putință.

Clerget (2008) menționează că riturile de trecere la băieți sunt diferite de cele ale fetelor. Acestea presupun izolare de restul comunității,

realizarea unor marcaje corporale sau mutilări simbolice: de exemplu anumite cicatrici în cap, pătrate pe corp unde nu mai crește niciodată păr, vopsirea feței.

Kelly (1996) menționează că în anumite societăți tribale *menarha* (prima menstruație) este văzută ca o etapă importantă în viața fetei, o disponibilitate pentru căsătorie.

În societățile japoneze, când o fată are prima menstruație, părinții invită prietenii și familia la o petrecere de care ei nu știu despre ce este vorba. Li se servesc mere coapte, pere în frunze și orez roșu cu fasole. Acest meniu anunță motivul celebrării.

În Zair, tribul de pigmei Mbuti celebrează menstruația primei fete născute, construindu-se o colibă. Este dusă acolo de un înțelept bătrân al tribului, și i se povestește cum să evite sarcina. Picioarele ei sunt acoperite cu frunze astfel încât să nu atingă pământul, iar fetele din sat îi aduc de mâncare. După câteva zile corpul ei este acoperit/frecat cu un lut alb, și aceasta reapare în comunitate într-o ceremonie denumită *elima*, caracterizată de dansuri și cântece în pădure. Petrecerea sugerează eligibilitatea ei către căsătorie (Kelly, 1996).

În Australia la popoarele autohtone, aborigene, de asemenea se ia o fată ce intră în pubertate și este dusă la o colibă construită câteva mile mai departe de sat. Femeia mai în vârstă învață tânăra despre puterile special feminine și dragostea magică. Apoi fata este îmbăiată în râu și decorată pentru a fi dată noului ei soț. Coliba utilizată pentru ritualul de trecere este arsă (Kelly, 1996). Tinerele erau deflorate public, membrana himenului fiind ruptă cu degetul de către o bătrână sau un bătrân (Clerget, 2008).

În alte părți ale lumii se face o incizie în vagin pentru a-l mări, în vederea nașterilor ulterioare ale fetei. La unele etnii, adolescentele erau dezvirginate în public de către mai mulți bărbați (Clerget, 2008).

În tribul Ulithi din Micronesia fata este dusă de consăteni la „casa femeilor” unde este îmbăiată și i se spune despre responsabilitățile feminine de către cei mai în vârstă. Când este sigur ca ea a înțeles care îi sunt treburile/sarcinile/datoriile, i se permite să trăiască într-o colibă lângă

părinții săi, timp în care se pregătește să aibă un soț. În această cultură fetele trebuie să meargă în coliba menstruală în fiecare lună.

Americanii nativi oferă o importanță deosebită apariției menstruației la fete și au ritualuri legate de pubertate ca celebrări ale fertilității și ale puterii feminine în general. Apașii Mescalero au sărbători ce țin 4 zile pe an, pentru tinerele fete care și-au început menstruația în acel an. Băieții cântă și narează istoria tribului în timp ce festinul se desfășoară.

În Sri Lanka, mama celei care are menstruație pentru prima dată, ia informații despre perioada în care a avut loc fenomenul, le duce unui astrolog și acesta face predicții despre viitorul fetei. Nu îi este permis în acest timp să vadă băieți. Există eventual o petrecere extinsă în care părinții sunt vopsiți/văruiți, sunt făcute prăjituri și adunate banane. Fata stă în cea mai mică cameră a casei și îi este permis să mănânce doar anumite mâncăruri. Un preparat din ierburi este pregătit și pus într-un castron, turnat deasupra capului fetei, după care vasul este spart. Există apoi un ritual de îmbăiere și fata este îmbracată în haine noi albe. Prietenii și familia îi aduc bani și cadouri pentru a celebra trecerea către feminitate și maternitate (Kelly, 1996).

La anumite etnii din Kenya, după circumcizie și excizie, băieții și fetele sunt reunite să se culce împreună, cu schimbarea partenerului și fără penetrare.

La alte triburi din Kenya se înfășura în jurul taliei tânărului o bucată de material ce simboliza cordonul ombilical. O moașă îl secționa. Erau desemnați niște părinți „adoptivi” echivalenți ai nașilor. Timp de câteva săptămâni tinerii inițiați aveau libertatea de a face ce vor. La încheierea acestei vacanțe, primeau echipament de războinic.

Cultura joacă un rol primordial în exprimarea sexualității, există culturi în care activitatea sexuală este interzisă în această perioadă (insulele de pe Coasta Irlandei), dar și locații precum insulele din sudul Pacificului, în care băieții învață de la vârste fragede despre masturbare (6-7 ani), la 13 ani li se face o incizie în organul sexual, având parte de lecții pentru a obține orgasm înaintea partenerei, uneori au experiențe sexuale cu femei mai în vârstă ca ei, acest ritual clasificându-l pe adolescent ca bărbat (Santrock, 1996).

În Roma antică, cu prilejul sărbătorilor care aminteau de bacanale, adolescentul renunța la toga de copil pentru a îmbrăca una de bărbat, care simboliza accesarea lui la statutul de adult (Clerget, 2008, p.196).

Ritualurile sunt eficiente atâta timp cât ele permit eliberarea de tensiuni generate de dorințe. Societatea noastră trăiește bulversările provocate de un progres tehnologic ce necesită reorganizări. Misiunea părinților este de a susține și recunoaște valoarea noilor rituri, fără a devaloriza experiențele adolescentului. Nu trebuie însă să aprecieze ca inițiatice comportamente precum toxicomania sau intrarea într-o sectă. Ritualurile de trecere trebuie să aibă o eficacitate, încurajând adolescentul să privescă spre un viitor plin de speranțe, lipsa ceremoniilor ducând la indecizie și nesiguranță (există adolescenți care nu știu exact dacă au atins statutul de adult sau nu) (Santrock, 1996).

CAPITOLUL 2.

STIMA DE SINE LA ADOLESCENȚI

2.1. Stima de sine. Conceptualizare

Conform definiției unui psiholog american, Nathaniel Branden (1996), stima de sine este „*capacitatea de a înfrunta dificultățile fundamentale ale vieții, fără a pierde speranța*” (apud Humpreys, 2006).

Stima de sine constituie o valoare umană fragilă și schimbătoare, este modul în care ne percepem propriile noastre caracteristici fizice, cognitive, sociale și spirituale care conturează și întăresc dimensiunile eului nostru (Larousse, 1999).

Stima de sine este concepția proprie despre adevărata valoare și se bazează pe o imagine de sine adecvată (convingerile noastre în legătură cu ce putem și ce nu putem face). Imaginea de sine este de fapt o percepție de ansamblu asupra propriei persoane care cuprinde identitatea națională și culturală, rolurile sociale, înfățișarea fizică, aspectele plăcute și neplăcute, calitățile personale. Este o îmbinare între încrederea în sine și respectul de sine (Tom, 2005).

Stima de sine se formează atât prin *compararea socială* (raportarea inconștientă și permanentă la persoane semnificative pentru individ), cât și prin *feed-back-ul primit de la cei din jur* (aprecierile pozitive sau negative făcute de ceilalți la adresa calităților sau performanțelor noastre). Compararea socială se poate face *upward* (de sus, cu persoane vizualizate ca fiind mai competente, mai bune decât propria persoană – grup de referință care ne motivează) sau *downward* (de jos, cu persoane mai puțin competente, mai puțin bune în diferite sfere sociale, aceasta este bună atunci când avem eșecuri, neîmpliniri, ca formă de consolare). De obicei compararea în sus stimulează competiția, însă pentru cei cu

temperamente melancolice sau flegmatice înseamnă dezvoltarea unui complex de inferioritate; compararea în jos uneori crește stima de sine.

Deci, stima de sine se face prin observarea și interpretarea propriului comportament sau prin comparare cu ceilalți. Oamenii se compară cu semenii lor pentru a dobândi informații cât mai complete și exacte despre ei înșiși, indiferent dacă acestea favorizează sau nu imaginea de sine. Comparația socială are deci scopul de autoevaluare corectă.

Atunci când indivizii se află departe de noi din punct de vedere psihologic (nu îi cunoaștem personal, au alt statut social, altă etnie etc.); succesele lor nu contează, nu ne afectează evaluarea de sine. Dar când o persoană apropiată are o prestație superioară față de realizările noastre, într-o dimensiune relevantă a sinelui nostru, cu cât gradul de proximitate psihologică (rudă, prieten bun) este mai mare și prestația este mai ridicată, cu atât amenințarea la adresa evaluării va fi și mai mare. Se numește *efect de reflectare sau asimilare* deoarece noi includem în evaluarea de sine succesele celorlalți. Dacă o persoană are succes pe o dimensiune irelevantă nouă, iar acea persoană e importantă pentru noi, vom fi bucuroși și mândrii de realizările excepționale ale acesteia (Iluț, 2001, p.79-80).

Jodelet (1998) susține că femeile manifestă mai multă invidie față de bărbați, aceștia din urmă fiind mai independenți, neținând cont de evaluările celorlalți. Tinerii se bazează pe referințe amicale și sentimentale pentru asigurări pe plan estetic sau social. Cei cu niveluri școlare scăzute se raportează mai puțin la celălalt decât cei cu niveluri superioare.

Stima de sine este un element cheie al sistemului personalității și al comportamentelor interpersonale și sociale ale indivizilor. Stimei de sine îi sunt atribuite următoarele caracteristici: valoros, stimat, apreciat, recunoscut, etc.

Strickland (*apud* Scârneci, 2009) consideră că stima de sine înglobează *încrederea de sine* și *acceptarea de sine*; și totodată că ea are două componente: sentimentul de a fi iubit și acceptat de către ceilalți și simțul competenței în realizarea sarcinilor și în rezolvarea independentă a problemelor.

Definim stima de sine ca sumă a *încrăderii în sine* (evaluarea pozitivă a eficacității în sarcini) și a *respectului de sine* (sentimentul valorii

personale). Stima de sine reprezintă produsul acumulării judecăților (ce vin de la noi sau de la ceilalți) despre a fi bun sau rău, valoros sau nu. Ea vine din a avea sau a fi ceea ce valorizezi prin rezultate școlare, eventual o slujbă, un job, prin relații amabile cu prietenii sau partenerul de cuplu, printr-un stil de viață în acord cu valorile și interesele personale.

Laery și Downs (*apud* Scârnci, 2009) susțin că stima de sine este un mecanism de evitare a excluderii sociale. Ea funcționează ca un sociometru care monitorizează mediul social pentru indici ai dezaprobării, respingerii sau excluziunii și alertează individul prin reacțiile afective negative când astfel de indicii sunt detectate.

Pentru a îmbunătăți stima de sine trebuie să conștientizăm propriile capacități și limite, să ne asumăm defectele și să punem în valoare calitățile, să acceptăm eșecurile și să învățăm din ele (Cocoradă, 2004).

Există o clasificare efectuată de Humphreys (2007) în ceea ce privește persoanele cu *stimă de sine ridicată* vs. *stimă de sine scăzută*:

Persoanele cu stimă de sine ridicată:	Persoanele cu stimă de sine scăzută:
<ul style="list-style-type: none"> • Interpretează situațiile noi ca fiind provocatoare, nu amenințătoare; • Preferă independența; • Își asumă responsabilități; • Se implică în rezolvarea unor sarcini noi; • Își exprimă adecvat emoțiile pozitive și pe cele negative; • Își asumă consecințele acțiunilor lor; • Sunt mândre de realizările lor; 	<ul style="list-style-type: none"> • Sunt în general nemulțumite de persoana lor; • Evită responsabilitățile sau sarcinile noi; • Se simt lipsite de valoare; • Refuză să-și asume consecințele faptelor lor; • Manifestă toleranță scăzută la frustrare și la presiunile negative ale grupului; • Își exprimă într-o manieră inadecvată emoțiile sau și le neagă; • Consideră manifestarea emoțiilor o dovadă de slăbiciune.

Individul trebuie ca mai întâi să simtă și să trăiască realmente pentru ca să capete disponibilitatea de a înțelege că are motive de a-și hrăni stima de sine. Cunoașterea de sine, sentimentul de apartenență și sentimentul de competență pot fi stimulate în fiecare stadiu de dezvoltare, în fiecare perioadă a vieții prin atitudini educative adecvate și prin mijloace concrete.

Stima de sine crescută favorizează dezvoltarea potențialului uman. Fiecare dintre noi trebuie să se străduiască să-și materializeze aspirațiile, să se dezvolte. Când stima de sine este ridicată, individul nu încetează să creadă că merită să reușească și nu realizează niciun efort înspre atingerea scopului – e vorba de o atitudine care atrage succes. Când stima de sine este scăzută persoana riscă să-și abandoneze proiectele din cauza lipsei de tenacitate, fiindcă nu posedă suficientă forță pentru a atinge reușita.

2.2. Formarea și evoluția stimei de sine la copii și adolescenți

Începutul stimei de sine are loc între 6 luni și 3 ani. Prima etapă este aceea de „recunoaștere în oglindă a sinelui” în care copilul înțelege că este o entitate distinctă de celelalte. Copilul începe să conștientizeze că există separat de lumea înconjurătoare prin explorarea corpului, recunoașterea expresiilor faciale, înțelegerea faptului că pot cauza anumite evenimente. Conștientizarea sinelui se face în jurul vârstei de 2 ani prin introspecția eului (trecerea de la persoana a III-a, la persoana I – *Mihai face treabă*, spune copilul în primă fază, apoi *eu fac asta*) (Harwood, 2010).

Între vârsta de 6-8 ani copiii încep să-și dezvolte stima de sine, încercând să conștientizeze că fiecare dintre ei are idei și sentimente diferite, proprii, și încep să se mândrească cu acele calități care le aduc apreciere din partea celorlalți (Muntean, 2006, pag 215).

Copiii se autoevaluează pe baza caracteristicilor fizice (plinuț vs. slăbuț), de personalitate (timid vs. îndrăzneț) sau a condițiilor de trai (sărac vs. bogat). Procesul autocunoașterii se dezvoltă constant în copilărie și se împletește cu alte procese cognitive și de socializare (Harwood, 2010).

Stima de sine evoluează având caracteristici care o deosebesc de la un ciclu de viață la altul:

- ✓ Preșcolarul se evaluează lacunar, pe dimensiuni externe, concrete (vârstă, sex, însușiri fizice), delimitate de contexte precise;
- ✓ La școlarul mic, stima de sine începe să tindă spre globalitate; ea vizează la 7-8 ani trăsături fizice manifestate în situații bine definite; după 8 ani copilul începe să conștientizeze tot mai multe

din preferințe, capacitățile sale în funcție de care își judecă propria valoare. Se conturează acum două direcții de organizare a stimei de sine care se vor menține aproape până la bătrânețe: *aparența fizică* și *acceptarea socială*.

- ✓ La preadolescent stima de sine scade, aparența fizică fiind frecvent o sursă a devalorizării deoarece au loc schimbări de ordin biologic – hormonal;
- ✓ Adolescența este marcată de fluctuația stimei de sine, care se stabilizează până la final – în tinerețe și spre maturitate.

În adolescență copilul se poate descrie în termeni abstracți, ipotetici; e preocupat de atitudini („*Urăsc chimia*”); trăsături de personalitate („*Sunt curios*”) sau convingeri implicând situații ipotetice („*Dacă cunosc o persoană de un anumit fel, încerc să fiu tolerantă*”) (Eliot și Dweck apud Harwood, 2010).

La mijlocul adolescenței sinele adoptă mai multe roluri ce presupun atitudini diferite și se conturează în stiluri personale unice. Aceștia pot manifesta și comportament fals, disimulat, în funcție de situație. Adolescenții se pot conforma, se pot diferenția în cadrul grupului de prieteni, colegi, vecini. Odată cu internalizarea și dezvoltarea conștiinței se formează standarde interne de conduită pentru controlul comportamentului (aceștia asimilează noi valori, atitudini, roluri în afară de cele dobândite în familie) (Harwood, 2010).

O cauză a unei stime de sine scăzute la adolescenți poate fi discriminarea: pe motive etnice, rasiale, constituție fizică. Se spune că nivelul stimei de sine cu care ieși din copilarie îți stabilește și nivelul de împlinire în viața de adult.

Humpreys (2007) oferă un profil al tânărului în funcție de stima de sine:

- **Tinerii cu stimă de sine scăzută** (puternic protectoare) – au ură față de ei înșiși, se neglijează foarte mult, au pretenții excesive față de ei și față de alții, sunt dependenți, pesimiști, fataliști, perfecționiști, se acomodează greu (frică extremă față de toate situațiile noi), critici față de toate aspectele propriei persoane, au un profund complex de inferioritate sau superioritate (mască pentru cel de inferioritate),

însingurați și izolați, incapabili să lege relații apropiate și profunde, se consideră nedemni de iubire, au tendințe suicidare, sunt introvertiți, geloși, manipulatori, sensibili la critică, au schimbări bruște de dispoziție, se tem de eșec, greșeli, respingere, se implică excesiv sau deloc, încearcă mereu să-și dovedească meritele.

- **Tinerii cu stimă de sine medie** (moderat protectoare): au tot timpul îndoieli cu privire la cât sunt de demni de iubire, sunt dependenți de aprobarea altora, sunt precauți, au optimism moderat, conformiști, se compară cu alții, invidioși față de succesele și bunurile altora, au autonomie redusă, sunt uneori anxioși și îngrijorați.
- **Tinerii cu stimă de sine ridicată** (minim protectoare): își acceptă propria persoană și pe ceilalți, sunt independenți, deschiși, spontani, optimiști, entuziaști, văd viața ca pe o provocare, flexibili, au moduri de comunicare clare și directe, își asumă propriile probleme, sentimente, se acceptă pe sine și pe alții, au o sănătate fizică bună, sunt maturi afectiv, atenți față de ceilalți, spirituali.

2.3. Componentele stimei de sine

Stima de sine se bazează pe trei componente: *încrederea în sine*, *concepția despre sine*, *iubirea de sine* (Andre și Lelord, 1999).

O bună dozare a fiecăreia dintre aceste trei componente este indispensabilă pentru a obține o stimă de sine armonioasă. Între cele trei componente ale stimei de sine există legături de interdependență: *iubirea de sine* (a te respecta indiferent de ceea ce ți s-a întâmplat) facilitează o *concepție despre sine pozitivă* (a crede în capacitățile tale, a te proiecta în viitor) care la rândul său, influențează favorabil *încrederea în sine* (a acționa fără teamă excesivă de eșec și de judecata altuia).

Iubirea de sine – este elementul cel mai important în evaluarea personalității. A ne stima înseamnă a ne evalua, dar a ne iubi nu suportă nici o condiție: ne iubim în ciuda defectelor și limitelor, în ciuda eșecurilor și înfrângerilor, pur și simplu pentru că o voce interioară ne spune că suntem demni de iubire și respect. Această iubire necondiționată nu depinde de

performanțele noastre, ea arătând că ne putem regrupa după eșecuri. Ea nu ne ferește de suferință sau de îndoială în cazul unor dificultăți, dar ne apără de disperare. Iubirea de sine depinde în mare parte de dragostea pe care ne-au împărtășit-o familiile noastre atunci când eram copii, și de „hrana afectivă”, care ne-a fost dăruită. Lipsa ei duce la îndoieli asupra capacității de a fi apreciat de ceilalți, convingerea că persoanele în cauză nu se află la înălțime, au o imagine de sine mediocră, chiar și în cazul reușitei materiale. Dacă stima de sine ține de domeniul afectiv, iubirea de sine ține de domeniul cognitiv.

Concepția despre sine – părerea pe care o avem despre noi, această evaluare fondată sau mai puțin fondată, a calităților și defectelor noastre, este al doilea stâlp al stimei de sine. Nu este vorba doar de cunoașterea în sine; importantă nu este realitatea lucrurilor, ci convingerea de a fi deținători ai calităților sau defectelor, ai potențialităților și limitelor. Este un fenomen în care subiectivitatea joacă un rol esențial. Această concepție pe care o avem despre noi înșine o datorăm mediului nostru familial și în special proiectelor pe care părinții noștri le fac pentru noi. În unele cazuri copii sunt împovărați în mod inconștient de către părinți să îndeplinească ceea ce ei înșiși nu au putut sau nu au știut să realizeze în viața lor. În absența unei concepții de sine favorabile, individul dă dovadă de lipsă de curaj în alegerile sale existențiale, conformism, dependență de părerile celorlalți, slabă perseverență în alegerile personale, etc.

Încrederea în sine – A treia componentă a stimei de sine, încrederea în sine se referă în special la actele noastre. A fi încrezător, înseamnă a considera că ești capabil să acționezi într-o manieră adecvată în situațiile importante. Contrar iubirii de sine, și mai ales, concepției de sine, încrederea în sine nu este prea dificil de identificat; pentru aceasta este suficient doar să te întâlnești frecvent cu persoana, să observi cum se comportă în situații noi sau neprevăzute, în care există o miză, sau dacă este copleșită de dificultăți în realizarea a ceea ce are de îndeplinit. Încrederea în sine provine în principal din modul de educație transmisă de familie sau de școală. Individul lipsit de încredere în sine este inhibat, ezitant, abandonează ușor, este lipsit de perseverență.

Andre și Lelord (1999) prezintă originile, beneficiile și consecințele fiecărei componente ale stimei de sine:

Componentele stimei de sine	Iubire de sine	Concepția despre sine	Încrederea în sine
Origini	– Calitatea și coerența „suportului afectiv” primit de copil;	– Expectanțe și proiecții ale părinților asupra copilului;	– Învățarea regulilor de acțiune: a îndrăzni, a persevera, a accepta eșecurile;
Beneficii	– Stabilitatea afectivă – Relații stabile cu ceilalți; – Rezistență la critici sau respingeri;	– Ambiții și proiecte; – Rezistență la obstacole și „contrarietate”;	– Acțiuni cotidiene facile și rapide; – Rezistență la eșecuri;
Consecințele absenței	– Îndoieli asupra capacității de a fi apreciat de ceilalți; – Convinși că nu este la înălțime; – Imagine de sine mediocră, chiar în cazul reușitei materiale;	– Lipsa de curaj în alegerile sale existențiale; – Conformism; – Dependență de părerile altora; – Slabă perseverență în alegerile personale;	– Inhibiții; – Ezitări; – Abandon;

2.4. Tipologii ale stimei de sine

Crocker și Bylsma (1996) consideră că stima de sine poate fi *globală* (ca întreg sau ca tot) sau *specifică* (pe un aspect al sinelui). Ea variază în funcție de starea de moment (poate fi o trăsătură stabilă sau o stare temporară – la unii indivizi fiind mai stabilă decât la alții (*apud* Scârneci, 2009)).

Stima de sine globală apreciază și acceptă eul în ansamblul sau, ia personalitatea ca totalitate; *stima de sine specifică* se bazează pe evaluarea aspectului fizic, a popularității, a competenței școlare sau profesionale, a calității rolurilor îndeplinite – soț, soție, copil (Cocoradă, 2004).

Heatherton și Vohs (2000) consideră *stima de sine globală* ca fiind un construct ierarhic cu trei componente majore: stima de sine performanță, stima de sine socială și stima de sine fizică. Fiecare componentă poate fi spartă în alte subcomponente. *Stima de sine competență* se referă la simțul competenței generale și include abilitatea intelectuală, performanțele școlare, capacitățile autoreglatoare, încrederea în sine și eficacitatea – ceea ce este în stare să realizeze adolescentul, preocupările sale, capacitatea de autoreglare sau monitorizare de sine. *Stima de sine socială* se referă la felul în care oamenii cred că sunt percepuți de ceilalți – dacă îi admiră, respectă, dacă îi consideră valoroși. *Stima de sine fizică* se referă la felul în care este văzut corpul fizic și include abilitățile atletice, atractivitatea fizică, dar și stigme fizice legate de rasă, etnie, dizabilități (*apud* Scârnci, 2009).

La adolescenți stima de sine globală este asociată cu sentimentul de succes într-un anumit domeniu, ce duce la sentimente de eficacitate a sinelui și îi face pe aceștia să fie optimiști și în alte domenii de viață, crescând astfel nivelul motivațional și imaginea self-ului ideal (Higgins *apud* Sică, 2009).

Rosenberg (1986) face distincție între *stima de sine barometrică* și *cea de referință*. Prima reprezintă o imagine a sinelui la un moment dat, în funcție de împrejurări, pe când cea de a doua reprezintă o imagine pe termen lung bazată pe istoria evolutivă a individului.

Cercetările au demonstrat faptul că stima de sine este o variabilă psihologică implicată în categoria cauzelor: abuz de substanțe, comportamente delincvente, depresie, furie, comportament agresiv; dar totodată și satisfacția calității vieții, aprecierea intimității și a relațiilor interpersonale, reactivitate la evenimentele evaluative (*apud* Santrock, 1996).

2.5. Complexul de inferioritate vs. complexul de superioritate

Termenii asociați sau care derivă din teoretizarea conceptului de stimă de sine sunt: *complexul de inferioritate* și *cel de superioritate*.

Complexul reprezintă ansamblul organizat de reprezentări și amintiri cu o mare intensitate afectivă, acestea sunt parțial sau total inconștiente. Un complex se formează pe baza relațiilor interpersonale din cursul istoriei infantile și el poate structura toate nivelurile psihologice: emoții, atitudini, comportamente adaptate (Clerget, 2008).

În dicționarele de specialitate se enumeră aproape 100 de complexe. Mai des evocate sunt: *complexul lui Oedip* și *complexul Electra* (descrise de Freud), *complexul Cain* și *complexul Diana*, la care se adaugă *complexul de inferioritate* (descriș de Adler) și complementar acestuia *complexul de superioritate*.

Complexul de inferioritate reprezintă deformarea exacerbată a propriei persoane, apărută din cauza unor frustrări și a unei activități oscilante. Se manifestă prin conștientizarea unei deficiențe sau incapacități, datorită propriei perspective sau a perspectivei celorlalți.

Complexul de superioritate reprezintă o formă majoră de vizualizare a capacităților și meritelor personale; grandomania sau arogarea unor merite necorespunzătoare propriului sine. În general are loc supracompensarea sentimentelor de inferioritate în plan fantasmic, ideal (Adler *apud* Modrea, 2006).

Complexul de inferioritate apare în copilărie, atunci când subiectul ia cunoștință de slăbiciunea sa naturală. Uneori se cristalizează în jurul unei inferiorități reale/ tulburări de limbaj, urâtenie fizică/ sau caracteristicile personale, considerate dezagreabile, neplăcute. Subtilitatea acestui complex este că, de multe ori, ia forma unui complex de superioritate, atunci când individul încearcă să își ascundă defectele ironizându-i pe ceilalți. Atitudinile depresive, exagerate, dar și dorința de a fi în centrul atenției, pot duce la simptome ale complexului de inferioritate (Larousse, 1999, pag. 73).

Complexul de inferioritate este un termen introdus și dezvoltat teoretic de Adler, care se referă la „totalitatea manifestărilor și trăirilor pe care le are o persoană cu conștiința propriei sale inferiorități”.

Analizând acest concept în lucrarea sa, *Cunoașterea omului*, Adler arată că cei care trăiesc acest sentiment al inferiorității caută să-l compenseze prin ambiții, voință, angajament, pasiune, pentru a-și îmbunătăți propria imagine în raport cu obsesiile complexului lor.

Răspunsul dat de această teorie este pus pe seama provocării suferinței, angoasei, ostilității, agresivității, invidiei și apoi a dorinței de a-i înfrunta și depăși pe alții. Persoanele stăpânite de acest complex suferă, sunt dominate de o anumită nesiguranță și frică, ceea ce îi împiedică să se manifeste. Pentru a se salva din această incapacitate și încorsetare, caută să iasă, să străpungă cenzura care le inhibă libertatea și inițiativa. Astfel, timidul devine agresiv, cel slab caută să-și demonstreze puterea, dominatul vrea să domine, iar cel care are sentimentul propriei inferiorități caută să-și demonstreze superioritatea. Acest *mecanism de compensare*, deși eficient pe moment, nu elimină totuși efectele complexului de inferioritate, ci numai le diminuează.

În categoria celor cu un asemenea complex intră printre alții și tiranii, dictatorii, autocrații și cei cu manifestări agresive, întrucât au această tendință și motivație autocompensatoare.

Pe lângă acestea, unii cercetători consideră că acest sentiment se poate instala și din cauza unei educații rău înțeleasă și aplicată. Consecința directă va fi aceea că dintr-un copil greșit orientat rezultă un individ dezarmat și delăsător, pentru că i s-a înfățișat imaginea unei lumi fictive. Copilul răsfățat și neadaptat este debusolat în fața realității existente, motiv pentru care va adopta o conduită a eșecului și va percepe lumea sub un aspect general negativ.

Această stare se mai poate instala și datorită unor deficiențe fizice, de exemplu anomalii vizuale, auditive, tulburările de vorbire, rahitismul, scolioza, insuficiența creștere în înălțime, etc (Modrea, 2006).

Complexul de superioritate reprezintă ansamblul de trăsături și conduite bazate pe convingerea persoanei, mai mult sau mai puțin fundamentată, cum că ar dispune de trăsături care depășesc prin latura lor pozitivă

însușirile semenilor. Se manifestă prin: aroganță, tiranie, tendințe de depreciere, vanitate, excentricitate, relații strânse cu persoane importante, manipularea celor slabi. Este înrudit cu celălalt tip de complex și anume, cel de inferioritate (Larousse, 1999, p. 73).

Crocker și Bylsma (*apud* Scârneci, 2009) arată că stima de sine ridicată este asociată cu discrepanțe mai mici între concepția de sine a individului (ceea ce crede cineva că e adevărat despre sine) și idealul său (dorit sau sperat). Cei cu stima de sine ridicată tind să valorizeze sau să vadă ca mai puțin importante atributele negative pe care le posedă și atributele pozitive pe care nu le posedă. Cei cu stima de sine ridicată își asumă riscuri, se folosesc de handicaparea sinelui pentru a-și crește creditul pe care-l iau spre succes. Cei cu stimă de sine scăzută tind să evite riscul și se handicapează pentru a evita responsabilitatea pentru eșec.

Securitatea psihică, înțeleasă ca acea trăire pozitivă de confort, echilibru, relaxare, libertate, reprezintă o cerință fundamentală a dezvoltării optime a personalității umane și a valorificării eficiente a capacităților ei în cadrul activității. Deși această cerință trebuie satisfăcută de-a lungul întregii existențe a individului, cea mai mare însemnătate o are realizarea sentimentului de securitate psihică în cadrul grupului, colectivului, în care persoana își petrece cea mai mare parte a timpului.

2.6. Stima de sine la fetele adolescente

Studiile arată că fetele au fost mult mai preocupate de aspectul fizic decât băieții. Astfel „maturizarea timpurie” la acestea le oferă un decalaj de doi ani înaintea băieților. Apare astfel o nesincronizare cu congenerii ce poate duce la izolare și confuzie dacă au loc comparații sociale. Fetele care se maturizează mai repede sunt mai predispuse la a consuma alcool, droguri, la a-și începe viața sexuală mai repede, sau de a avea diferite probleme la școală datorită anturajului. De asemenea, cei care le cunosc, au așteptări mult mai mari datorită maturității fizice, nu a celei psihologice, presiuni ce pot fi stresante pentru ele (Silbereisen *et al.*, *apud* Adams, 2009). Studiile arată că maturizarea timpurie la fete duce la o restricție parentală crescută, mai ales în ceea ce privește contactele sexuale,

și totodată nivele ridicate de conflict (tatăl manifestă control asupra adolescentelor, mama dezvoltă conflict). De aici rezultă și nivele scăzute de suport social (comunicare cu părinții, atașament de mamă/tată) comparativ cu fetele care se maturizează la timp.

Dezvoltarea pubertală la fete este urmată de schimbări în proporțiile corporale și luarea în greutate ceea ce este discordant cu idealul feminin de frumusețe din cultura contemporană. Pot exista păreri depreciative și datorită greutateii (mici, mari) sau formelor corpului în ceea ce privește aspectul fizic. Proporțiile corpului sunt strâns asociate cu factori sociali precum popularitatea scăzută (Faust *apud* Stojkvić, 2013).

Fetele acordă o mai mare importanță aparenței fizice decât băieții, de aceea ele au mai des probleme cu bulimia și anorexia ca ei, suferă în procente mai mari de depresie. Cercetările arată că adolescentele se consideră ori mult prea grase, ori sunt nemulțumite de corpul lor. Acestea se uită foarte des în oglindă, criteriile de apreciere ale propriului corp sunt foarte riguroase, transformările corporale vizibile pun presiuni pe acestea străduindu-se să-și construiască o imagine la care să facă față (Sudres și Lienard, 1995).

Mass media prescrie limite corporale în care tinerii și mai ales tinele trebuie să se încadreze. Societatea modernă promovează modelul corporal skinny. În reclamele de produse apare imaginea femeii de succes și atractive foarte slabe, dar cu forme proeminente (90-60-90 sau astăzi implanturile și silicoanele). Astfel că cele care nu se încadrează în tipar sunt discriminate (fetele plinuțe, obeze) și implicit au o stimă de sine scăzută, un risc mai mare legat de consum de alcool, droguri, delincvență, sarcini nedorite și patternuri alimentare defectuoase (Archibald *et al.*, *apud* Klaczynski, 2004).

Fetele sunt mai degrabă supărate pe această temă decât băieții (că nu au control asupra greutateii); acestea internalizând mesaje culturale despre importanța de a fi slab în succesul personal, ele fiind cele care țin mult mai des cure de slăbire decât ei.

2.7. Stima de sine la băieții adolescenți

Maturizarea timpurie la băieți este un element de identitate pozitivă deoarece acest aspect implică să fie mai înalți, mai musculoși, ambele fiind considerate avantaje într-o societate care pune în valoare calitățile sportive ale genului masculin. Cercetările lui Mussen și Jones (*apud* Adams, 2009) arată că cei care sunt congeneri îi consideră pe adolescenții care se maturizează timpuriu ca fiind mai siguri pe sine decât cei care se maturizează mai târziu. Băieții se percep ca având nivele ridicate de suport al prietenilor, crează mai devreme relații intime, au activități sportive în care fac performanță.

Există cercetări care arată că standardele corporale sunt diferite în funcție de cultură: de exemplu adolescenții afroamericani nu se consideră supraponderali (reprezintă o trăsătură legată de putere) față de adolescenții albi sau hispanici (Pritchard *et al.*, *apud* Adams, 2009).

La băieți modelul de succes este cel musculos, athletic, nu neapărat subțire. Cei care eșuează în a cultiva corpul de succes, sunt percepuți ca fiind slabi, atractivitatea lor fizică și personală fiind una scăzută (Thompson și Stice *apud* Klaczynski *et al.*, 2004).

2.8. Rolul părinților și al familiei în dezvoltarea stimei de sine la copii și adolescenți

Copilul este influențat de relația cu părinții, bunicii, colegii, profesorii. Stima de sine este un eu paravan, un scut pe care-l construiești în jurul eului tău adevărat pentru a supraviețui în sistemul social din care facem parte. Totodată nivelul stimei de sine ține de tipul de iubire manifestat de familie, stima de sine a fiecăruia dintre părinți. Dacă experiențele din primii ani au un caracter dur, lipsit de iubire, ieșim din copilărie cu o stimă de sine scăzută și cu mecanisme de protecție remarcabil de puternice. Nivelul stimei de sine va determina în viitor progresul educațional, dezvoltarea afectivă, socială, intelectuală, sexuală, profesională, spirituală (Humphreys, 2007).

S-au efectuat diverse cercetări asupra corelației între stima de sine și practicile comportamentale ale părinților, care prevedeau ca indicatori: stilul predominant de creștere (autoritar, indiferent, agresiv, pasiv); climatul familial, stiluri de comunicare intergeneri sau manifestări conflictuale între cele două categorii de vârstă. Totodată există abordări privind corelații între stima de sine și tipul de familie în care crește copilul: familie mono-parentală, cu părinți divorțați, sau în funcție de poziția socio-economică a acestora.

Sunt studii care atestă că relația mamă-copil face parte din *practicile de parenting* și este foarte importantă pentru dezvoltarea sinelui. Sunt menționate două stiluri de creștere: **stilul proximal** – bazat pe un înalt grad de contact fizic prin îmbrățișări și mângâieri; și **stilul distal** cu un grad înalt de contact față în față, utilizând obiecte de stimulare cognitivă. Copii ai căror mame foloseau stilul distal, se recunoșteau în oglindă la 18-20 de luni. Copii ai căror mame foloseau stilul proximal demonstau în cea mai mare proporție că se autoreglează. Copii ai căror mame foloseau stilul combinat – proximal și distal se plasau la mijloc în măsurarea auto-cunoașterii și autoreglării (Keller *et al.*, *apud* Harwood, 2010).

În ceea ce privește practicile parentale de creștere, Coopersmith (1967) menționa că băieții din clasele gimnaziale cu o stimă de sine ridicată își percepeau părinții ca fiind calzi, săritori, iubitori și iertători. Atmosfera de acasă presupunea toleranță, înțelegere, reguli clare și pedepse corecte, respect reciproc între adolescenți și părinți, foarte puțină ostilitate. Băieții cu stimă de sine scăzută erau crescuți de părinți permisivi, foarte neglijenți, sau foarte autoritari (*apud* Adams și Berzonsky, 2009).

Caracteristicile de bază pentru dezvoltarea unei stime de sine pozitive presupune practici adecvate de creștere, o înțelegere mai bună cu congenerii, capacitate mai bună de a dezvolta competențe deoarece atmosfera caldă a căminului este una de ajutorare și dezvoltare personală.

Au fost descoperite patru stiluri mai importante de creștere (Maccoby și Martin *apud* Adams) în corelație directă cu categoria stimei de sine:

1. *Stilul părintelui cu tendințe autoritare* caracterizat de un grad mare de sensibilitate (căldură, sprijin, educare, toleranță) precum și pretenții mari legate de un comportament adecvat în funcție de vârstă;

2. *Stilul dictatorial* implică un nivel relativ scăzut de sensibilitate și foarte multe restricții;
3. *Stilul indulgent* ce presupune multă sensibilitate, dar puține restricții;
4. *Stilul indiferent* cu nivel scăzut de sensibilitate și restricții;

S-a constatat că stilul cu tendințe autoritare este cel mai adecvat pentru deprinderi bune de adaptare la stres, au o pregătire psihologică mai bună și o stimă de sine mai mare (Steinberg, 1994).

Celelalte stiluri de creștere au rezultate nedorite, precum delinvența (stilul indulgent sau indiferent), dependența extremă de părinți (stilul dictatorial) ori comportament iresponsabil sau imatur pe plan social (stilul indulgent).

Stilul cu tendințe autoritare prevede o disciplină inductivă – de a explica adolescentului ce a făcut indezirabil și de a-i oferi mijloace alternative de a se comporta și de a învăța.

Tehnicile de disciplinare prin forță (folosirea pedepselor fizice, retragerea privilegiilor sau amenințarea) și privarea de afecțiune (ignorare, amenințare cu abandonul) aduc după sine o dependență extremă, în care nu se învață modalități alternative de comportament.

Limitele rezonabile impuse de către părinți îi învață pe adolescenți că există reguli ce trebuie respectate în stilul autoritar, pe când în stilul indulgent regulile sunt trecute cu vederea. Căldura și toleranța părinților este asociată cu ideea de valoare (Steinberg, 1994).

Stilurile legate de creștere sunt însă percepute diferit de către copii, astfel practicile parentale nu au efectul scontat la toți, ține de stilul personalității acestuia. Astfel se explică de ce frații sau surorile care au aceeași părinți, au comportamente diferite.

De asemenea nici un părinte nu folosește exclusiv un singur stil de creștere, ținând cont și de perioadele dificile din viața lor (un divorț, moartea unei persoane dragi, criza vârstei de mijloc).

Există o corelație cauzală între stilurile de creștere, contextul socio-economic, stilul de viață al familiei din care provine adolescentul, coroborat cu alți indicatori precum grupul de prieteni, influențele mass-mediale, rezultatele școlare. Condiții precum statutul socio-economic al părinților, performanțele școlare, pot corela cu o stimă de sine pozitivă.

Menținerea unor deprinderi sănătoase de creștere este asociată cu o stimă de sine mai ridicată a adolescentului.

Berk (2006) consideră că susținerea parentală este de două tipuri: *necondiționată* sau *condiționată* (de comportamentul copilului). Astfel, susținerea parentală poate conduce la patru tipuri de copii (cu patru tipuri de stimă de sine):

1. *copilul deschis*, cu stimă de sine înaltă și stabilă, beneficiază de susținere necondiționată a persoanei (te iubesc orice ar fi) și de susținere condiționată de comportament (te apreciez când faci ceea ce doresc);
2. *copilul abandonat*, cu stimă de sine scăzută și stabilă, fără susținere necondiționată a persoanei (îmi ești indiferent) și fără susținere condiționată de comportament (îmi este indiferent ce faci);
3. *copilul răsfățat*, cu stimă de sine înaltă și instabilă, beneficiază numai de susținere necondiționată a persoanei, fără susținere condiționată de comportament;
4. *copilul dresat*, cu stimă de sine scăzută și instabilă, beneficiază numai de susținere condiționată de comportament, fără susținere necondiționată a persoanei.

Deci, există două modalități de hrănire a stimei de sine: *prin iubire* (susținere necondiționată) și *prin educație* (susținere condiționată).

Susținerea necondiționată hrănește direct stima de sine, însă nu învață copilul să primească stima celorlalți, în timp ce susținerea condiționată hrănește mai puțin stima de sine, dar învață copilul cum să fie stimat de ceilalți.

Deci, susținerea necondiționată influențează nivelul stimei de sine (cu cât copilul este mai iubit, cu atât stima de sine este mai înaltă), iar susținerea condiționată influențează stabilitatea stimei de sine (dacă copilul va fi iubit, cu cât va fi mai educat, cu atât stima de sine va fi mai stabilă).

Rosenberg (1985) susține că adolescenții care trăiesc în familii monoparentale au deprinderi mai bune de adaptare, ceea ce le permite să își păstreze o stima de sine mai ridicată.

Un studiu efectuat pe adolescenții adoptați arată că aceștia au o stimă de sine scăzută în perioada tinereții, adopția fiind văzută ca o stigmă, în

căutarea identității lor apar confuzii legate de părinții naturali, de cine sunt ei la origine, de unde se trag, toate având implicații asupra vieții lor în general.

Există părinți care impun copiilor propriile lor ambiții. Mulți adolescenți urmează studii și cariere spre care nu au nici o înclinație, sunt constrânși să le facă pentru a nu-și dezamăgi părinții.

Părinții trebuie să încurajeze inițiativa copiilor de a desfășura o anumită activitate. Nu trebuie să aibă pretenții lipsite de realism, deoarece acestea duc la o stimă de sine scăzută. Există părinți care au pretenții nerezonabile de înaltă performanță școlară de la copii, iar cei care nu fac față expectanțelor exagerate clachează (în cazul adolescenților uneori se ajunge până la suicid datorită temerilor de eșec) (Humphreys, 2007).

Uneori părinții tind să fie excesiv de pretențioși sau excesiv de protectori. În cazul celei de-a doua categorii copilul dezvoltă un complex de superioritate – părinții fac totul în locul copilului, acesta nu știe ce înseamnă dificultate, nu este independent, nu este conștient de propria capacitate.

În adolescență copiii cred că părinții lor nu știu nimic (aceasta e o formă de rebeliune ce poate fi explicată prin evoluția tehnologiei – părinții nu se pricep la calculatoare, telefoane mobile, etc). Această atitudine este temporară, dependența de părinți e mult mai puternică decât rebeliunea trecătoare. Unii copii își vor crea un tipar de comportament diametral opus față de cel al părinților, un tipar extrem care duce la o viață problematică și nereușită.

Există un alt studiu care corelează stima de sine și sentimentul de atașament al adolescentului față de părinți. S-a folosit în acest studiu Inventarul Parental și Atașamentul de Grup pe adolescenții cu vârsta cuprinsă între 16 și 20 de ani. Cecetarea atestă că starea de bine psihologică a adolescenților a fost raportată la atașamentul de ambii părinți și la cel al prietenilor. Pentru formarea identității e nevoie de sentimentul de atașament – legătură afectivă de o intensitate substanțială (ce implică elemente de încredere, respect mutual, relații amiabile) ce se formează în copilărie și explică perturbări ce apar de-a lungul timpului. Toți avem nevoie de atașament, mai ales în condiții de vulnerabilitate (frică, stres, boală). Pierderea atașamentului duce la o viziune pesimistă, fără speranțe

a sinelui, ceea ce va crește vulnerabilitatea. De asemenea, simptomele depresive ale mamei sau pedepsele pot fi transmise copilului și generează stimă de sine scăzută. Consecințele lipsei de atașament sunt: anxietatea, depresia, mania, tristețea (Bowlby *apud* Armsden și Greenberg, 1987).

O altă cauză a unei stime de sine scăzute a copiilor este atmosfera tensionată de acasă. Conflictele dintre părinți crează copiilor insecuritate. Ca și consecință, aceștia au rezultate școlare proaste, probleme legate de îmbolnăvire (pentru a distrage atenția părinților). Semnalele tipice de conflict intern la adolescent sunt: rosul unghiilor, dureri de cap, obezitate, lipsa de apetit, scădere în greutate, energie scăzută, comportament impulsiv, limbaj vulgar, obscen, delinvență, absenteism școlar, reacții critice și ostile față de alții. Totodată copiii care nu găsesc siguranță acasă, vor încerca să o identifice la grupul lor de egali, conformându-se sau fiind loiali prietenilor, indiferent dacă aceste grupuri au un caracter pozitiv sau delinvent (Harwood *et al.*, 2010).

S-a ajuns la concluzia că cei cu o securitate ridicată raportează o satisfacție mai mare față de ei înșiși, se plac mai mult, urmăresc suportul social și au mai puține răspunsuri negative referitor la viața stresantă de care avem parte. De asemenea, adolescenții ce au satisfacție și ajutor din partea prietenilor, dar mai ales al părinților, au stare de bine psihologică (Burke și Weir *apud* Armsden și Greenberg, 1987).

Tinerii se luptă de asemenea să-și satisfacă nevoile de apartenență și popularitate, singurătatea fiind o experiență subiectivă ce crează o stimă de sine scăzută. De aceea prietenii adevărate bazate pe relațiile față în față (și nu cele prin Internet) condiționează dezvoltarea unei stime de sine adecvate (Cremer și Oosterwegel, 1998). Ele trebuie acceptate de către părinți, pentru ca adolescentul să nu fie împotriva lor.

2.9. Stima de sine și tranzițiile școlare

Schimbarea traseului educațional de la școala primară la gimnaziu, la liceu și facultate presupune modalități diferite de adaptare. Sursele stresoare în cazul adolescenței se multiplică astfel. Sofisticarea pe plan cognitiv și diversele probe de evaluare a cunoștințelor duc la comparații

sociale care cresc sau scad stima de sine. Noile așteptări privind performanțele din partea profesorilor, sistemele de evaluare diferite, noile reguli și restricții, mobilitatea socială a părinților sau a adolescenților – toate duc la modificări ale imaginii de sine.

Statutul socioeconomic al părinților crează marcatori de status atât de importanți în validarea stimei de sine la adolescenți: vestimentație de firmă, telefoane mobile, mașini, excursii, ceasuri sau alte obiecte, toate crează popularitate în rândul adolescenților.

Rezultatele școlare pozitive pot mări stima de sine. Există studii longitudinale care arată că există o cauzalitate directă între notele bune și stima de sine (Marsh *apud* Adams, 2009).

Nivelul stimei de sine afectează puternic performanțele în toate activitățile, cei cu o înaltă apreciere de sine au o mai mare încredere, se mobilizează mai mult și reușesc mai bine, ceea ce consolidează părerea bună despre sine. Pe de altă parte, o stimă de sine scăzută sporește riscul insucceselor, determinând astfel o viziune mai sumbră asupra propriei persoane.

În zilele noastre, mediul școlar și cel familial este vizat în cultivarea stimei de sine, deoarece personalitatea copiilor este mai plastică, expusă mai pregnant la asimilări; și în același timp se pot institui cu mai mare ușurință metode organizate și eficiente de a realiza acest lucru. Există posibilitatea, însă, ca anumite stiluri educaționale excesiv autoritare și nu rareori acompaniate de umilința copiilor, să aibă efecte dezastruoase asupra personalității în formare și prioritar în ceea ce privește stima de sine.

Ca și concluzie generală a studiului putem conchide că stima de sine la adolescenți corelează cu succesul sau insuccesul școlar, relațiile interpersonale cu familia, prietenii, adaptarea la situații de criză precum depresia, suicidul, trăsăturile de personalitate, atractivitatea fizică.

Pentru a avea o stimă de sine ridicată este nevoie de:

- ✓ Crearea în familie și la școală a unor oportunități prin care copilul să obțină succes, să își identifice ariile în care este competent și prin care să își exprime calitățile față de grupul de colegi sau prieteni;

- ✓ Crearea unor situații în care copilul sau adolescentul să aibă oportunitatea de a oferi ajutor celorlalte persoane (activități de voluntariat);
- ✓ Identificarea surselor de suport social afectiv și aprobare socială;
- ✓ Folosirea de tehnici pentru a face față dificultăților și stresului;
- ✓ Dezvoltarea abilităților de comunicare, negociere, rezolvare de probleme și a celor de a face față situațiilor de criză;
- ✓ Stabilirea unor așteptări rezonabile, în funcție de vârstă și abilități;
- ✓ Identificarea unor modalități adecvate de exprimare a emoțiilor negative;
- ✓ Acceptarea necondiționată a propriei persoane și a celorlalți;
- ✓ Susținerea dorinței de motivație și realizare profesională.

Profesorul Iluț (2010) de asemenea menționa că acest concept nu trebuie tratat ca un *panaceu universal* (adică să nu încercăm să explicăm orice fenomen, valoare, atitudine sau comportament social pe baza stimei de sine), ci să încercăm să găsim un echilibru teoretic și metodologic, pentru a nu ajunge la o suprasaturare a termenului.

2.10. Stima de sine la adolescenții etnici

Lumea e în continuă schimbare, mobilitatea socială este un fenomen demografic cu ample manifestări, adolescenții trăiesc într-un spațiu mult mai divers decât părinții lor. Expunerea la realități culturale multiple caracterizează perioada postmodernității socio-istorice, apărând în acest mod fenomene precum imigrație, emigrație, aculturație (Lifton *apud* Hammack, 2006).

Schimbarea demografică și modificările ce au loc la nivel migrațional au dus la interacțiuni din cele mai frecvente între adolescenții din diverse etnii – minoritățile etnice din Europa și America au experimentat însă discriminare și prejudecată.

Migrația geografică, relocarea datorită schimbării serviciului părinților, modificările politice, toate au implicații majore asupra identității în adolescență. Schimbarea școlii, a grupului de prieteni, a vecinătății, toate

sunt elemente foarte stresante pentru adolescent. Multiplele schimbări ce apar deodată, fac mai dificilă adaptarea. Primele consecințe negative sunt stima de sine scăzută, abandonul școlar, depresia (Kroger, 1991).

Adolescent latin: *„Când aveam 16 ani părinții mei s-au mutat în alt oraș. A fost o schimbare uriașă pentru mine. A trebuit să-mi părăsesc prietenii, casa, școala, comunitatea. Dintr-o dată m-am simțit pierdut, nu știam cine eram și cum ar trebui să mă port. După câțiva ani de școală, job full time, citit multe cărți, interacțiuni sociale diferite am început să mă regăsesc. Mi-am propus țeluri privind viitoarea carieră și în final am început să mă simt bine în propria piele.”*

Cei care se mută dintr-o țară în alta au parte de mai multe tipuri de ajustări: la o nouă cultură, noi pattern-uri comunicaționale (rețea de prieteni, structură școlară), noi expectanțe.

Globalizarea alterează astfel specificul fiecărei culturi în parte, recrează contexte sociale și ideologice, astfel tinerii se confruntă cu două tipuri de sisteme normative: cea a culturii globale (denumită Western), accesibilă în media și în întreaga tehnologie, și cultura locală, specifică fiecărui grup în parte, accesibilă după ușă. Apar în acest mod identități biculturale (Arnett *apud* Hammack, 2006).

Fiecare grup minoritar are motive diferite pentru care a imigrat, aceștia vin din medii socio-economice diferite, experimentează activități diferite precum dansuri, modalități de petrecere a timpului liber, felul în care coabitează, stiluri de viață diferite, modalități de cuplare sau de căutare a partenerilor diferite.

Prejudecățile legate de grupurile etnice continuă să apară în mass media, în interacțiunile interpersonale și în conversațiile zilnice. Crimele, sărăcia, deteriorarea, greșelile, toate par a fi atribuite deseori minorităților etnice.

Adolescența reprezintă un punct de răscruce, cheie în formarea identității etnice (Dreyer *et al.*, 1994). Chiar dacă ne dăm seama din copilarie de anumite aspecte, numai în adolescență are loc confruntarea propriu-zisă cu aspectele identitare legate de diferențele culturale, deoarece adolescenții au capacitatea de a interpreta informația etnică și culturală, de a

reflecta asupra trecutului și de a specula viitorul (Harter *apud* Santrock, 1996).

În adolescență se dezvoltă capacitatea de a privi în trecut (copilărie) și spre viitor (maturitate) și implicit de a se contura identitatea (printre care și cea etnică).

În această perioadă avem maturitatea de a distinge între negru și alb cu discriminările aferente (negru – rău, alb – bun). Toate aceste aspecte pot duce la un conflict de valori, la oportunități restrictive din punct de vedere școlar și educațional, la alegeri de viață unidirecționate și implicit o stima de sine scăzută (Spencer și Dornbush, 1990). Pentru majoritatea tinerilor minoritari, ca de altfel pentru toți adolescenții, contează modelele (eg Barack Obama) (Hammack *et al.*, 2006).

Erickson (1968) spunea că „adevărata identitate depinde de suportul pe care tinerii îl primesc din partea colectivului și a grupurilor sociale importante pentru ei: clasa socială, națiunea, cultura” (p.68) .

Formarea identității afectează alegerile viitoare, aspirațiile, expectanțele, ghidează cariera. Adolescența e o perioadă critică pentru formarea identității deoarece până la acest moment indivizii nu și-au dezvoltat elementele necesare: creștere fiziologică, dezvoltare mentală, responsabilitate socială; pentru a-și examina propria identitate (Erickson, 1968, Marcia, 1994).

Adolescentul ce provine dintr-un grup minoritar are mai multe alternative în procesul de formare a identității datorită rolurilor alternative furnizate, de multe ori apar valori conflictuale între cultura dominantă și valorile grupului minoritar (Phinney și Rosenthal *apud* Kroger, 1991).

Adolescenții care pleacă peste hotare au parte de evenimente și explorări multiple în noua cultură (țară) pe care o adoptă: „*Îmi doream propriul set de credințe și valori universale, într-o varietate de stiluri de viață, limbaje și argo-uri, modele comportamentale.*” (*adolescentă caucaziană, 18 ani*).

Există o legătură directă între etnie și stima de sine (Phinney, 1992). Identitatea etnică este un predictor pentru stima de sine; aceasta din urmă reprezentând un factor important în dezvoltarea adolescentului. Identitatea etnică și stima de sine interacționează simultan, astfel încât adolescenții

cu o stimă de sine ridicată sunt mai probabili să se angajeze în explorarea identității etnice, cu o înțelegere clară a ceea ce înseamnă stima de sine pozitivă (Phinney și Chavira *apud* Bracey, 2004).

Dezvoltarea umană apare într-un context social, cultural și istoric. Există între minorități și majorități un conflict politic ce afectează formarea identității adolescenților (Elder *apud* Hammack, 2006). Grupurile în societate sunt într-o competiție nu doar pentru resurse, cât și pentru legitimitatea identităților.

Cei cu o identitate etnică diferită au nevoie de o coerență personală și socială, ceea ce tipizează procesul formării identității (Cohler și Linde *apud* Hammack, 2006)

În formarea identității contează condițiile de trai. Există multe grupuri minoritare care trăiesc în condiții de trai sub limita subzistenței, în acest caz dezvoltarea identității neavând loc, este absentă (atunci când nu sunt satisfăcute cel puțin nevoile de bază din Piramida lui Maslow, nu avem cum să urcăm în ierarhie pentru a satisface nevoi de stimă și statut). Tinerii minoritari sunt expuși drogurilor, găștilor, activităților criminale și interacționează cu adulții care au abandonat școala sau nu au locuri de muncă.

Variabile ce determină corelația etnie–stimă de sine:

Performanțele școlare

Majoritatea studiilor despre stima de sine se corelează cu performanțele școlare, spune Harter (*apud* Phinney *et al.*, 1997), menționând faptul că, competența într-un anumit domeniu este o bază pentru stima de sine globală. Majoritatea studiilor se focusează pe abilități academice, competențe atletice, acceptare socială, aparență fizică.

Mult mai puține studii sunt legate de identitatea etnică, aceasta fiind o componentă importantă în timpul adolescenței, când tinerii încearcă să facă față la o multitudine de surse de dezvoltare (Erickson, 1968).

Familia și prietenii

Există o ipoteză conform căreia cei care provin din grupuri minoritare au o stimă de sine mai scăzută prin comparație cu adolescenții care

provin din grupuri majoritare (latini vs americani). Unii cercetători au găsit pozitivă asocierea, alții negativă, contând însă elementele demografice și școlare, statusul socio-economic al familiei și al membrilor grupului.

Se spune ca familiile cu un nivel socio-economic ridicat pot crea în rândul adolescenților o stimă de sine pozitivă datorită bunăstării socio-economice (*indicatori de status* – au haine de firmă, merg în tabere, participă la diverse cursuri, au gadgeturi – telefoane mobile, mașini, etc).

În opoziție, ca și părinții lor, copii cu un nivel de trai scăzut sunt mai predispuși la probleme mentale datorită inadaptării sociale, problemelor psihologice ca depresia, încrederea scăzută în sine, conflicte cu grupul de prieteni, delinvența juvenilă. Cu toate acestea, există adolescenți cu un nivel scăzut de trai care au rezultate notabile la învățătură față de cei din clasa de mijloc, părinții fac sacrificii enorme pentru a furniza copiilor condițiile necesare de trai.

Majoritatea adolescenților însă menționează ca sursă de formare a stimei de sine prietenii mai presus de familie. Acceptanța grupului e o caracteristică importantă pentru definirea sinelui. Griffith (1993) consideră că adolescenții oscilează între respingere și acceptare din partea grupului. Prietenia îi ajută pe adolescenți să dezvolte competențe sociale. Există adolescenți care nu au referințe în cadrul grupului și asta le crează stres și confuzie (Guner *et al.*, 1999).

E nevoie de suport din partea celorlalți deoarece cei cu mobilități multiple au mai puțini prieteni și experimentează mai greu intimitatea, sunt mai des respinși. Cu cât distanța între fostul loc de rezidență și actualul loc este mai mare, sau diferențele culturale, cu atât stima de sine este mai mică deoarece adolescenții percep relocarea ca un eveniment incontrolabil și au un sentiment disconfortabil datorită dificultăților de limbă, discriminării (Vercryse și Chandler *apud* Kroger, 1991).

Familiile mixte/birasiale

Numărul căsătoriilor între rase a crescut enorm. Familiile birasiale în societate sunt din ce în ce mai frecvente. De obicei adolescenții birasiali, datorită backgroundului multiplu vor avea probleme de identificare ce le poate afecta și stima de sine. Se spune că stima de sine a adolescenților birasiali e mai scăzută decât a celor monorasiali.

În urma unui studiu efectuat pe această categorie (Bracey *et al.*, 2004) în care instrumentele pentru măsurarea stimei de sine au fost Scala lui Rosenberg (1979) și Instrumentul lui Phinney (1992); s-a ajuns la concluzia că studenții birasiali manifestă stimă de sine mai ridicată decât adolescenții asiatici, și mai scăzută decât negrii. Studenții birasiali au primit scoruri mai ridicate în ceea ce privește identitatea etnică decât albi, dar mai scăzute decât camarazii lor negri, asiatici și latini. Adolescenții negrii au o stimă de sine mai ridicată și cei asiatici mai scăzută. Există aici două tipuri de opinii: cercetători care susțin că stima de sine pozitivă e derivată din sentimente puternice față de grupul de care aparțin, alții care consideră că stima de sine scăzută e un rezultat al identificării cu un grup social stigmatizat (Rockquemore și Brusma *apud* Bracey *et al.*, 2004).

Stresul

Schimbările ce au loc la nivel fizic, psihologic, social pot crea depresie în rândul adolescenților minoritari. E nevoie de suport social provenit din partea familiei. Adolescenții din familii numeroase și cu suport din partea prietenilor experimentează nivele de stimă de sine ridicată (Roberts *et al.*, *apud* Gaylord-Harden *et al.*, 2007).

Există studii care atestă că cei care se confruntă cu factori stresori (cei din grupuri minoritare care încearcă să-și găsească un loc între majoritarii americani) de tipul discriminării etnice și dificultății de adaptare la limbaj au o stimă de sine reinforșată datorită provocărilor vieții, o stabilitate emoțională construită și o stare de bine de zi cu zi (Kiang și Fuligni, 2010). Deci cei care au metode proactive de coping (rezista la stress) pot avea și stimă de sine ridicată.

O cauză a stimei de sine scăzute o reprezintă lipsa modelelor de status și rol adecvate identității lor. Există cercetări care atestă că adolescenții de culoare care identifică un model de rol în mentori au identități etnice mult mai puternice decât cei care nu au mentori, și mai ales dacă mentorii sunt cunoscuți personal, nu din mass media. Adolescenții etnici din acest caz au rezultate școlare notabile, sunt mai pasibili în a termina liceul și a urma o facultate. Mentorii naturali îi ajută pe tineri să treacă peste situațiile de stres prin strategii de coping, generate de discriminări și acte de rasism. Adolescenții minoritari au percepții mult mai pozitive despre ei

înșiși, deoarece mentorii discută cu aceștia despre propriile experiențe marcante legate de discriminare și tinerii au posibilitatea să învețe despre bias-ul societal. Se dezvoltă în acest fel o identitate etnică sănătoasă.

Studii bilingve/culturi multiple

Există adolescenți cu studii bilingve (latini în America ce vorbesc și spaniolă și engleză) a căror stimă de sine poate fi pozitivă dacă limba vorbită nu este denigrată, iar cultura de origine nu este ignorată. Moștenirea etnică are o influență deosebită în stabilirea identității cuiva. Aculturația, tipul de educație, sentimentul de apartenență – toate sunt componente ale identității etnice (Cavazos, 2009).

Se spune că indivizii care au competențe în culturi multiple au o mai mare acceptanță și suport social, o atitudine mai pozitivă privind ambele culturi și un sens mai puternic al identității personale și al eficacității (LaFramboise *et al.*, *apud* Bracey *et al.*, 2004).

Într-un studiu, cercetătorii au aflat că cei care s-au identificat bicultural, au o stimă de sine mai ridicată decât cei care s-au raportat doar la unul din grupuri (Domanico *et al.*, *apud* Umana Taylor *et al.*, 2002).

Afilieră la grup

Se spune că afilierea și coeziunea la grupul de apartenență, pot crea motivație atât academică, cât și socială, în rândul adolescenților ce provin din grupuri minoritare.

Indivizii cu un puternic atașament față de grupul etnic de origine și care se confruntă cu prejudecăți și discriminări din partea altora, prezintă rezultate contradictorii (Taylor *et al.*, *apud* Iluț, 2001). Unele studii arată că stima lor de sine scade, alții spun că se menține, pentru că ei fac hetero-atribuiri negative la adresa celor care îi blamează, autoatribuirile fiind pozitive. Variabile precum „părinți activiști în organizații pentru drepturile negrilor” sau „cursuri despre situația negrilor” sunt asociate cu o puternică identitate etnică (Thompson *apud* Iluț, 2001).

Sentimentul de a fi conectați la ceilalți membri ai grupului minoritar pot ajuta adolescenții să respingă atitudinea negativă a grupului majoritar și să-și creeze o stimă de sine pozitivă.

Alte studii arată că cei cu o *identitate etnică puternică* sunt conștienți de discriminarea și opresia asupra propriului grup, și când se confruntă cu remarci negative, atribuie aceste remarci celorlalți, și nu propriilor caracteristici, acest aspect nu le afectează stima de sine.

Deci cei care au o puternică identitate etnică, atunci când primesc atribuiri negative pot avea sentimente pozitive despre grupul lor, decât cei cu o identitate etnică slabă (Phinney *et al.*, 1993).

Un studiu a lui Tarrant (2004) arată că identitatea etnică se realizează prin comparație socială. Dacă individul evaluează în-grupul mai favorabil decât out-grupul, atunci acesta e capabil să achiziționeze o identitate socială pozitivă și stimă de sine. Adolescenții cu cât se simt mai uniți, cu atât percep mai ușor schimbările și dezvoltă relații interpersonale satisfăcătoare. Studii de dezvoltare a identității etnice arată că încă de la vârste fragede indivizii manifestă preferințe puternice pentru propriul grup față de alt grup. În-grupul a fost asociat cu trăsături pozitive față de out-grup.

Indivizii cu o *identitate etnică slabă* (neexplorată sau neangajată) când se confruntă cu remarci negative, pot să le ia personal, și să creadă că există calități interne ale lor care justifică remarcile negative (ignoranța).

Când adolescenții au atitudini negative față de propriul grup, sau au sentimente neclare (adică nu sunt angajați în grupul etnic) stima lor de sine este scăzută (Phinney *et al.*, 1997).

Pentru unii identitatea etnică nu este importantă. Phinney (1991) constată că la indivizii cu o accentuată identitate etnică (minoritară) stima de sine este și ea ridicată, dar numai când este însoțită de o atitudine pozitivă față de cultura majoritară (asta în cazul integraților). La marginali sau separatiști stima de sine este problematică, aceștia având sentimentul confuziei.

Membrii grupului etnic pot să-și autoperceapă propriul grup ca fiind diferit decât cei care îl vizualizează. Modul în care aceștia se angajează în grup, mai puțin decât evaluarea celorlalți influențează stima de sine (Phinney *et al.*, 1997).

Cultura minoritară poate diferi de cea de bază și este de obicei de o putere și un status mai scăzut decât cea dominantă, fiind de asemenea

subiect de discriminare. Sunt minorități foarte mândre că sunt americane, sunt altele care neagă total conceptul de America (Phinney *et al.*, 1997).

Adolescenții sunt ajutați să își dezvolte o identitate etnică pozitivă și puternică atunci când sunt încurajați să învețe istoria, tradițiile și valorile grupului lor și când au ocazia de a interacționa frecvent cu persoane de aceeași vârstă care împărtășesc experiențe similare (Phinney *et al.*, 2001).

Programe pentru adolescenții minoritari

Există studii (Marcell, 1995) care atestă că sunt bine venite programele și implicit organizațiile de tineret pentru crearea unor identități pozitive, în care mândria etnică poate fi cultivată. Astfel mulți adolescenți care se simțeau singuri, temători, vulnerabili, și-au dezvoltat în aceste organizații capacitatea de a se percepe capabili, merituosi, dornici de a avea o viață sănătoasă și productivă, pentru formarea și dezvoltarea unei identități etnice în rândul minorităților.

Programele care recunosc eterogenitatea populației minoritare, încearcă să găsească abordări educaționale alternative, folosesc materiale de promovare pentru integrarea în școală. De asemenea, prin aceste programe se încearcă promovarea interacțiunii dintre asistenți sociali, profesori, familii, comunități pentru o mai bună integrare a adolescenților minoritari. Se urmărește:

- ✓ Colectarea de informații privind originile tinerilor pentru o mai bună înțelegere a nevoilor populației;
- ✓ Materiale educative pentru membrii culturii gazdă despre minoritari;
- ✓ Prezentări în cadrul școlii: dialoguri față în față, discuții pentru a încuraja explorarea sentimentelor, folosirea unei literaturi bilingve pentru a distruge barierele;
- ✓ Informații care să-i facă atenți pe profesori în ceea ce privește prejudecățile personale ce afectează relația licean-profesor;
- ✓ Educație pentru părinții din grupurile minoritare;
- ✓ Clinici pentru adolescenții fără familii care consumă alcool, droguri unde să fie supervizați;

CAPITOLUL 3.

CERCETAREA CALITATIVĂ

În partea aplicativă am utilizat cercetarea calitativă pentru a surprinde elementele de detaliu, de finețe. Metoda folosită este *interviul semistructurat* (cu ghidul de interviu aferent – vezi anexa 1). Instrumentul a fost aplicat pe 50 de adolescenți cu vârste cuprinse între 16 și 21 de ani, din care 12 au fost de etnie maghiară sau rromă, restul fiind de etnie română. Am efectuat aceste interviuri până informația a devenit redundantă, primind răspunsuri similare (saturație metodologică).

SCOPUL principal al lucrării a fost acela de a surprinde aspectele psihosociale fundamentale specifice perioadei adolescentine.

OBIECTIVE

1. Reliefarea unor aspecte ce țin de viața personală a adolescenților.
 - 1.1. Vizualizarea modului în care tinerii își percep propria adolescență.
 - 1.2. Descrierea stilului de viață a adolescenților intervievați (activități petrecute în timpul liber, vestimentație).
2. Evidențierea aspectelor ce țin de viața socială a adolescenților.
 - 2.1. Identificarea rețelei sociale adolescente (familie, prieteni, profesori, modele, partener de cuplu).
3. Evidențierea elementelor etnice la adolescenții ce provin din grupuri minoritare.
 - 3.1. Descrierea ritualurilor de trecere din copilărie în adolescență.
 - 3.2. Descrierea comportamentelor discriminative ce afectează formarea identității la adolescenți.
4. Evidențierea evenimentelor majore specifice perioadei adolescente.

În analiza datelor calitative din cercetarea descriptivă am folosit codarea teoretică deschisă și codarea axială. Am alcătuit cu ajutorul programului NVivo7 dimensiunile și categoriile aferente.

Codarea deschisă reprezintă descoperirea și compararea ideilor obținute din interviuri prin decuparea esențialului din text. În cadrul codării deschise am folosit tehnica *ascultării interviurilor* pentru descoperirea de coduri (concepțe) din care am extras cuvintele mai importante, care au ieșit în evidență.

Am folosit și tehnica codării axiale pentru a avea o imagine mai clară a categoriilor descoperite la codarea deschisă, pentru a dezvolta și folosi la Interpretarea datelor (vezi anexa 2). Codarea axială este „un set de proceduri prin care datele sunt puse înapoi, împreună, în feluri noi, prin realizarea conexiunilor și subcategoriilor lor” (Strauss și Corbin *apud* Scârneci, 2007, pp.86).

ANALIZA DATELOR CALITATIVE

3.1. Definirea adolescenței din perspectiva personală

Pentru majoritatea tinerilor *adolescența* reprezintă o perioadă de trecere de la copilărie la viața adultă, cu experiențe și transformări multiple, atât în plan fizic cât și în plan psihologic și social. Deși unora dintre adolescenții intervievați nu le-a fost foarte ușor să se autodefinească majoritatea dintre ei au reușit să surprindă cel puțin una dintre caracteristicile adolescenței, așa cum sunt ele prezentate și în literatura de specialitate.

Parsons susține că adolescența este o tranziție de la siguranța poziției copilăriei în familie la starea de adult (*apud* Radu, 1995).

În planul personalității, adolescența înseamnă, din perspectiva unora dintre respondenți, mai ales o explorare a sinelui prin diferite experiențe, inițiere, căutare, o alternanță de stări și fapte.

„Adolescența mea a fost o perioadă de noi descoperiri, și a contribuit la formarea omului care sunt astăzi.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Adolescența a însemnat inițiere în lume și cunoaștere a personalității.” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Adolescența este un melanj între problemele de ordin social și crizele de personalitate...” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Adolescența este o permanentă căutare, cercetare a vieții, a personalității, căutare a Sinelui. Am încercat să mă descopăr pe mine și să îmi formez concepțiile, am încercat să descopăr lumea dintr-o altă perspectivă.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Am o stare de spirit oscilantă, uneori sunt plictisită, dezamăgită, fără vlagă, alteori îmi vine să sar în sus de bucurie”; „...am fost într-o continuă căutare, cercetare a vieții mele, a personalității mele, o căutare a sinelui. Am încercat să mă descopăr pe mine și să îmi formez concepțiile și am încercat să descopăr lumea dintr-o altă perspectivă”.
(fată, 18 ani, etnie română)

Conform teoriei, adolescența este o perioadă culminantă ce aduce aduce după sine schimbări fizice, manifestate în plan comportamental, tinerii trebuind să facă față unor tensiuni de maturizare socială (Coleman *apud* Marshal, 1998).

Ca și delimitare temporală, adolescența este percepută de cei intervievați, ca fiind acea etapă din viața lor ce debutează odată cu începerea liceului sau cu primirea actului de identitate. Mulți dintre adolescenții chestionați se raportează la această etapă din viața lor făcând referire la evenimente/momente cu semnificație nu doar în plan personal ci și social, întrucât acestea implică și asumarea de responsabilități (ex. carnetul de șofer, primul loc de muncă etc.),

„Adolescența mea a început la 14 ani și ține și în prezent, am simțit asta când am primit cardul de identitate.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Vârsta îmi aduce un buletin de care sunt foarte mândră, trecerea din clasa a VIII în clasa a IX m-a făcut să-mi fie greu cu noii colegi pentru că nu eram învățată cu ei, eu eram obișnuită cu ceilalți.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Adolescența mea a început când am început liceul... am lucrat după școală la o cofetărie, în timpul liber mă ocupam și de AVON, eram coordonator, aveam în echipă 11 persoane.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Adolescența, aproape maturi, și mult prea copii.” (fată, 20 ani, etnie română)

Adolescența este marcată, așa cum am putut constata și din capitolele anterioare și de o serie de transformări corporale. Unele dintre acestea

(ex. prezența acneei) pot marca formarea unei stime de sine scăzute sau a unei imagini negative a adolescentului.

„Adolescența mea a început când au apărut coșurile pe față... mici vulcani, sau modificări evidente de pe corpul meu.” (fată, 18 ani, etnie română)

a. Stil de viață

Pentru a putea identifica stilul de viață al adolescenților, în cadrul interviului am recurs la întrebări ce au vizat vestimentația, activitățile specifice și limbajul.

Vestimentația este un marcator de status important în adolescență. A avea „haine de firmă” înseamnă a-ți crea o identitate prin prisma obiectelor pe care le deții. Astăzi primează hainele de firmă, a căror mărci sunt recunoscute internațional, acestea fiind forme de recunoaștere și de popularitate în cadrul grupului.

„Vestimentația ocupă un rol important, erai privit altfel dacă aveai haine la modă sau de firmă, erai mai popular”. (băiat, 20 ani, etnie română)

Mass media imprimă adolescentelor modele (90-60-90, skinny, silicoane) identitare neraportate la realitate, creând astfel numeroase complexe de inferioritate. De aceea multe dintre adolescente preferă să ascundă prin vestimentație aspectele indezirabile ale corpului, din punctul lor de vedere.

„Vestimentația mea era una sport, îmi plăcea să mă îmbrac larg, să nu mi se vadă nici o formă a corpului, deoarece eram foarte complexată, mă comparam cu vedete și fotomodele, aveam o stimă de sine scăzută, mi se părea că am sânii prea mari.” (fată, 18 ani, etnie română)

Există adolescenți care nu doresc să iasă în evidență și atunci adoptă vestimentația non-coloră (alb, negru, gri). Dorința de a se integra în grup și de a nu face notă discordantă cu ceilalți, de a fi acceptat și de a nu ieși în evidență – pot fi motive pentru care adolescenții nu au propriul stil vestimentar..

„Vroiam să am haine ca și colegile mele, nimic să nu mă individualizeze, nu vroiam să fiu diferită” (fată 19 ani, etnie română)

„Mă îmbrăcam drăguț și simplu, nu-mi plăcea să atrag atenția” (fată, 20 ani, etnie română)

Există însă și adolescente la care unicitatea este cuvântul cheie în definiția sinelui. Vor să iasă în evidență, să fie originale, deosebite.

„Nu-mi place să port ce văd la alte fete, îmi place să fiu specială în felul meu” (fata, 19 ani, etnie română)

La capitolul timp liber și tipuri de activități desfășurate, adolescenții dau răspunsuri dintre cele mai diverse, de la cele desfășurate în aer liber, la cele din fața calculatorului/TV-ului, de la cele artistice la cele pragmatice și realiste, de la activități legale la cele ilegale: privit filme, drumeții, scris poezii, proză; jocuri PC, pian, voluntariat, membru în partide politice, chitară, desen, canto, lectură, bucătărie – gătit mai ales la fete, cântat la nai, design vestimentar, plimbări în natură cu iubitul/iubita, arhitectură, sculptură, citit psihologie, joc table, mă droghez, jocuri de noroc – pariuri sportive on-line, frecventare discoteci, cluburi, petreceri – majorate, jocuri pe calculator: Fifa, StarCraft, WarCraft, site-uri de socializare: Messenger, HI5, Facebook, Youtube, joc cărți, shopping (fete), vizionare TV (Discovery).

Dincolo de eterogenitatea răspunsurilor primite din partea interviuaților, în privința modului de petrecere a timpului liber, există un element ce poate fi considerat lait-motivul adolescenței și anume, petrecerile. Acestea sunt așteptate cu entuziasm de către adolescenți, fiind adevărate surse de formare/consolidare/dezvoltare a rețelei sociale. Majoratele, balul de absolvire a liceului – sunt amintiri memorabile caracteristice perioadei adolescente.

„Ne duceam la discoteca din sat sub acoperire, cu un frate mai mare a unei prietene, dar pentru că proveneam dintr-o zonă rurală, eram mai puțin expusă la tentațiile vicioase.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Cea mai frumoasă perioadă a fost între 17-18 ani, am avut multe petreceri, majorate, eu fiind o persoană sociabilă, eram invitată la orice petrecere.” (fată, 20 ani, etnie română)

O altă activitate amintită de adolescenți este cititul. În materie de citit, băieții preferă revistele sportive, ziarele, în timp ce fetele reviste fashion, magazines (Bravo, Bravo Girl, Viva, Unica) romane (Romanul

adolescentului miop, Alchimistul, Codul lui DaVinci, Portretul lui Dorian Grey). Dacă unii dintre ei citesc pentru că le face plăcere, alții preferă să citească doar bibliografia obligatorie de la școală (Maitreyi, Moromeții, Cireșarii) sau beletristica devenită best-seller (autoarea Sandra Brown).

„Îmi plăcea să citesc revistele BRAVO și BRAVO GIRL...” (fată, 19 ani, etnie română)

Jurnalul în adolescență este formă de autocunoaștere, descărcare, defulare, prieten tacit. Ulterior el devine obiect simbol al adolescenței. Oracolul de asemenea este simbol al popularității în cadrul clasei sau a grupului de prieteni.

„Îmi plăcea să citesc și să scriu în jurnal...asta pentru că simțeam nevoia să vorbesc cu cineva și nu aveam pe nimeni care să mă asculte. Acum e atât de distractiv, să citesc ce am scris acum câțiva ani.” (fată, 20 ani, etnie română)

Există o categorie de adolescenți care preferă lectura ca activitate de loisir în detrimentul calculatorului și televizorului. Cititul este o activitate de cunoaștere a sinelui, de descoperire. Lectura este privită ca o evadare din spațiul real, cotidian, ce proiectează adolescentul în sfera creativității.

„Îmi plăcea să citesc, să mă uit la un film, să dorm, să am grijă de colecția mea de șervețele.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Îmi plăcea să citesc, să descopăr lucruri noi, când începeam o carte nu mă puteam lăsa până nu o terminam, îmi plăcea să-mi imaginez locuri, oameni, evenimente...eram supărată că trebuia să citesc pentru școală și nu mai aveam timp de ale mele.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Pasiunea mea devenise cititul, îmi plăcea să mă retrag în cărți, să evaderez din lumea în care trăim măcar pentru câteva ore.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Astăzi Internetul înlocuiește biblioteca” (fată, 21 ani, etnie română)

Limbaajul folosit de adolescenți: Majoritatea adolescenților folosesc în interacțiunea de grup cuvinte prescurtate, codificate. Acestea pot fi elemente de comunicare in-grup și de diferențiere de alte grupuri. Acest tip de limbaj poate fi considerat un element de identitate personală sau

una intragrup: Q (cu), K (ca), brb (be right back), pls (please), asl (age, sex, loca), npc (nu ai pentru ce), dnd (do not disturb), mn (mine), thx sau 10x (thank's), u (you), amn2 (amandoi), u2 (you two), 4u (for you)

b. Autoperceția

Calități/succese

Calități fizice

Din cercetările anterioare efectuate de către mine pe adolescenți a reieșit că cele mai importante calități fizice sunt: ochi de culoare albastră, verde, neagră, gură cu sex appeal, buze cărnoase și mari gropițe în obraji, corp subțire, picioare lungi și drepte la fete, părul lung la fete, gene foarte lungi ce dau un aer misterios, musculatura bine dezvoltată la băieți, abdomen plat lucrat la băieți, tenul masliniu, fund rotund – sexi, elemente corporale armonioase, sâni evidenți – nici prea mari, nici prea mici la fete, corp athletic la băieți.

Majoritatea adolescenților intervievați menționează ca și trăsături specifice identității personale ambiția, totodată aceștia susțin că experiențele de viață multiple modelează personalitatea și formează caracterul.

„Sunt o fire care tinde spre piscuri înalte și are proiecte mari de viitor”
(fată, 17 ani, etnie română)

„Din toate experiențele, am reușit să-mi fac o imagine despre mine, cunoașcându-mi limitele, punctele tari și punctele slabe.” (fată, 20 ani, etnie română)

Calități sportive

Din interviurile realizate a reieșit că principalele sporturi practicate de către adolescenți sunt următoarele: handbal, fotbal, dansuri de societate și populare, tenis, basket, înot, scuba-diving, jogging, box, forță la sală, volei, pescuit, atletism, biathlon, ciclism, role, gimnastică, șah, judo, karate, scrimă, ciclism, aerobic, automobilism, fitness, skateboarding, badminton, mers cu bicicleta, alpinism, role, billiard.

Sportul în general (individual sau de echipă), dar și competițiile sportive crează aptitudini și trăsături caracteriale: ambiție, punctualitate, coeziune de grup, spirit de echipă, responsabilitate, etc. Succesul în

domeniul sportiv (campionate câștigate, medalii) poate fi premisă a unei stime de sine ridicate. Sportul disciplinează adolescentul.

„Am făcut un an atletism, era foarte bine.” (fată, 19 ani, etnie română)
 „Mi-a plăcut pentru că am făcut mult sport – înot, karate, ski, tenis.” (fată, 19 ani, etnie română)
 „Mi-a plăcut mult handbalul și atletismul, nu aveam timp de distracții” (fată, 19 ani, etnie română)
 „Cred că rezultatele remarcabile la gimnastică în liceu m-au făcut să fiu mândră de mine” (fată, 16 ani, etnie română)
 „Cel mai important lucru este că am ajuns campioană națională pe echipe.” (fată, 19 ani, etnie română)
 „Am jucat handbal și fotbal, am fost în competiții sportive, ceea ce m-a făcut să fiu combativ, să am spirit de echipă.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Adolescenții băieți menționează că popularitatea în timpul adolescenței este considerată un element principal în măsurarea stimei de sine. Probele (sportive sau școlare), competițiile, examenenele, întâlnirile date fetelor – toate sunt experiențe de viață în urma cărora adolescentul își formează identitatea și experiența de viață.

„Sunt un tip blond, cu constituție fizică foarte bună, un împătimit al sporturilor extreme, și nu în ultimul rând un Casanova care frânge inimile fetelor, în liceu mi se spunea Mister Popularity, îmi place să fiu în centrul atenției, în jurul oamenilor să mă simt cineva” (băiat, 18 ani, etnie română)
 „Știu că sunt cel mai popular din clasă, pe lângă mine se învârt cele mai frumoase fete, perioada de liceean este minunată...e acel feeling din viață...sunt ca o mașină care așteaptă startul, tot ce am făcut am făcut pe puterile mele, am dat o grămadă de probe pentru a fi membrul echipei de baschet, rețeta succesului meu este că nu m-am dat bătut niciodată, secretul e să riști, că atunci o să câștigi, e ca o cursă de motociclete, poți fi cel mai bun, dar dacă o piatră ți-a intrat la motor ești gata!... Sunt genul de persoană cu concepția „Ochi pentru ochi și dinți pentru dinți!”, Dacă ești bun cu mine, n-o să te uit niciodată, și-o să-ți fiu dator vândut!” (băiat, 17 ani, etnie română)

Calități legate de școală

Etaple importante din viață, și mai ales cele școlare, pentru adolescent, marchează formarea identității. Astfel: intrarea la liceu (și implicit statul într-un internat, cămin) bacalaureatul, olimpiadele, intrarea la facultate, toate sunt evenimente ce prezintă importanță în evoluția dinspre copilărie spre maturitate. Aceste etape sunt surse de admirație pentru cei din rețeaua lor socială (familie, profesori, prieteni).

„Acum sunt mulțumită de mine deoarece am intrat la liceu... e o altă viață care mă pune în valoare” (fată, 17 ani, etnie română)

„Am devenit mai ordonată și mai puțin egoistă de când sunt la internat, la liceu.” (fată, 20 ani, etnie română)

„De când am intrat la facultate tatăl meu e foarte mândru de mine, și ar face orice pentru mine.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Bacalaureatul – dorință de realizare în viață, am învățat la materiile care mi-au fost dragi din cauza profesorilor.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Am reușit să ajung la olimpiada de matematică, în concurență cu un coleg român, era invidios pe mine, am ajuns la olimpiada pe țară... am reușit să o impresionez pe doamna profesoară; am reușit să intru la liceul pe care mi-l doream din tot sufletul, mama mea a fost tare mândră de mine.” (fată, 17 ani, etnie maghiară)

Calități în relație cu ceilalți

Aptitudinile specificate de adolescenți ca fiind obținute prin interacțiunea cu ceilalți sunt: spirit organizatoric, abilități de consiliere, capacitate de decizie, abilități verbale, toate crează noi valențe în ceea ce privește identitatea relațională și cea vocațională. Multiplele roluri pe care adolescenții le pot avea în cadrul grupurilor sunt: lider de grup, șefa clasei, consilierul grupului, sufletul petrecerii, ș.a.m.d. Rolurile definite îi pot ajuta pe aceștia să aibă o identitate în curs de formare sau una deja formată.

„Îmi place să fiu lider de grup, să am inițiative și să conduc; punctul meu forte este cel relațional, îmi fac ușor cunoștințe, sunt foarte sociabil. Vreau să îmi depășesc limitele.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Sunt un bun lider de grup, îmi place să iau decizii, să-i coordonez pe alții, să mă implic.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Prietenii consideră că sunt un bun consilier pentru că îmi place să ascult și să dau sfaturi.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Sunt sufletul petrecerilor, de aceea sunt foarte dorită ca și gazdă la toate evenimentele.” (fată, 18 ani, etnie română)

„La școală eram șefa clasei, eram cea mai iubită și temută dintre colegi.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am fost lider în taberele pentru copii...această activitate m-a disciplinat să muncesc, să pregătesc activități, discuții, am dezvoltat un spirit organizatoric.” (fată, 20 ani, etnie română)

Defecte/insuccese

Cele mai des menționate defecte la băieți sunt: lipsa parolismului, a punctualității, comportamentul disimulat (minciuna), de asemenea lenea și lipsa banilor sunt văzute ca defecte. La fete sunt menționate: egoismul, inocența (lipsa experienței), rebeliunea, nervozitatea, jignirile frecvente. Dezideratul principal în conduita adolescenților este faptul că acționează fără să le pese de consecințele provocate. Fumatul este văzut ca un comportament ilicit, antisocial ce crează stigmă.

„Defectul meu este că nu pot fi parolist niciodată, oricât aș încerca, mai mint din când în când pentru o cauză nobilă.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Mă trezesc foarte greu dimineața, nu sunt parolistă, nu ajung la timp.” (fată, 16 ani, etnie rromă)

„Faptul că ai mei mi-au oferit tot ce-mi doream, m-au făcut să fiu egoistă... și uneori să mă protejez excesiv de cei din jur.” (fată, 17 ani, etnie română)

„A fi băiat în ziua de azi și să nu ai bani e o problemă, vreau să plec în străinătate la lucru.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Întotdeauna în adolescență am mers pe premisa: lasă pe mâine ce poți face azi.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Consider că nu sunt coaptă la minte și că mai am multe experiențe care să mă definească ca om...păreră partenerului meu și a părinților contează cel mai mult.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Nu prea am cu ce să mă laud în privința trecutului meu deoarece eram foarte rebelă, nu mă interesa cât rău produceam în jurul meu, atât timp cât mie îmi era bine. Mereu îi răneam pe cei pe care îi iubeam fie prin comportament, fie prin cuvinte; eram veșnic nemulțumită; vroiam totul aici și acum, nu știam nici să risc, nici să pierd, eram mereu nervoasă și egoistă.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am început să fumez de la 14 ani, nici acum nu pot să mă las.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Jigheam și îmi părea rău după.” (fată, 19 ani, etnie română)

Defecte cauzate de relația deficitară cu părinții

Unele defecte de caracter pot proveni în urma relației tensionate între adolescenți și membrii familiei: lipsa încrederii în sine, a respectului, încăpățânarea.

„Nu am avut niciodată încredere în mine datorită părinților.” (19 ani, fată, etnie română)

„Părinții consideră că sunt încăpățânată ca un catâr” (fată, 18 ani, etnie română)

Defecte legate de școală

Anumite materii sunt plăcute de către adolescenți și în funcție de profesorul care le predă. Insuccesul școlar și jignirile frecvente adresate de un anumit profesor, pot face adolescentul să aibă o stimă de sine scăzută.

„Am avut o profesoară care nu mă suporta, de engleză, am urât și materia din această cauză, râdea de mine că eram foarte slabă „ca o scobitoare”; asta m-a făcut să mă închid și mai tare în mine și să fiu mai ciudată, toată energia o consumam învățând, mă simțeam complexată, râdeau și colegii de mine.” (fată, 20 ani, etnie română)

Există și adolescenți care vânează note, motivația acestora fiind extrinsecă, nu intrinsecă.

„Nu mă dedic materiilor care nu-mi fac plăcere, iar dacă mă dedic, o fac pentru note.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Absenteismul școlar, eșecul datorat notelor proaste, conduitele ilicite – toate pot fi cauze ale unei stime de sine scăzute.

„Am fraierit-o pe dirigintă cu absențele... eram un copil problemă, îmi plăceau distracțiile, îmi plăcea berea.” (fată, 19 ani, etnie română)

„La școală nu prea mergeam, făceam orice să-i necăjesc pe profesori și părinți.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Eșecurile repetate și multitudinea de absențe m-au făcut să nu am încredere în mine.” (fată, 17 ani, etnie română)

Timiditatea excesivă poate crea piedici în exprimarea orală.

„Aveam oroare de vorbit oral la școală...cu toate astea am fost prima pe școală la BAC.” (fată, 20 ani, etnie română)

Conflictele în familie, situația tensionată de acasă, pot genera la nivelul adolescentului eșec școlar repetat.

„Datorită situației tensionate de acasă (mamă alcoolică), am început să iau note mici la școală.” (fată, 21 ani, etnie română)

Starea de spirit negativă a adolescenților poate fi legată de activitățile considerate a fi neplăcute, plictisitoare la școală. Lipsa de interes față de aceasta poate duce la confuzie în ceea ce privește viitorul, alegerea profesiei, a ceea ce își dorește să facă din perspectivă vocațională.

„Mă simt plictisit deoarece programa școlară este foarte încărcată, materiile sunt foarte grele (multe proiecte) și stufoase.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Totodată, țin să menționez că în ceea ce privește activitățile ilicite, atât adolescenții, cât și studenții menționează ca fraudă intelectuală – copiatul la școală; acesta reprezentând una din emoțiile sociale și morale des întâlnite la grupul țintă (Atudorei, 2016).

Am identificat de asemenea defecte pe baza poreclelor puse de către colegi – datorate numelui sau a unor caracteristici fizice: *Înălțogul, Grasul, Urechilă, etc.* Toate aceste porecle sunt forme de discriminare sau stigmă, ce creează stimă de sine negativă în rândul adolescenților.

Defecte fizice/ Elemente corporale indezirabile

Din cercetările anterioare efectuate de către mine, cele mai des menționate defecte ale adolescenților au fost: picioare strâmbe, nas proeminent, alunițe-negi-cicatrici-pistrui, păr prea mult pe corp, nas prea mare, prea cârn, prea ascuțit; ten cu probleme: acnee, coșuri, pori dilatați, urechi clăpăuge, unghii care se rup repede, părul creț, prea grasă, prea slabă, abdomen care nu e plat, ori prea înalt, ori prea scund, mustața la fete, sâni prea mari, aparat dentar.

„Baieții erau obsedați sexual, se uitau foarte des la sâni mei, iar eu plângeam când ajungeam acasă.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Mă deranjează la culme aparatul meu dentar.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Sunt supărat pentru că tocmai am avut o ruptură de menisc și nu mai pot face activitatea mea preferată – fotbalul.” (băiat, 19 ani, etnie română)

3.2. Definirea adolescenței din perspectiva socială

Definiții ale Sinelui (Eu – Adolescent în Relație cu Ceilalți):

Rugați să se descrie, adolescenții folosesc în definirea identității lor concepte universale precum: Sinele-Eul-Minele, sufletul, spiritualitatea.

„Punctul pe Eu”; „Călătoria sufletului”; „Cine mă place, mă place așa cum sunt”; „Eu și lumea – parte din Univers”; „Îngerii și Demonii din jurul meu”; „Călătorie prin Universul Sufletului”; „Viața e o binecuvântare”; „Sufletul este ca o peșteră”; „O oglindă asupra sufletului și minții”; „Pluriperspectivismul egoismului”; „Taine și popas din interiorul sufletului”; „Eu în relație cu ceilalți, la fel și diferit”; „Pantera roz”; „O bucățică ruptă din mine”; „Pătrundere în interior”; „Sinele prin prisma ochilor celorlalți”; „Ceea ce mă definește pe mine sunt propriile principii de viață”; „Scopul meu în viață e să am posibilitatea să fac ce-mi place”

Pentru unii dintre ei, adolescența înseamnă definirea conceptului de libertate cu implicațiile aferente (plecat de acasă de sub tutela părinților, conviețuit în cămin, experiențe traumatice precum suicidul). Aceste experiențe le va pune în valoare exprimarea propriilor abilități, capacitatea de autodeterminare, prezența realismului.

„Adolescența a fost marcată de conviețuirea la cămin cu alte fete venite din medii diferite... una fura, pe alta au dus-o la spital pentru că voia să se sinucidă, altele erau de o maturitate ieșită din comun...cu un simț al realității și responsabilității deosebit.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Adolescența a fost perioada mea zguduită...trebuia să mă afirm, să-mi port singură de grijă, să demonstrez tuturor că pot dacă vreau.” (fată, 20 ani, etnie română)

O parte din definițiile date de către adolescenți sunt conectate la grupul de prieteni și activitățile aferente acestora. Dintre cele specificate, amintim activități acceptate social precum mersul cu rolele sau ilicite: consum de droguri, alcool, țigări, chiul.

„Adolescența mea a însemnat sete de experiențe noi...un grup de prieteni cool, dat cu role pe grindină, sfidând legea gravitației. (fată, 20 ani, etnie română)
„Adolescența, vârsta marilor tentații: chiul, droguri, alcool, țigări.” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Adolescența... încercarea vieții, explorarea universului.” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Adolescența... transformare, entuziasm, decizii noi, să încerci să diferențezi între bine și rău.” (băiat, 20 ani, etnie română)

Adolescența înseamnă testarea limitelor existențiale fără consecințe asumate. Cultura modernă definește adolescența ca timp al incertitudinii, stângăciei, indeciziei, tinerii sunt nevoiți să-și contureze identitatea într-o lume tot mai eterogenă, generatoare de multiple opțiuni, modele, valori.

„Adolescența este nebunie, încăpățănare, certuri, iubire, distracții, nerespectarea regulilor, aventuri, vise și dorințe.” (fată, 17 ani, etnie română)

a. Prietenia

Grupul de prieteni (peer-group conform teoriei) reprezintă pe lângă părinți, profesori, vecini, o altă sursă de socializare și identificare. Prietenii adevărați susțin și dezvoltă abilitățile de relaționare ale adolescentului, fundamentează valori și credințe specifice relațiilor interumane: altruism, reciprocitate, solidaritate. Calitatea interacțiunilor primează în deficitul cantității (puțini, dar buni). Majoritatea adolescenților susțin că au mulți prieteni, cunoștințe, colegi, amici și puțini prieteni adevărați (4-5). Din spusele adolescenților prietenii adevărați sunt cei care îi acceptă așa cum sunt, cei cu care împărtășesc aceleași valori și credințe și care au ca deviză de bază în interacțiune reciprocitatea (toți pentru unul și unul pentru toți).

„Am fost binecuvântată să găsesc prieteni care mă acceptau așa cum sunt, cu care împărtășeam aceleași valori, credințe.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Am câțiva prieteni sinceri, pe care i-am avut de mic.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Dacă în preadolescență credeam că, cu cât mai mulți, cu atât mai bine, acum cred că e mai importantă calitatea lor, nu numărul lor.” (băiat, 16 ani, etnie română)

„Prietenii mei și cu mine avem devize: toți pentru unul și unul pentru toți; pe strada ne întâlnim cel mai des și avem un loc care se numește baracă.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Conform teoriei (Iluț, 2001), identitatea socială (și implicit stima de sine) se realizează și prin comparare socială – raportare înconștientă și permanentă la persoane semnificative pentru individ. Compararea socială se poate face *upward* (de sus, cu persoane vizualizate ca fiind mai competente, mai bune decât propria persoană – grup de referință care ne motivează) sau *downward* (de jos, cu persoane mai puțin competente, mai puțin bune în diferite sfere sociale, aceasta este bună atunci când avem eșecuri, neîmpliniri ca formă de consolare). De obicei compararea în sus stimulează competiția. Acest aspect se poate realiza și prin interacțiunea optimă cu prietenii semnificativi pentru noi, stimulând în acest mod performanța.

„Întotdeauna am vrut să fiu mai bun decât prietenii mei: să iau note mai bune, să particip la olimpiade, să câștig concursuri sportive. M-am comparat cu aceștia pentru a mă autodepăși, mi-am luat ca modele oamenii de la care am avut ce să învăț.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Atunci când relațiile cu părinții sunt conflictuale, prietenii sau părinții acestora reprezintă o alternativă, o soluție de contracarare a situațiilor tensionate – un debușeu. În socializarea secundară încercăm să identificăm persoane semnificative pentru noi care să satisfacă nevoi afective, dacă acestea nu au fost îndeplinite de către parinții naturali.

„Am avut o prietenă care ținea loc de mamă (mama mea era alcoolică); mama ei era ideală, când mergeam la ea acasă povesteam de toate.” (fată, 21 ani, etnie română)
„Mă înțeleg bine cu colegii, am prietene mai vechi din generală, ne consolăm una pe cealaltă pentru certurile cu părinții de acasă.” (fată, 17 ani, etnie română)

Uneori conformismul și presiunea grupului îi face pe adolescenți să accepte să fie membri într-un grup pentru a nu fi stigmatizați. Este o situație de compromis pe care tinerii o acceptă pentru a socializa. Deseori sunt însă nemulțumiți de calitatea relațiilor – acestea fiind superficiale. Microgrupurile (bisericuțele), conform teoriei, sunt în conflict pentru popularitate și reputație socială. Odata cu maturizarea tinerilor însă, acest inconvenient dispare, și grupul se reunește.

„Am puțini prieteni și de calitate, asta pentru că în liceu am fost o confortabilă, îmi plăcea să fiu plăcută de toată lumea, mă supăram când diversele biserici mă bârfeau și le puneam la suflet.” (fată, 18 ani, etnie română)
„În ultimii ani de liceu ne-am maturizat, până atunci eram biserici, și am lăsat deoparte toate copilăriile și ne-am înțeles bine.” (fată, 21 ani, etnie română)

Activități desfășurate cu prietenii

Adolescenții spun că cele mai importante activități desfășurate cu prietenii sunt: plimbările, distracțiile (majorate, discoteci, cluburi), mesele în oraș la fast food văzute ca prilej de dialog, socializare (Mc'Donalds, KFC, etc), picnic la pădure. Majoritatea adolescenților susțin însă că petrec foarte mult timp în fața calculatorului și televizorului (această opțiune fiind însă pe locul al doilea). Vorbirea la telefon cu prietenii sau cu partenerul de fotbal este o altă activitate pe care adolescenții o realizează frecvent. Băieții, de asemenea, au campionate de fotbal pe cartiere.

Discuțiile (bârfele) cu grupul de prieteni (gaska, cum mai este denumită de adolescenți), cântatul la chitară, sunt alte activități desfășurate de către adolescenți.

„Eram un grup de vreo 13 persoane în clasă cu care facem orice, ieșim la plimbare, mers la discotecă, ieșim la pădure.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Ne place să mergem la unul dintre noi acasă și să facem chefuri, beții... prietenii sunt a doua familie, facem de asemenea campionate pe cartiere la fotbal.” (băiat, 16 ani, etnie română)
„După ce ieșim de la școală mergem să mâncăm la un fast – food unde mai stăm de vorbă sau bârfim una alta, ne place să stăm și prin baruri, discoteci... sau când ajung acasă de obicei petrec mult mai multe ore în fața calculatorului decât al televizorului... îmi place de asemenea să vorbesc foarte mult la telefon cu prietenii sau cu partenerul. Din când în când mai dăm câte un chef cu băieții sau facem adunări în fiecare seară cu gaska”. (băiat, 19 ani, etnie română)
„Mergem pe sub Tâmpa, la foișor, ieșim cu prietenii...cu chitările, ne-am organizat o dată și am fost la paintball...la școală ne place să stăm la fumoaie, chiar dacă noi nu fumăm, ci doar bârfim.” (fată, 18 ani, etnie română)

Încălcarea regulilor este o tentație firească în adolescență. Uneori prietenii au o influență nefastă asupra tinerilor promovând comportamente

antisociale: consum de droguri, alcool, țigări, absenteism școlar, frecventarea jocurilor de noroc, discuții pe teme sexuale. Contextul de desfășurare a acestora nu este limitat în timp și spațiu: oriunde, oricând, la mare, la munte, etc.

„Îmi place să fac nebunii cu prietenii și să încalc regulile. Am prieteni cool, excentrici, funny... ieșim la mare, la munte, în week-end, în genere ne distrăm.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Îmi plac petrecerile până dimineața cu prietenii, într-o discotecă, fără droguri, țigări, alcool, ci doar să fiu cu ei pe val.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Dacă stau și mă gândesc, dacă sunt cu gașca mea, mă distrez oriunde... chiar și la școală, vorbesc despre sex cu ei, chiulim, mergem la jocuri.” (băiat, 16 ani, etnie română)

„Când îmi fac temele, nu m-aș imagina fără un rap bun, nu mă pot concentra dacă n-am ieșit la o bere cu băieții 15-20 minute, înainte de a-mi face lecțiile, simt nevoia să mă descarc și fac parktour cam de 5-6 ori...; mă consider un adolescent marfă sau ka lumea.” (băiat, 16 ani, etnie română)

Decepții în prietenie/probleme cu prietenii

Există și relații de prietenie care se soldează cu decepții, regrete. În general prietenii superficiale, de suprafață sunt sursa acestor incongruențe. Prietenii false se bazează pe lipsa altruismului, atingerea propriului scop, trădare, viziunea egoistă, unilaterală; lipsa compatibilității. Dacă anumite așteptări ale adolescentului (precum altruismul, compatibilitatea, reciprocitatea) nu sunt îndeplinite în cadrul grupului, acesta poate avea decepții.

„Am avut un grup de prieteni minunați „gașca de acasă” i-aș numi eu, cu care m-am înțeles perfect până la un moment dat când au spus ca îi domin prea mult; am trecut de perioada de decepție. Acum grupul e mai restrâns, mai compact, dar mai sigur.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Prietenii au avut întotdeauna o atitudine dominatoare și m-au făcut să mă văd într-o lumină nouă, una neadevărată mie” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am învățat că fiecare e pe cont propriu și că prietenii sunt doar de suprafață.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Am avut mai multe prietene, însă eu consider prietenă pe cineva care te și ajută la greu, nu doar profită de tine când are nevoie” (fată, 20 ani, etnie română)

„Cea mai gravă problemă cu care mă confrunt este cea a conflictelor cu prietenii mei, uneori am senzația că sunt trădată, totodată sunt supărată pentru că nu am găsit persoana compatibilă cu mine.” (fată, 17 ani, etnie română)

b. Dragostea

Definiții ale dragostei

Dragostea este văzută de către fete ca un mod de evadare, ca o soluție tampon în fața unei vieți grele, egoiste, ca o alternativă în care te poți sustrage.

„Dragostea te face să conviețuiești într-o lume dură și competitivă.” (fată, 17 ani, etnie română)

Alegerea partenerului

Majoritatea adolescenților raportează că doresc să fie complementari în relația cu partenerul de cuplu în ceea ce privește trăsăturile temperamentale și similari în ceea ce privește activitățile desfășurate împreună. Cele mai des menționate activități sunt: discuțiile prin telefon sau alte surse media, mesele împreună, ieșitul în oraș.

„Suntem atât de diferiți, și totuși în același timp identici, ne completăm perfect, când stăm separați vorbim la telefon sau pe Messenger (3-4 ore pe zi).” (fată, 16 ani, etnie română)

„Stau seara cu el, uneori mănâncă la mine acasă și cu părinții, vorbim des la telefon, numai când învăț îmi închid telefonul...” (fată, 18 ani, etnie română)

Fetele își doresc băieți mai în vârstă ca ele, maturi, cu experiență de viață, de la care să aibă ce învăța; băieții caută atât frumusețea, aparența fizică plăcută, cât și (uneori) înțelepciunea. Băieții prevăd ca etalon/model pe propria mamă; un criteriu de selecție în alegerea partenerei este să semene cu mama. Fetele plasează calitățile morale, psihice, mai presus de cele fizice; la băieți nu este neapărat la fel. La aceștia primează uneori

calitățile fizice. Băieților nu le place când sunt controlați de către prietene. Fetele doresc ca băieții să le respecte, să fie sinceri și dornici să le asculte. Băieții doresc să împărtășească aceleași pasiuni, să știe să se distreze, să danseze. Dragostea este văzută ca o plăcere (implică jocul), iar în viziunea băieților este asociată cu sexualitatea.

„Partenerul ideal trebuie să fie mai mare ca mine, mai înalt ca mine, să mă respecte, să nu mă schimbe sau să îmi impună părerile lui, aș vrea să îmi acorde mai multă atenție.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Îmi place că partenerul meu de cuplu este mai mare ca mine și are deci o perspectivă mult mai matură asupra lucrurilor.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Îmi place că avem aceleași idealuri, ne respectăm reciproc, știm să ne ascultăm unul pe celălalt, sinceritatea este însă cel mai important deziderat.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Nu îmi place ca prietena mea să fie o papușă de porțelan... nu trebuie să fie frumoasă și atât, trebuie să aibă personalitate, nu trebuie să facă cum zic eu.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Prietena trebuie să fie frumoasă, să știe să danseze, să fie de gașcă, să știe să gătească, să avem aceleași pasiuni, să semene cu mama, să fie fidelă.” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Un băiat pretențios cu o personalitate puternică caută mai întâi să fie iubit, după care vrea să fie respectat, vrea să fie alintat, ca fata să fie ca un copil pentru el. Eu de exemplu vreau ca o fată să fie atât serioasă, cât și copilă. Să mă alinte, să o alint, să preia controlul în unele situații, să glumim, să ne jucăm. Spus pe scurt, să ne jucăm de-a iubirea. Totul să fie o joacă continuă în care fiecare își ia rolul în serios, unde să existe sinceritate și fidelitate. Sexul? Vine în timp, ca să vină vorba de el, mai întâi trebuie demonstrat unele lucruri, trebuie multă încredere, discreție și altele!” (băiat, 17 ani, etnie română)

Fetele doresc ca partenerul să le acorde timp doar lor (sunt supărate când aceștia nu o fac), băieții vor să împartă timpul atât cu partenera, cât și cu prietenii. Astfel, fetele plasează în top relația cu partenerul de cuplu, timpul liber acordat acestuia fiind maxim, pe când băieții optează și pentru activitățile de grup, cu prietenii.

„Sunt fericit că de câteva luni am și eu prietenă, asta nu înseamnă ca nu mă mai întâlnesc cu băieții din când în când...” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Sunt supărată că acordă mai mult timp prietenilor lui decât mie, chiar uneori și altor fete...mă enervez rău de tot...” (fată, 16 ani, etnie română)
„Vreau ca partenera mea să fie mai puțin posesivă și să mă lase mai des cu prietenii”; „Ne întâlnim amândoi, dar și cu gașca, în fiecare zi și stăm împreună cel puțin două ore” (băiat, 18 ani, etnie română)

Tipuri de relații

Relații sexuale/atracție fizică

Astăzi adolescența începe mult mai devreme și se termină mult mai târziu, vârsta la primul contact sexual este timpurie: 14-15 ani la băieți, 16-17 ani la fete. La băieți compatibilitatea cu partenerul de cuplu înseamnă mai ales potrivirea în viața sexuală, primează această necesitate pentru ei. Este un criteriu fundamental în alegerea partenerii. Aceștia dau răspunsuri indirecte atunci când sunt întrebări legate de dragoste.

„Sunt supărat pentru ca m-am despărțit de prietena mea, cu care am vorbit 3 ani, cu care îmi plăcea să fac sex, acum am pe altcineva, dar nu mai e la fel” (băiat, 19 ani, etnie română)
„Relațiile mele în adolescență se bazează pe atracția fizică.” (băiat, 20 ani, etnie română)

Fetele caută parteneri mai experimentați în ceea ce privește viața sexuală ca ele (o văd ca pe o inițiere). Multe dintre ele nu se simt pregătite și își încep activitatea sexuală mai târziu ca băieții (atunci când se simt pregătite). Din cercetările anterioare făcute de către mine reiese că băieții încep viața sexuală la 15-16 ani, fetele la 18-19 ani.

„Băieții trebuie să-și înceapă viața sexuală cât mai devreme deoarece fetele caută băieți cu experiență... băieții vor să treacă direct la fapte, fetele vor să se cunoască mai bine... să mai aștepte.” (băiat, 18 ani, etnie română)
„Voi începe viața sexuală când mă voi simți pregătită” (fată, 16 ani, etnie română)

Fetele așteaptă de la partener și implicare emoțională, afectivitate, romantism, pe când la băieți primează actul sexual în sine. La fete sexualitatea presupune romantism, sentimente reciproce, mutualitate, la băieți sexualitatea nu prezintă neapărat alte implicații. Pe băieți îi deranjează

uneori aceste așteptări. De ambele părți pot exista expectanțe care nu sunt îndeplinite. Băieții vor cât mai multe partenerere, în timp cât mai scurt pentru a căpăta experiență și status, pe când fetele vor dragoste și siguranță.

„Fetele pun prea mult suflet și sunt romantice... ele privesc sexul ca pe o legătură profundă între două persoane, pe când băieții ca pe ceva banal, lipsit de importanță afectivă.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Nu îmi doresc să fac sex niciodată, pentru că mi se pare un act pur carnal, ci doar dragoste. Dragostea este un complex de sentimente și fapte care înglobează și acest fapt.” (fata, 17 ani, etnie română)

„Băieții sunt dispuși să facă sex oricând și cu oricine – fetele nu, ele caută sentimente.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Mă nemulțumește rigiditatea ei în pat... de obicei fetele se frustrază singure și apoi nu mai știu să fie sexy sau tandre.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Am un prieten, dar nu este așa cum vreau eu, sensibil, comunicativ, care să nu se gândească doar la sex.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Mă deranjează că doarme foarte mult și seara și dimineața, când eu am chef de sex, ea doarme.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Începerea vieții sexuale se realizează astăzi mult mai devreme ca în trecut. Dacă în trecut era subiect tabu sexualitatea, astăzi aceasta reprezintă un trend. Dacă în trecut fetele își doreau să se căsătorească virgine, astăzi un semn al popularității în cadrul grupului de prieteni este dat de experiența în viața sexuală, adică lipsa virginității. Dacă băieții proiectează vârsta la prima căsătorie ca fiind în intervalul 29-30 de ani (pentru a avea timp să-ți faci de cap, să-ți organizezi viața profesională), fetele menționează perioada 25-26 de ani.

„Acum nu mai e ca pe vremea bunicii, să te măriți fată mare. Fiecare își începe viața sexuală când vrea.” (fată, 16 ani, etnie română)

Fetele, însă sunt mai responsabile deoarece relațiile sexuale pot avea repercursiuni – o sarcină nedorită, boli cu transmitere sexuală (Hiv, Sida). Le este teamă de astfel de incidente care ar putea provoca un conflict în relația cu părinții și ar avea repercursiuni pe toată viața.

„Consider că fetele prezintă mai multă responsabilitate ca băieții deoarece la ele activitatea sexuală se poate solda cu o sarcină nedorită. Mă

„nervează băieții, în acest caz și prietenul meu, pentru că este nerăbdător și neînțelegător pe această parte.” (fată, 18 ani, etnie română)
„Mi-a fost teamă de relații sexuale de care părinții să nu știe, și eventual de o sarcină nedorită.” (fată, 16 ani, etnie română)

Majoritatea adolescenților nu preferă să folosească mijloace contraceptive, le consideră un mod de a întrerupe plăcerea. Mulți dintre ei nu au informații legate de implicațiile unei vieți sexuale neprotejate.

Relații pasagere/de scurtă durată

Atât fetele, dar mai ales băieții raportează că au relații pasagere, de scurtă durată cu partenerii. Sunt la vârsta în care testează sentimente, atitudini, le place Nou-ul, vor întotdeauna altceva. Devine o stare de fapt și o definiție a Sinelui. Prietenii de durată sunt cele care apar de obicei în adolescența târzie sau în tinerețe.

„Prima relație a fost la 14 ani, nu puneam suflet, am fost superficială.” (fată, 20 ani, etnie română)
„Am avut relații pasagere, de scurtă durată, din care nu am avut ce învăța, la 19 ani am avut însă un prieten care m-a învățat să fiu mai optimistă, să-mi recâștig încrederea în mine și mereu să mă gândesc de două ori înainte să acționez.” (fată, 20 ani, etnie română)
„Cu băieții nu am stat rău niciodată, tot timpul am avut prieten, dar nu dura mai mult de o lună nici o relație, la 18 ani am făcut cea mai mare greșală, mi-am pierdut virginitatea.” (fată, 19 ani, etnie română)

Prima iubire/primul sărut

Prima mare dragoste este văzută de către fetele adolescente ca având implicații emoționale, sentimentale. Acestea au amintiri adânc implantate în memoria vieții – despre prima întâlnire, prima iubire, primul sărut.

„Cine spune că prima iubire, la 14 ani, nu se uită niciodată, are dreptate, nu l-am putut uita niciodată pe acel băiat.” (fată, 20 ani, etnie română)
„În liceu a avut loc primul sărut... era cu 4 ani mai mare ca mine, alături de el am învățat cum e să iubești... lucrurile păreau atât de simple și de ușoare...” (fată, 19 ani, etnie română)

Iubire neconvențională

Pot exista din partea fetelor și iubiri imposibile, care nu sunt neapărat reciproce, pot fi afinități unilaterale neîmpărtășite (către profesorul de istorie sau fratele mai mare a prietenei). Acestea sunt conștiente că nu se vor materializa niciodată.

„M-am îndrăgostit de profesorul de istorie, nu știam ce să mai învăț ca să-l impresionez, să mă bage în seamă.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Cel mai slab băiat, coleg de clasă s-a îndrăgostit de mine, îmi aducea zilnic trandafiri, iar mie îmi era rușine de toți ceilalți colegi... apoi am fost iubita fratelui prietenei mele care era cu 4 ani mai mare; era genul de băiat atent, amuzant, inteligent, drăguț, genul de care orice fată dorește să se simtă în siguranță lângă el” (fată, 19 ani, etnie română)

Decepții/probleme în cuplu

Fetele raportează mai multe decepții în dragoste decât băieții, deoarece acestea se implică sentimental (emoțional). Multe dintre ele însă, au traume intense ce rămân nerezolvate pe viitor (consideră că dragostea în adolescența timpurie este pe toată viața). Ca alternative la eșecul în dragoste fetele aleg cititul, meditațiile, plimbările în natură.

„În adolescență am avut o mare dragoste peste care am crezut că nu voi putea trece, m-am refugiat în citit, meditație, plimbări în natură...când l-am întâlnit pe el, a fost o dragoste așezată, dar totodată intensă și tulburătoare.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Prima relație...14 ani, am suferit foarte mult, în viață nu trebuie să lași inima să te conducă.” (fată, 17 ani, etnie română)
„M-am îndrăgostit de un coleg de liceu, îi făceam temele, aveam grijă de caietele lui, doar doar să împartă și el aceleași sentimente.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Adolescența înseamnă a iubi și a suferi, eram naivă, credeam că o relație începută la 16 ani va ține toată viața, nu-mi place la un băiat să-mi spună ce să fac, unde să merg și unde nu.” (fată, 20 ani, etnie română)

Pe multe dintre fete le atrag băieții mai în vârstă ca ele, cu popularitate – aceasta poate însemna însă și comportamente antisociale implicate (consum de alcool, furt, infidelitate). Ulterior sunt dezamăgite și suferă.

Indiferența băieților este o altă sursă de supărare/frustrare în rândul adolescenților.

„Am avut un prieten 3 ani și 6 luni, ceilalți mi-au spus să nu mă apropiu de el că e rău famat, că bea; dar eu am crezut că îl pot schimba. Eram îndrăgostită de el, la început era frumos, fugeam de acasă, dormeam nopți întregi cu el, până când am aflat că avea alte relații în paralel și totodată era mai tot timpul beat. Când m-am despărțit de el a început să mă sune noaptea să mă amenințe că se sinucide, devenise un coșmar viața mea.”

(fată, 20 ani, etnie română)

„Mă deranjează că se îmbată din când în când, se întâmplă destul de rar, dar se întâmplă... și că stă la calculator și nu mă ia în seamă.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Sunt foarte supărată pentru că m-a înșelat partenerul și nu vrea să recunoască, e un laș, acum vrea să se întoarcă la mine, iar eu nu știu ce să fac.” (fată, 17 ani, etnie română)

c. Relația cu părinții/familia

Relații funcționale

Conform teoriei (Coman, 2005), părinții – atât mama, cât și tata, sunt surse de identificare pentru tineri. Pentru majoritatea adolescenților relațiile amiabile cu părinții înseamnă echilibru, stare de bine, fericire, manifestarea afectivității. Apreciază când aceștia îi înțeleg – sunt stâlp de susținere. O parte din adolescenții intervievați au ajuns la concluzia că dacă își ascultă părinții au parte de succes, deoarece aceștia nu le vor răul. Nu petrec neapărat foarte mult timp împreună, dar când o fac – acesta este de calitate. Familia este văzută ca un stâlp de susținere, o sursă de regenerare după perioade dificile din viața adolescentului. Respectul, reciprocitatea, comunicarea sunt doar câteva deziderate ce duc la o relație armonioasă părinte-copil. O parte din activitățile desfășurate împreună sunt în week-end când aceștia merg la film, plimbări pe munte.

„Avem o relație foarte bună cu părinții, își arată mereu afecțiunea, ne întreabă mereu cum suntem, ne sună să ne întrebe dacă ne simțim bine, ne strâng în brațe.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Nu suntem neapărat modelul ideal de fericire, facem orice însă este normal într-o relație părinte-copil. Este o atmosferă de liniște și calm în familia

mea, asta și datorită faptului că nu petrecem foarte mult timp împreună. Sunt foarte atașată de ei, le respect opțiunile, sunt recunoscătoare pentru eforturile pe care le depun zilnic pentru mine și îi iubesc pentru ceea ce sunt.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Familia a reprezentat mereu stâlful meu de susținere – cu ajutorul lor îmi recapăt forțele de muncă și mă descarc ori de câte ori am nevoie, înaintea unor probe dificile din viața mea. Am învățat că dacă urmez cu strictețe sfaturile lor, am parte de succes” (fată, 20 ani, etnie română)

„În primul rând mi-au cerut să îi respect pe amândoi, reciproc, și eu pe ei și ei pe mine; mă înțeleg bine, m-au susținut mereu, mi-au fost alături de câte ori am avut nevoie, am niște părinți deosebiți cu care pot comunica deschis, petrecem atât cât ne permite timpul liber – ei au servicii, eu merg la școală. În week-end mergem împreună în oraș la film, la plimbări pe munte. Sunt mândră de ei, m-au ajutat să iau deciziile cele mai corecte, le voi fi recunoscătoare toată viața” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

Evenimentele marcante în care au fost împreună și au avut suport din partea acestora, i-a făcut pe adolescenți să fie mai atașați de părinți. Susținerea, reciprocitatea, încrederea sunt fundamentul unei relații de durată între părinți și copii. Există o categorie de adolescenți care sunt conștienți și recunoscători de sacrificiile pe care părinții le-au făcut pentru dânsii. Dacă părinții au oferit libertate copiilor, supraveghindu-i pe aceștia din umbră, adolescenții sunt mai stăpâni pe propria viață, recunoscători, respectuoși. Încrederea în sine a fost câștigată în timp, cu suportul părinților, iar asta duce la configurarea unei identități autentice.

„De când eram mică aveam o relație strânsă cu familia mea și pot spune asta și în prezent. Au fost situații grave cu care părinții mei s-au confruntat, dar au fost întotdeauna alături de noi și ne-au susținut. Consider că sfatul unui părinte nu se aseamănă cu sfatul unui prieten niciodată. Ca orice copil care își iubește părinții, consider că sunt tot ce am mai scump pe lumea aceasta, care îi respectă, cărora le conferea încredere, sprijin, pot spune că ei sunt comoara mea. Le sunt recunoscătoare că mi-au dat viață, că au făcut multe sacrificii pentru noi și pentru viitorul nostru, de aceea singura recompensă pe care le-o putem oferi este de a-i respecta, înțelege, dărui bucurii, împliniri, de a fi mândri de noi”. (fată, 20 ani, etnie română)

„Relația mea cu părinții a fost una de prietenie, decât una de subordonare. Acest aspect m-a ajutat mult pentru ca am fost sinceră cu ei, iar ei m-au ajutat când am avut nevoie. M-au încurajat în deciziile pe care le-am luat, m-au învățat să accept eșecul și să privesc încredunătoare spre viitor, deschizându-mi noi orizonturi. Am încercat să nu le ies din cuvânt, și analizând lucrurile mai bine mi-am dat seama că în multe privințe aveau dreptate. Mi-au lăsat suficientă libertate pentru a lua singură decizii, veghindu-mă din umbră, ajutându-mă mereu, învățându-mă că în viață e bine să fii eu însumi, să am încredere în propriile mele forțe și să știu să suport consecințele faptelor mele.” (fată, 19 ani, etnie română)

Adolescenții apreciază relația de prietenie cu părinții lor. Dacă aceștia le-au fost prieteni, camarazi, i-au privit pe picior de egalitate, probabilitatea de a-și crea o identitate socială pozitivă este mai mare; deoarece formarea personalității, devenirea lor, s-a realizat cu susținerea și suportul părinților.

„Adolescența mea a fost una obișnuită, mi-am considerat părinții prieteni foarte buni... părinții nu sunt rău intenționați, nu doresc să ne provoace suferințe, sau să ne afecteze personalitatea în formare... dacă erau ocupați își făceau timp pentru mine, de aceea nu am vrut să le creez niciodată probleme la școală.” (fată, 20 ani, etnie română)

Timpu petrecut cu părinții este în week-end: mese de duminică în familie, iarba verde, de sărbători își vizitează bunicii. Adolescenții consideră că aceasta este o viziune tradiționalistă de stil de viață. Principala sursă de conflict este pe tema rezultatelor școlare.

„Mă înțeleg bine cu părinții mei, sunt mai stricți cu mine pentru că sunt fată, sunt tradiționaliști: duminică mâncăm împreună, de sărbători mergem la bunici; ne mai certăm din cauza învățăturii sau a unor amici de-ai mei.” (fată, 17 ani, etnie română)

Există familii în care tradiția presupune și mersul Duminica la biserică, insuflarea unor concepții, idei, precepte legate de Dumnezeu, ce conferă adolescenților o puternică identitate religioasă, ceea ce poate denota puternice sentimente de respect și încredere față de adulți.

Adams și Berzonsky (2009) menționează că identitatea religioasă este un pattern comportamental ce se formează în familie. Religia este văzută

ca o alternativă, o soluție la viața stresantă, un mod de a gestiona emoțiile distructive și problemele, un remediu natural pentru instabilitatea din viața tinerilor.

„Am trăit într-o familie cu puternice concepții religioase.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Părinții mei m-au facut să-l iubesc pe Dumnezeu.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Întotdeauna am avut rușine, i-am respectat pe părinții mei.” (fată, 19 ani, etnie română)

Conform teoriei (Mitrofan, 2003), identitatea de gen se formează prin identificarea cu părintele de același sex cu acesta (atât fetele, cât și băieții se identifică în primă fază cu mama, ulterior băieții se detașează de modelul matern și preiau elemente și de la cel patern). Există familii însă, în care părinții și-au dorit un copil de genul opus (și-au dorit băiat și au o fată) investind în copilul avut o socializare inversă – opusă genului său. În acest caz tatăl proiectează în fiica sa activități pe care și le-ar fi dorit să le realizeze cu băiatul așteptat: mers la fotbal, pescuit, lucrat în atelierul auto, etc.

„Am fost băiețoasă pentru că părinții mei și-au dorit un băiat, tata mă lua de fiecare dată cu el la tot felul de munci.” (fată, 18 ani, etnie română)

Mama este sursă de identitate pentru fetele adolescente. Aceasta este confidentă în relație cu fiica, atunci când e stigmatizată la școală sau neînțeleasă de către prieteni; când oferă sfaturi referitor la relația sexuală sau de dragoste a fetei, sau în ceea ce privește orientarea școlară viitoare. De multe ori adolescentele evocă modelul mamei, femeia puternică ce a știut să se descurce mereu și să treacă peste toate vicisitudinile vieții.

„Mama îmi spunea să am grijă cu prietenele mele, că nu sunt ceea ce par, mă certam cu ea, într-un final i-am dat dreptate.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Mama mea era cea mai bună prietenă, am urmat liceul la sfatul ei.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Singura persoană care a ajuns să mă cunoască foarte bine este mama mea.” (fată, 19 ani, etnie română)

„...Mama m-a sprijinit chiar și când am făcut greșeli...” (fată, 21 ani, etnie română)

„Mama mea este confidentul meu atunci când colegii mă supără la școală.”
(fată, 16 ani, etnie română)

„Cred că mamele ar trebui să discute cu fetele lor despre sex, încă de la vârste mici.” (fată, 20 ani, etnie română)

„O admir foarte mult pe mama, ea a fost femeia puternică care a știut să treacă peste toate și să se descurce mereu” (fată, 18 ani, etnie română)

Dworetzky (1993) susține că fetele au însă libertatea restricționată față de băieți; au oră de intrare în casă dacă vin de la o petrecere, discotecă. Atitudinea părinților este mult mai protectivă față de fete (consideră ei că sunt mai supuse pericolului) decât băieții. În acest caz rezultatele practice confirmă teoria.

„Am avut o relație frumoasă cu mama, cu care povesteam orice; și cu tata, dar cu el nu puteam povesti orice...problema începea când venea vorba de vreo petrecere de 18 ani... tot timpul aveam interdicții, plângeam mult degeaba... dacă reușeam să-i conving, la 24.00 trebuia să fiu acasă”.
(fată, 19 ani, etnie română)

Adolescenții sunt în relații amiabile cu părinții atunci când nu petrec foarte mult timp împreună. Se simt mai apropiați de mamă deoarece, totuși, aceasta față de tată, stă mai mult cu ei, majoritatea se raportează la calitatea timpului petrecut, nu la cantitatea acestuia. Băieții discută și cu mamele, însă subiectele legate de intimitatea masculină sunt abordate împreună cu tații sau cu prietenii. Adolescenții sunt nostalgici după mesele în familie din copilărie.

„Mă înțeleg bine cu mama chiar dacă mai încercă să-mi facă morală, muncește mult prea mult, nu prea avem timp să ne întâlnim.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Sunt mult mai apropiat de mama, pantru că în unele momente mă înțeleg mult mai bine decât mă înțelege tata... dar am și situații în care mă duc la el și discut treburi bărbătești. Cred că am ajuns să fiu mai apropiat de mama, deoarece am stat mai mult cu ea, decât cu tata, el era mai tot timpul plecat la muncă...apucam să ne vedem doar seara câteva ore și în week-end când luam masa în familie... alături și de sora mea, dar de când a plecat la facultate acele momente sunt tot mai rare, tânjesc după ele...”
(băiat, 15 ani, etnie română)

Tatăl poate fi un adevărat stâlp de referință, element de identitate – busolă. Figura paternă reprezintă o sursă de autoritate supremă. Relația cu fetele este una deosebită, specială, încărcată de afectivitate. Uneori visele părinților sunt proiectate în copii.

„Tata a avut un rol semnificativ în viața mea, i-am ascultat întotdeauna sfaturile.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Tatăl meu avea autoritatea supremă, însă el a plecat în străinătate pentru a ne întreține și am rămas fără busolă.” (fată, 17 ani, etnie română)

„În mine tatăl își punea toate speranțele și nerealizările lui, eram preferata lui.” (fată, 17 ani, etnie română)

Calitatea relației părinte–copil se poate schimba în timp, când adolescențul conștientizează că părinții îi vor binele; are loc acea maturizare necesară, trecere de la stadiul de adolescent, la cel de tânăr și apoi de adult. Regulile sunt stâlpi de protecție, oferă continuitate, stabilitate în timp pentru copil.

„Am reușit într-un târziu să-l înțeleg pe tatăl meu și să avem o comunicare foarte bună... cu greu însă... pentru mine familia este cea mai importantă stabilitate posibilă.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Eram mai tot timpul plecată de acasă, pentru că aveam impresia că mama nu mă înțelege... după ce am conștientizat, m-am schimbat, am stat mai mult pe acasă, citeam cărți, făceam curat; și mama a început să-și schimbe atitudinea față de mine, a început să mă aprecieze.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Am înțeles că părinții mei impuneau reguli pentru binele meu.” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Credeam că părinții mei îmi vor răul pentru că nu mă lăsau să fac ce vreau.” (băiat, 17 ani, etnie română)

Dacă în perioada adolescenței timpurii, regulile sunt văzute ca fiind restrictive, punitive de către adolescenți, ulterior, în adolescența târzie sau tinerețe sunt apreciate, relația părinte–copil devenind una amiabilă.

„Tot ce încercau să mă sfătuiască părinții mei era greșit, nu le ceream permisiunea dacă vroiam să merg undeva... la 15 ani nu mă înțelegeam cu ei, la 20 ani o sun pe mama de 3 ori pe zi și îi cer sfatul în tot ceea ce fac.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Acum le mulțumesc alor mei că au știut să îmi pună frână, chiar dacă au făcut-o în felul lor caracteristic.” (fată, 20 ani, etnie română)

O altă sursă de identificare în adolescență o reprezintă frații și surorile. Identitatea de gen poate fi creată prin luarea ca model a unui frate sau surori mai mari. Principiile și valorile (precum ambiția, perfecționismul, încrederea în sine) ce stau la baza formării personalității pot fi preluate de la un frate sau soră mai mare. Alteori, frații sau surorile pot fi termen de referință impus de către părinți pentru copii mai mici, dacă standardele satisfăcute de fratele/soara mai mare nu sunt îndeplinite și de către adolescent/ă, se pot naște complexe de inferioritate.

„Întotdeauna am fost pusă în inferioritate de sora mea mai mare, care era un model pentru noi toți și pe care părinții întotdeauna o lăudau.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Cu sora mea nu ne înțelegeam în copilărie, dar acum suntem cei mai buni prieteni, poate și datorită faptului că ne vedem rar.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Totodată aceștia (frate/soră) pot fi sursă de inițiere în relațiile sociale și de creare a unor rețele de prieteni. Adolescentul cunoaște oameni noi, învață tipuri de atitudini și comportamente specifice grupului de prieteni ai surorii/fratelui. Uneori fratele sau sora substituie ceilalți prieteni.

„Sora mea a fost substituit de prieteni, de la ea am învățat și ei m-am des-tăinuit, noi suntem diferite, dar complementare” (fată, 16 ani, etnie română)

„Sora mea a fost cea mai bună prietenă, mergeam peste tot cu ea.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am o soră cu 3 ani mai mare, ea a avut grijă de mine, m-a luat cu ea peste tot, nu m-am simțit singură în lumea celor mari.” (fată, 18 ani, etnie română)

Adolescenții amintesc de importanța fraților și surorilor care pot fi surse de suport afectiv, de creare a unei stime de sine pozitive, de formare a identității de gen sau vocaționale.

„Tot timpul surorile și părinții mei au fost alături de mine, ceea ce m-a făcut fericită.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Fratele meu a avut o influență foarte mare asupra mea, implementându-mi principii și valori încă de mică, reamintindu-mi des că pot face orice, că pentru a reuși nu e nevoie decât de foarte multă muncă și o dorință puternică. Astfel am crescut, cu încredere în forțele proprii și în ceilalți. Asta nu m-a ajutat întotdeauna pentru că așteptam perfecționismul de la ceilalți și am fost deseori dezamăgită.” (fată, 19 ani, etnie română)

Există o categorie de adolescenți care susțin că bunicii, în lipsa părinților, pot fi agenți implicați în socializarea primară, și implicit modele de urmat, surse de identificare.

„Părinții mei au fost substituiți de bunici, ei m-au crescut... ei au fost stâlp de susținere la greutăți și nu pot spune că a fost o copilărie idilică. Bunicii mei au făcut armată cu mine.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Cea mai bună prietenă a rămas bunica... mergea cu mine peste tot.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Am preferat să am grijă de bunica decât să mă distrez, părinții m-au răsplătit în acest mod dându-mi libertate, familia noastră a fost unită datorită acestui fapt.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Relații conflictuale cu familia

În general relațiile cu părinții sunt tensionate sau manifestă temporar caracteristicile unei crize deoarece adolescentul adoptă în general o non-conformare la stilul parental, o formă ritualizată de rebeliune. Copilul, care anterior dorea să vorbească foarte mult cu părinții, acum nu mai comunică.

„Sunt zile în care nu schimb nici o vorbă cu ai mei.” (fată, 17 ani, etnie română)

Majoritatea părinților investesc în copii și au expectanțe de ordin școlar de la aceștia. Astfel că, dezamăgirile (neîndeplinirea așteptărilor de către adolescenți) sunt surse de conflict. Unii părinți impun așteptări mari pe care copii nu le pot îndeplini. Principalele surse de stres ale adolescenților sunt: examenele (mai ales bacalaureatul) și intrarea la facultate. De aici se naște conflictul cu părinții.

„Mama va fi foarte supărată dacă nu intru la facultate și voi fi foarte supărat și eu dacă nu se întâmplă acest lucru.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Cam nasol dacă iau notă mică la bac și pic la facultate, mă pregătesc de atâta vreme și mi-e jenă de ai mei.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Performanțele școlare îmi crează dificultăți în relația cu părinții.” (băiat, 17 ani, etnie română)

„M-au deranjat expectanțele ridicate ale părinților mei, când aveam un eșec mi-era foarte greu să merg să le spun.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Părinții mei știu că am note bune, va fi mare scandal când vor afla că am picat la bacalaureat” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Părinții mei vor să fiu ceea ce eu nu îmi doresc, să merg la facultate, să am note bune, îi mint că îmi fac temele, dar eu mă joc și le fac în pauza la școală.” (fată, 17 ani, etnie română)

O altă problemă poate fi incongruența dintre dorința copilului și visele părinților privind domeniul educațional ales. Copilul va studia un domeniu care nu-i place și va dezvolta confuzie în ceea ce privește identitatea vocațională. Iluț (2001) susține că tinerii trebuie lăsați să-și exploreze identitatea, deoarece una impusă poate duce la confuzia rolului în timpul adolescenței.

„Mama mea pur și simplu mă domină, amândoi părinții mă pisălogesc toată ziua ca pe un țânc, eu vreau să dau la istoria artei, ei la medicină.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Parinții vor să ia decizii în locul meu și nu sunt de acord.” (fată, 18 ani, etnie română)

O altă sursă de conflict este reprezentată de lipsa încrederii și a libertății din partea părinților față de adolescenți. Se pare că fetele au mai multe interdicții din partea părinților ca băieții, aceștia din urmă, au parte de mai multă libertate: au ore mai târzii de intrat în casă, uneori pot lipsi noaptea de acasă, etc. Se pare însă că acest deziderat nu este îndeplinit în toate familiile, existând și cazuri în care și băieților le este restricționată libertatea. Soluția de moment pe care adolescenții o găsesc este plecatul de acasă.

„Mă cert cu ai mei pe faptul că mai lipsesc de acasă noaptea.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Părinții mei se supără când plec câte trei zile și nu le spun nimic, uneori mama e supraprotectivă.” (băiat, 19 ani, etnie română)

„Nu mă prea înțeleg cu ai mei pentru că mă cicălesc toată ziua, că astăzi nu m-au văzut învățând... o altă problemă ar fi că la 18 ani aș vrea să plec de acasă... că doar sunt major ce să mai... eu știu că ei mă iubesc, dar e prea de tot.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Nu aveam voie să ies nicăieri, tatăl meu a fost mereu un om dificil; trebuia să te înarmezi cu multă răbdare, și mie îmi lipsea... aveam note foarte bune... dar comentam, le răspundeam, se întâmpla foarte rar să nu

ajung la ora stabilită și atunci tremuram îngrozitor de frică... dacă atunci mi se părea că am comis ceva oribil, acum mi se par banalități” (fată, 20 ani, etnie română)

„Părinții sunt supărați pe adolescenți pentru că ei consideră că muncesc mult, oferindu-le confort financiar copiilor, iar aceștia au prea multă libertate, fac rele.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Mulți dintre adolescenți se simt neînțeleși de către părinți, și-ar dori să fie deschiși față de aceștia, dar știu căorice ar spune s-ar întoarce împotriva lor. Există o distanță între viziunea despre lume și viață a părinților și cea a copiilor. Adolescenții spun că părinții sunt tradiționaliști, conservatori; pe când părinții menționează lipsa de experiență și imaturitate a copiilor lor. Aceștia din urmă au o abordare individualistă – bazată pe egoism (generația nouă crește cu noi valori), nu au trăit în comunism; maturii, vârstnicii au o abordare colectivistă (sistemul încuraja egalitatea și relațiile sociale de grup). Adolescenții doresc să atingă standardele impuse de către părinți (terminarea unui liceu, intrarea la facultate, obținerea unui job bine remunerat) pentru a-i face pe aceștia mândri și mulțumiți de ei.

„Am avut probleme cu ai mei pentru că mă simțeam neînțeleasă.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Mă deranjează că nu pot vorbi totul cu ei, nu știu de ce, dar pur și simplu nu pot.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Cred că am dreptul să le răspund alor mei, să fac ce vreau eu, nu mai sunt o copilă.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Părinții sunt mult prea protectivi și precauți cu mine, suntem din vremuri diferite.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Ai mei nu mă lasă să vorbesc sau să mă fac înțeleasă, nu-i interesează de mine ca persoană și fiică, ci mai degrabă să nu-i fac de rușine, aș vrea să termin liceul, să fac o facultate, să fiu o persoană bine văzută și să câștig mulți bani, astfel părinții mei să fie mândri și mulțumiți de mine.” (fată, 18 ani, etnie română)

Cearța cu părinții devine un stil de viață, o rutină de zi cu zi, comunicarea deficitară, lipsa dorinței de a interacționa cu aceștia, pare o temă fundamentală în relația cu adolescenții. Deseori adolescenții se compară

cu prieteni de aceeași vârstă cu ei și părinții acestora, generând în structura de personalitate frustrări iremediabile, deoarece părinții nu sunt la fel.

„Cearta cu părinții e ceva trecător și obișnuit... eu vreau să fac lucrurile așa cum îmi plac, nu când sunt obligată, ci când am chef sau simt nevoia; nu mă lasă să fac ce vreau eu cu prietenul meu, pe ceilalți prieteni ai mei părinții îi lasă, nu știu dacă ei sunt neînțelegători sau eu...” (fată, 17 ani, etnie română)

Alte surse de conflict între părinți și adolescenți pot fi: comportamentele antisociale ale copiilor (consum de alcool, țigări, droguri, rezultate școlare proaste, fuga de acasă).

„Nu știu cum sunt alți părinți, dar ai mei sunt sub orice critică, mă cicălesc că dacă mă apuc de băut, fumat, droguri... că nu învăț, că umblu hai-hui.” (băiat, 17 ani, etnie română)

Alte surse de conflict în relația părinți – copii sunt: neacceptarea de către părinți a prietenilor adolescenților, diferențe între frați – surori, stiluri vestimentare ce nu sunt agreate de către adulți.

„Am avut ceva conflicte cu părinții mei, mereu îmi spuneau să mă îmbrac frumos, iar mie nu-mi plăcea ideea asta.” (fată, 18 ani, etnie română)
„Părinții nu mi-au acceptat prietenii, mă certam des cu ei, am regretat în prima fază că nu m-am mutat în alt oraș cu facultatea, apoi l-am întâlnit pe alesul inimii mele” (fată, 20 ani, etnie română)
„Părinții au făcut întotdeauna diferențe între mine și fratele meu” (băiat, 19 ani, etnie română)
„Mă enervează părinții mei pentru că țin mai mult la sora mea, nu la mine, ei i-au decorat camera, au cumpărat diverse obiecte, mie mi-au trimis-o pe sora cea mică în cameră... aș vrea să plec de acasă... să văd dacă reușesc!” (fată, 19 ani, etnie română)

În relația cu mama apar aceleași surse de conflict menționate mai sus: lipsa încrederii și implicit manifestarea controlului excesiv (legat de vestimentația adolescentului, de persoanele cu care interacționează) lipsa afectivității, lipsa comunicării. Adolescenții se simt neînțeleși.

„Sunt tristă și confuză, nici nu știu în cine să am încredere pentru că mama mă controlează peste tot, cum mă îmbrac, ce culori port, cu cine mă întâlnesc, de ce vorbesc la telefon... mă scoate din minți, mă batjocorește și

zice că sunt proastă... am liniște doar când sunt la muncă.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Cu mama nu puteam discuta deloc... mi-ar fi plăcut să mă înțeleagă” (băiat, 18 ani, etnie română)

Copilul văzut de către mamă ca o neșansă a vieții, ca un eșec, poate dezvolta confuzie a identității. Neîndeplinirea nevoilor relaționale, afective duce la o stimă de sine scăzută a adolescentului. Rolul neîndeplinit al mamei: de confident (să povestească cu adolescentul/a despre schimbări la pubertate, viață sexuală, metode contraceptive, prima dragoste, primul sărut), ca sursă de identificare, duce la crearea confuziei de rol de gen și uneori la criză de identitate.

„Mama mi-a reproșat mereu că i-am distrus tinerețea, nu ne-a spus niciodată „Bravo!” pentru o notă bună, ci ne-a bătut în continuu... nu m-a întrebat niciodată dacă am probleme, nu a stat să-mi explice ce se întâmplă când vine menstruația, ce se întâmplă cu corpul meu la pubertate, nu m-a întrebat de școală... dacă îi povesteam de vreun băiat nu ezita să mă facă curvă... nu aveam voie în fața blocului decât sâmbăta, în rest la școală și acasă, duminica stăteam închisă în bucătărie și învățam... dacă nu făceam curățenie, mâncare sau luam bătaie.” (fată, 21 ani, etnie română)

„Cu mama nu m-am înțeles niciodată, avea o părere învechită, nu avea nici o putere asupra mea, îngheța toate minciunile mele, fapt ce mă făcea să o desconsider și mai mult și s-o ignor... am detestat-o pe mama mea pentru că nu a avut curaj să vorbească cu mine despre menstruație și alte modificări corporale apărute o dată cu ea.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Mi-ar fi plăcut să-mi fi zis și mama doar o dată „Te iubesc”; am avut un tată vitreg care mă jighea de câte ori putea... mama a făcut tot ce a putut, se vedea că ma iubea dar nu o zicea, eu am să-i spun în fiecare zi copilului meu „te iubesc”. ” (fată, 20 ani, etnie română)

Adolescenții menționează și alte surse ce generează conflict: precari-tatea relației părinte-copil deoarece părinții stau foarte mult timp la servicii, sunt obosiți și nervoși când vin acasă, adolescenții fiind o zonă tampon de descărcare a energiilor negative; comparația cu alți adolescenți și critica în prezența altora, lipsa de interes față de activitățile adolescentului.

„Mă enervează când vine nervoasă de la serviciu și se răzbună asupra mea.” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Mă deranjează când mama mă compară cu alte persoane și mă critică în prezența lor.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Mama mea nu prea e interesată de ce se întâmplă cu viața mea, când am luat 9 la capacitate, mi-a spus: „Bravo mamă!” și atât, e de pe altă planetă, e visătoare” (băiat, 16 ani, etnie română)

„Relația cu mama mea a fost întotdeauna dificilă, mă critică, îmi spune că exagerez cu bijuteriile.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Mă scoate din sărite mama, tot ea îmi spune că am sânii mici și sunt pitică” (fată, 18 ani, etnie română)

Relațiile conflictuale cu tatăl sunt mai rare și pasagere, deoarece aceștia petrec și mai puțin timp decât mamele cu copii lor: sunt plecați în delegații, mobilitați, stau peste program la servicii. O sursă de conflict este reprezentată de comportamentul neadecvat al copilului: ascult muzică prea tare.

„Cea mai mare dezamăgire a vieții mele este tatăl meu... nici măcar nu îl pot privi în ochi.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Mă cam ceartă tatăl meu pentru că ascult muzică foarte tare și care nu le place lor.” (băiat, 18 ani, etnie română)

Cauze ale conflictelor dintre adolescenți-părinți

Una din cele mai importante probleme la această vârstă specificată de către adolescenți este lipsa independenței financiare; majoritatea adolescenților sunt întreținuți de părinți, ceea ce îi împiedică să se distreze așa mult cât și-ar dori.

„Cea mai gravă problemă este că nu am bani și trebuie să cer de la tata. Începe să-mi fie rușine de el, dar nu am încotro, dar e bine că are de unde să-mi dea.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Asigurarea venitului necesar pentru vestimentație, distracție, reprezintă una din nevoile fundamentale pe care părintele trebuie să le asigure adolescentului. Din păcate, există și copii care nu apreciază efortul depus de către părinți, considerând acest aspect o normalitate. De aici apare conflictul: părinții reproșează, copii nu apreciază. Majoritatea adolescenților vorbesc foarte mult la telefon și stau foarte mult pe calculator, ca rezultat apare conflictul cu părinții datorită facturilor foarte mari.

„Am o mamă super care lucrează în străinătate și îmi trimite bani și haine de firmă... nu mă cicălește la cap ceea ce este super.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Am avut o relație deschisă cu părinții mei, ei îmi asigurau baza materială, îmi dădeau bani pentru ieșit în oraș, piscine, etc...tatăl meu este factorul principal al dezvoltării mele pe plan sportiv” (fată, 19 ani, etnie română)

„Îmi suflau în ceafă când m-am înscris la liceu, noroc că am căzut de acord cu profilul... nu mă lasă să mă vopsesc... îmi scot ochii când îmi dau bani”. (fată, 17 ani, etnie română)

„Mă cert cu ai mei când îmi tot reproșează că mi-am lăsat lucrurile înșirate și că eu cheltui mulți bani.” (fată, 19 ani, etnie română)

Singura resursă financiară a adolescenților este alocația. Studiile atestă că foarte puțini adolescenți lucrează în această etapă de vârstă, ocupația principală a acestora fiind școala. Puțini sunt cei care au job-uri sezoniere sau part-time pentru a se întreține (mult spus) sau pentru a avea bani de buzunar. Astfel încât, în devenirea lor, de la copii la adulți, aceștia sunt la vârsta la care ar dori să stea singuri, dar încă nu pot, să își câștige singuri existența, dar sunt încă la școală. Prelungirea perioadei de școlarizare, lipsa locurilor de muncă, concurența acerbă pe piața muncii, inflația, șomajul – toate duc la o dependență financiară de părinți pe o perioadă din ce în ce mai mare a adolescenților (Kroger, 1991).

„Nu mă înțeleg cu părinții, avem concepții despre viață diferite, dar îi tolerez pentru că ei sunt singura sursă financiară.” (băiat, 18 ani, etnie română)

„Sunt la mâna părinților mei, alocația e singura sursă de venit.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Cu mama mă cert în fiecare zi... nu îi povestesc ce se întâmplă, deși mă întrebă, cam la fel și cu tata, numai că lui îi dau mai multă atenție pentru că el hotărăște dacă ies sau nu, mă cert mereu cu ei pentru că nu mă lasă să ies când vreau, că am oră de venit acasă... că nu îmi dau câți bani vreau”. (fată, 18 ani, etnie română)

„Problema mea cea mai mare cu care mă confrunt este faptul că încă locuiesc cu părinții, neavând posibilitatea de a urma o facultate, așa cum fac majoritatea tinerilor din ziua de azi, nu am intimitatea și independența mult dorită. A trebuit să mă angajez pentru a nu mai depinde de banii părinților, eu nemailucrând până acum și neștiind cât e de greu să ai un servici.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Cheltuielile curente menționate de către adolescenți sunt pe: țigări, băutură, ieșit cu prietenii la bere (băieți); vestimentație, bijuterii, mers la mall (fete); suma cheltuită pe zi este între 5–20 Ron.

d. Modele de urmat

Membri ai familiei

În formarea identității sunt importante modelele de urmat. Modelele impun standarde, etaloane pentru adolescenți. Se pot prelua în acest mod atitudini, comportamente, trăsături de personalitate dezirabile pe care adolescentul le vede acceptabile pentru modul lui de viață. Primii menționați sunt membrii familiei: mama, tata, frați, surori, bunici.

Mai des menționată, mama, știe să gestioneze cu succes viața de familie și cea profesională. Chipul mamei trecând peste vicisitudinile vieții rămâne adânc implantat în memoria adolescentului.

„O admir foarte mult pe mama pentru curajul cu care înfruntă greutățile din viața de zi cu zi.” (fată, 18 ani, etnie română)

„O admir foarte mult pe mama mea, care a reușit să aibă și o slujbă bună, și să țină din scurt toate treburile casei, și să aibă grija de noi și să aibă o relație frumoasă cu tatăl meu.” (fată, 19 ani, etnie română)

Un alt element preluat ca model în crearea identității la adolescenți îl reprezintă meseria părinților.

„Tatăl meu este modelul meu, un mare inginer și meseriaș.” (băiat, 16 ani, etnie română)

„Singurele mele modele sunt părinții.” (fată, 17 ani, etnie română)

Relațiile amiabile cu părinții, frații, pot crea în mintea adolescentului imaginea perfectă de familie (tipuri de activități desfășurate, mod de raportare unul la celălalt), etalon de preluat pe viitor în familia pe care o va întemeia. Principalele activități desfășurate cu aceștia sunt: mers la iarbă verde în week-end, picnic, vizite la bunici, efectuarea unor jocuri precum șahul.

„Părinții sunt modelul meu în viață... am ales împreună liceul... merg cu ei la picnic, joc șah” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Mereu frații meiau fost un exemplu pentru mine și mereu le-am urmat sfatul.” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Bunicul este modelul meu în viață... în week-end-uri mergem la iarbă verde cu familia, sau mergem la bunici.” (băiat, 16 ani, etnie română)

Profesori/diriginți

Totodată profesorii și diriginții implicit (pentru că au o relație mai apropiată) pot fi adevărați mentori pentru adolescenți – figuri emblematice a căror viziune despre viață, trăsături de personalitate, abilități profesionale, pot fi sursă de inspirație pentru adolescenți.

Adams și Berzonsky (2009) susțin că adolescenții vor avea rezultate pozitive dacă sunt recompensați pe măsură de către profesori.

„Am avut norocul să am o dirigință foarte aproape de mine, care m-a înțeles întotdeauna și căreia îi port un respect enorm... a fost un model de viață... când ne întâlnim stăm ore în șir să povestim.” (fată, 21 ani, etnie română)

„O admir pe doamna dirigință, este o femeie puternică, hotărâtă, ambițioasă și cu o carieră de invidiat.” (fată, 17 ani, etnie română)

Vedete naționale/internaționale/staruri

Mass media este o sursă importantă de preluare a informației de către adolescenți. Aceștia din urmă au ca modele vedete tv sau din industria muzicală, oameni de afaceri cu vizibilitate publică și cariere de succes: Britney Spears, Mihaela Rădulescu, Ion Țiriac, Gigi Becali, Bill Gates, Copos, Mircea Badea, Usher, Beyonce, Hagi, Ion Cincu – arhitect Brașov.

„O admir foarte mult pe Jessica Alba, mi se pare realizată și să nu mai vorbim de forma ei de invidiat.” (fată, 16 ani, etnie română)

„O admir foarte mult pe Mihaela Rădulescu și pe Dragoș Bucurenci, directorul organizației Salvați Dunărea și Delta, ziarist, prezentator tv și scriitor.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Ca model îl am pe Gigi Becali, îmi place că este un om direct, nu-i este frică de nimeni, e o persoană adevărată” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

Nu am modele

Există o categorie de adolescenți care menționează că nu au nevoie de modele de urmat, ghidându-se după propriile principii, ei consideră că autenticitatea este mai importantă și că a fi autodidact în formare e un imperativ.

„Nu sunt genul de persoană care să se ghideze după un model. Îmi place să mă formez singură și să învăț din propriile greșeli. Există o singură persoană a cărei imagine contează mult și anume nașul meu...deoarece este o persoană realizată și cu capul pe umeri.” (fată, 18 ani, etnie română)
„Nu am modele, mă ghidez după propriile principii.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Nu am un model în viață, cine știe să se descurce și știe să se învață reușește ce vrea, și obține tot de la viață, nu trebuie să copieze pe cineva... fiecare trebuie să fie special în felul lui, trebuie să ne trăim viața în stil propriu, nu neapărat să copiem pe cineva.” (fată, 17 ani, etnie română)

3.3. Descrierea adolescenței la minoritari

a. Ritualuri/ tradiții la adolescenții etnici

Ritualurile sunt evenimente ce marchează o etapă a vieții umane prin intermediul cărora se oferă sens existenței. Adolescentul este inițiat, transformat, anturajul familial și social recunoscând noul statut. Prin aceste ritualuri se câștigă noi drepturi și îndatoriri, ele delimitând starea anterioară de cea viitoare – de la copilărie la maturitate (Clerget, 2008).

Adolescenții de etnie romă povestesc și de ritualurile de trecere: ori de la copilărie la adolescență, ori de la statutul de necăsătorit/ă la cel de căsătorit/ă.

„Când o fată vrea să se căsătorească trebuie să fie cumpărată de la părinți, și trebuie să fie fată mare, dacă nu există mari probleme, scandaluri, bătăi, legat de experiența sexuală; trebuie și este de cele mai multe ori cea din seara nunții, trebuie să se joace cearșaful, care chiar se respectă și cam atât” (fată, 18 ani, etnie romă)

Adolescenții de etnie maghiară au tradiții specifice ce pot marca identitatea adolescentină. Odată cu venirea sărbătorilor sunt marcate și

tradiții destinate adolescenților și tinerilor: stropitul fetelor de măritat, balul strugurilor, Farsung – balul mascat, Boritza – dansuri maghiare, clopoțelul – eveniment ce marchează finalizarea școlii.

„Balul strugurilor, aici se duc doar tineri care au împlinit 14 ani; de Anul Nou băieții se duc la fete, le cântă și le dansează, fetele trebuie să aibă 18 ani ca să poată primi băieții, de 1 Mai baietii pun crengi verzi la porțile fetelor gata de măritiş, de Paști băieții vin să strophească fetele, Majoratul este un obicei de petrecere în familie, un alt obicei este Clopoțelul când se dă o petrecere sau o masă festivă pentru terminarea cursurilor.” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

„De Paști fetele sunt stropite cu parfum, se spune că nu îmbătrânesc, și primesc ouă roșii, fetele pun în piept flori băieților care le plac; cine primește floare de 1 Mai trebuie să ducă la ușă crenguță de copac; de Crăciun la Parohie se dă cozonac și ceai cald; la majorat la petrecere se alege un Prinț, se face petrecere.” (băiat, 16 ani, etnie maghiară)

„Farsung – un bal mascat în care tinerii merg din casă în casă și spun poezii.” (băiat, 18 ani, etnie maghiară)

„În vacanțe mergem în sat la dansuri maghiare (se numește Boritza) e vechi din 1550, e tradiție în sat și în familie” (băiat, 17 ani, etnie maghiară)

Ritualurile de trecere sunt încercări riscante și probatoare de poziționare la alt nivel (Larousse, 1993). Prin aceste ritualuri, tinerilor li se acordă încredere în abilitatea de a lua decizii (Erikson, 1968).

Există de asemenea ritualuri care să anunțe trecerea de la perioada copilăriei la cea a adolescenței: majoratul, primirea buletinului, a permisului de conducere, intrarea la liceu, prima țigară fumată, prima relație sexuală. De asemenea, părinții încep să aibă restricții: să bată la ușă, să nu caute în geantă, să nu doarmă cu ei, să nu-i pupe, să nu umble prin lucruri.

b. Discriminări în adolescență

Discriminarea reprezintă o formă atitudinală manifestată de către grup prin care anumite trăsături ale unei categorii sociale sunt văzute ca fiind negative.

O anumită dizabilitate poate fi privită ca o stigmă, ca o formă de discriminare. Aceasta poate marca dezvoltarea identitară a adolescentului. Consecințele sunt nefaste: stimă de sine scăzută, lipsa acceptării în grup.

„Pentru mine adolescența a însemnat o perioadă grea, am o dizabilitate și nu am fost deloc acceptată în grupul de la liceu, mă umileau și îmi adresau cuvinte jignitoare.” (fată, 20 ani, etnie română)

Adolescenții de etnie menționează că de-a lungul timpului, de obicei în relația cu colegii, la școală sau cu prietenii, au existat discriminări care le-a creat o stimă de sine scăzută. De obicei nu povestesc experiențele neplăcute de teamă, rușine, din dorința de a nu atrage atenția celorlalți. Adolescenții de etnie se simt discriminați, ceea ce le induce un puternic sentiment de inferioritate și o stimă de sine scăzută. Conform teoriei, anumite particularități fizice minoritare (natura părului, culoarea pielii) pot deveni obiectul fixației adolescentului, mai ales când suscită comportamente de respingere din partea anturajului (Clerget, 2008).

„O dată un băiat mi-a băgat coșul de gunoi în cap, nu i-am spus nimic doamnei profesoare. Ceilalți copii au râs, mi-a fost rușine.” (fată, 16 ani, etnie rromă)

„Ceilalți dacă își dau seama că ești maghiar, sau dacă vorbești pe ungrește se uită urât la tine, te tratează foarte urât; dacă joci un joc și nu înțelegi regulile se uită urât la tine; sunt baruri care scriu că nu servim unguri.” (băiat, 17 ani, etnie maghiară)

„În primul rând impresia oamenilor despre noi, maghiarii, nu am crezut că romanii pot fi atât de răi și neînțelegători, încă nu mă pot obișnui cu ideea că trăiesc printre ei și că ei au atâta ură față de noi... sunt marcată... mă marchează în fiecare zi...” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

„Mi-a zis cineva o dată unguroaică nesimțită, mi-a picat foarte rău, dar nu bag de seamă” (fată, 17 ani, etnie maghiară)

„Sunt care își bat joc de etnia mea, îmi zic unguru...” (băiat, 17 ani, etnia maghiară)

Adolescenții de etnie maghiară au probleme în ceea ce privește exprimarea în limba română. Au trăit momente stânjenitoare când au fost puși să vorbească în limba majoritară. Au adevărate complexe de inferioritate datorită incapacității lor de a nu vorbi corect și fluent limba română. Tipul de atitudine specific apărut în urma discriminării este că se simt diferiți, etichetați, stigmatizați, incapacitați.

„Îmi place să înțeleagă toată lumea la mine, dar de multe ori eu nu reușește”; „nu-mi place să cert la nimeni” (feminin, 18 ani, etnie maghiară)

„Avem probleme mari cu limba română, deoarece nu vorbim atât de corect, limba noastră maternă este maghiară; m-am simțit stânjenită când nu înțeleg un cuvânt sau am lapsus de moment; au fost momente când mi s-a interzis să vorbesc în ungurește – vorbeam o dată cu prietenele pe ungurește și a venit un român, și chiar dacă nu îl interesa tema discuției ne-a obligat să vorbim în românește.” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

„M-am simțit diferit când cineva m-a întrebat ceva și nu am putut să răspund, am prieteni români cu care vorbesc jumate maghiară, jumate română” (băiat, 16 ani, etnie maghiară)

„Eu vorbesc mai rău limba română, traduc tot timpul din maghiară în română, până în clasa a VIII-a am învățat în ungurește, mi-e greu la unele materii ca matematică, geografie, istorie să traduc” (fată, 19 ani, etnie maghiară)

Multiculturalismul lingvistic poate genera în structura identitară fațete multiple, în funcție de persoana cu care interacționează adolescentul, astfel acesta se raportează diferit din punct de vedere lingvistic.

„La școală vorbesc românește, cu mama ungurește, cu tata românește, ei între ei vorbesc și ungurește și românește.” (fată, 17 ani, etnie maghiară)

Adolescenții de etnie se simt nedreptățiți, neînțeleși de către colegi, nu reușesc să se acomodeze și să se adapteze în grupul majoritar. Și-ar dori ca aceștia să empatizeze cu starea lor emoțională, dar ei nu o fac. Cel mai des întâlnit comportament discriminativ pe seama adolescenților de etnie sunt glumele realizate de către colegi. De cele mai multe ori adolescenții etnici au o identitate negativă datorită stigmatizării.

„Am avut destule experiențe ciudate... probleme de acomodare printre colegi încă mai am și am avut din prima zi de școală, termin liceul și nu am reușit să mă acomodez printre ei; am încercat să vorbesc cu fiecare în parte, cu toți grămadă, dar nu reușesc să măacomodez; ... îmi pare rău că ei nu înțeleg că eu sunt afectată; nu avem aceleași drepturi ca majoritatea, suntem în minoritate, drepturile noastre ar trebui respectate. M-am simțit altfel, atunci când se fac glume pe seama maghiarilor, mai ales bancuri la școală, dar toate trec. Nu trece o zi fără ca cineva să zică ceva la adresa mea, mă afectează, dar încerc să lupt și să devin mai indiferentă. Nu mi-e rușine cu etnia mea.” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

Adolescenții etnici menționează că profesorii, de asemenea, pot avea un comportament discriminativ, ce afectează formarea sinelui și crează implicit o stimă de sine scăzută. Atitudinea discriminatorie duce la lipsa motivației și la performanțe școlare scăzute.

„Încerc să învăț mereu, îmi place să merg pregătită la școală, chiar dacă se fac diferențe foarte mari...nu am performanțe deoarece când vine vorba de un concurs sau olimpiadă profesorii fac în așa fel încât să nu pot intra în acel concurs” (fată, 17 ani, etnie maghiară)

Adolescenții de etnie rromă vor să fie recunoscuți drept români. Aceștia nu spun că ei știu și limba țigănească. Dacă au probleme legate de discriminare promovează comportamente anti-sociale – bătaie, injurii. Acestora nu le place să fie stigmatizați prin prisma unor membri ai grupului care au săvârșit comportamente delincvente; considerând extrapolarea și marginalizarea ca fiind inechitabile.

„De minoritate etnică nu vreau să aud, dacă unul face o prostie e luat în numele tuturor. Eu nu vreau să fac parte din nici un grup. Toți prietenii mei sunt români. Chiar dacă se găsește vreo unul să vorbească în plus, atâta poate. Mă bat cu ei, mă înjur cu ei (cu rromii). Era unul cu care mă băteam în fiecare zi cand îl vedeam. Lui nu-i plăcea de mine zicea că sunt fîgurant; eu îl salutam și atâta tot, el se aștepta să merg cu el.” (băiat, 18 ani, etnie rromă)

„Nu știu cealaltă limbă, este un coleg care îmi spune că sunt țigancă, mă enervează și mă cert cu acea persoană. Pe moment mă enervează, mai târziu îmi dau seama că vorbește aiurea și încerc să nu îl bag în seamă. În clasele primare aveam probleme cu marginalizarea, acum nu. Colegii cred că țiganii fură și așa, dar nu-i adevărat, nu toți o fac” (fată, 16 ani, etnie rromă)

Multora dintre adolescenții etnici nu le place să fie discriminați negativ pe baza faptelor celorlalți membri ai etniei (over-generalizări). Extrapolarea li se pare nedreaptă. Unii dintre ei au parte de discriminare pozitivă – avantaje la intrarea într-o formă de școlarizare deoarece sunt membri etnici.

„...Sunt oameni ca toți ceilalți, mulți când aud de rromi însă se gândesc la cei care fură sau dau în cap; nu toata lumea e așa, nu cred că toți ar trebui să fim percepuți la fel; fac parte dintr-o organizație care ajută rromii

săraci sămeargă la școală, oferă meditații. Nu știu decât câteva cuvinte în limba țigănească. Etnia m-a ajutat să ajung la liceu, am avut media puțin mai mică decât trebuia, a fost nevoie de o recomandare ca să intru. Când eram mai mic mă afecta, mă simțeam marginalizat, mai târziu mi-a trecut, nu îmi e rușine cu etnia mea. Încerc să explic că nu toți sunt la fel, mă dau pe mine ca exemplu. Nu purtăm mustață, nu suntem îmbrăcați special.” (băiat, 18 ani, etnie rromă)

Există o categorie de adolescenți etnici care nu consideră a fi afectați de discriminare. Ca profil, aceștia se adaptează ușor și sunt puternici în fața provocărilor de orice fel. Au prieteni atât din grupul minoritar, cât și din cel majoritar, se adaptează ușor la situații complexe de viață.

„Sunt țigancă, nu mă afectează cu nimic... mă consider ca toți ceilalți... am prieteni și țigani și români... nu văd o problemă din asta, chiar mă simt ok; dacă sunt cu prietenii vorbim în limba țigănească, dacă sunt cu colegii vorbim în românește, dacă mă enervează cineva vorbim în limba mea, acum au început să înțeleagă, vor și ei să învețe... nu le-am permis să îmi bată joc de mine niciodată” (fată, 17 ani, etnie rromă)

„Nu îmi place că minoritatea se supune majorității mai ales la vot, dar în viață minoritatea se poate transforma în majoritate la un moment dat; îmi place să am mai multe naționalități, se caută oamenii cu dublă cetățenie; vorbesc în marea majoritate a timpului limba română, școala e în limba română, doar cu tata uneori și cu prietenii din Târgu Mureș mai vorbesc în limba maghiară; m-am simțit diferit uneori, dar nu în sens negativ, alții au vrut să învețe cuvinte noi, tradiții, să facem schimburi interculturale”;

„Nu m-am simțit niciodată presat de cineva să-mi zică căești din România, și nu în țara ta; trebuie să te împarți la două popoare și tu întotdeauna ești la mijloc; nu am avut niciodată sentimentul că trebuie să stau doar într-o tabără, și în cealaltă să nu mă duc, mi-a plăcut să colaborez, să mă împac cu fiecare.” (băiat, 16 ani, etnie maghiară)

Adolescenții de etnie au un discurs dezirabil, spun că sunt fericiți, chiar dacă nu este așa. Nu își recunosc etnia (fie ea maghiară sau rromă); nu toți își păstrează tradițiile, obiceiurile, limba; spun ca nu le lipsește nimic, că au de toate (cerințe puține); contrastează cu cerințele adolescenților din etnia majoritară care își doresc Ipad și Iphone de ultimă generație.

Tinerii minoritari se simt mândri de propria etnie, nu și-ar schimba identitatea (excepție făcând etnicii rromi). O posibilă explicație ar fi aceea

că statutul etnicilor maghiari în Transilvania istorică a fost dintotdeauna superior din punct de vedere economic și politic sau cel puțin egal cu cel al românilor, pe când statutul rromilor a fost unul inferior, întotdeauna aceștia au fost lipsiți de drepturi civile și tratați ca robi (Raț, 2014).

Criza de identitate

Pe parcursul formării identității pot exista și întrebări, dileme legate de existența adolescentului în această viață: „Cine sunt eu?”, „Ce rol am pe pământ?”, „Cine mă iubește pe mine?”. Definirea sinelui se face atât prin comparare cu ceilalți, cât și prin evaluarea achizițiilor, experiențelor marcantece au avut loc până la această vârstă. Conform teoriei (Iluț, 2009) există o categorie de tinericare au criză de identitate în adolescență, denumiți așa zișii „adolescenți intelectualizați”, există adolescenții proveniți din țări slab dezvoltate în care problema crizei nici nu apare deoarece viața simplă și munca rutinieră nu solicită punerea unor astfel de întrebări. Conform teoriei, criza este un moment crucial ce presupune involuție sau evoluție, adolescentul se autoevaluează raportându-se la ceilalți.

Există adolescenți care au trecut peste această criză sau nu au avut-o niciodată datorită suportului părinților. Dintre cele mai importante cauze ale crizei în adolescențămenționez: intrarea într-un nou grup, presiunea grupului (principii formate în familie și reconfigurate în adolescență) , influența negativă a grupului: consum de alcool, droguri, certurile cu părinții pe diverse teme, limbaj vulgar, transformările corporale, stima de sine scăzută (sentiment de inutilitate, faptul că nu-ți găsești locul în societate). Cei care pot fi aproape pentru a-i susține pe adolescenți sunt membrii familiei. Există și crize determinate de identitatea religioasă – incongruență între valorile achiziționate în familie care sunt negate în adolescență.

„Nu am avut o criză propriu-zisă pentru că părinții mei mi-au fost totdeauna alături, despre evenimente și noile tentații ale vârstei... discuțiile ca între fete le-am avut cu mama, tata mi-a oferit cadou o carte despre adolescenți și schimbările care intervin, tot el mi-a explicat ce înseamnă presiunea grupului și ce înseamnă influența negativă pe care o pot avea prietenii.” (fată, 19 ani, etnie română)

„A existat o criză de identitate la acea vârstă, 2 ani în care nu îmi găseam locul în viață, la școală; am intrat într-un nou colectiv, un nou grup, mi-a fost greu să mă încadrez în peisaj.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Aveam impresia că nu sunt bună de nimic... m-a ajutat sora mea și cea mai bună prietenă și biserica, mi-am regăsit liniștea sufletească” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am fost mereu în căutarea noului, principiile mele de viață s-au modificat în funcție de vârsta și de grupul din care am făcut parte.” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Experiențele și sentimentele puternice te maturizează în adolescență.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Vârsta marilor tentații... am consumat băuturi alcoolice, droguri, am început să am note foarte mici, un limbaj vulgar, m-am certat cu părinții... am fost și emo – haine negre, părul brunet, tunsoare asimetrică, machiaj predominant închis, stare deprimantă datorită plecării la 15 ani a mamei mele în Italia.” (băiat, 20 ani, etnie română)

„Am avut o criză legată de identitatea religioasă, deoarece credințele imputate de familie în copilărie am început să le neg în adolescență.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Consider că fiecare experiență a vieții te face să fii mai realistă și mai puternică față de tot ceea ce se întâmplă în jurul tău.” (fată, 18 ani, etnie română).

Criza de identitate la adolescenți apare și în urma experiențelor marcante din existența acestuia (fie că au avut loc în trecut sau în prezent). Una dintre cele mai întâlnite cauze este decesul unuia dintre părinți cu repercursiunile aferente: depresia celuilalt părinte, schimbarea modului de viață, lipsa unui model de urmat, responsabilizarea și maturizarea maximală a copilului ce trăiește în familia monoparentală.

Experiențe marcante legate de familie – Decesul unui părinte

Decesul unei persoane dragi, fie că are loc în copilărie sau în adolescență, este un eveniment care marchează dezvoltarea ulterioară a adolescentului. Evenimentul are repercursiuni asupra întregii familii. Copilul nu are ca model părintele dispărut, mama (celălalt părinte) preia toate sarcinile și responsabilitățile ambilor părinți. Uneori situația devine tensionată datorită apariției părintelui vitreg. Adolescentul se maturizează de timpuriu

datorită faptului că e responsabilizat mult mai repede în ceea ce privește sarcinile domestice: mâncare, curățenie. În locul părintelui decedat pot apărea noi substitute de modele identitare, spre exemplu dirigințele.

„Am avut o viață destul de grea până la această vârstă, tatăl a murit într-un accident de mașină, iar mama a căzut într-o depresie puternică și a făcut schizofrenie. Nu am avut o relație mamă-fică, preferam să mă închid în mine și să plâng... ca orice adolescent aveam nevoie de cineva să-mi ofere un umăr pe care să plâng atunci când un băiat mă fascina și eram îndrăgostită.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Tatăl meu a murit când eram tânără și acum mama aduce diferiți indivizi care o fac pe „tatăl” și nu mă lasă să învăț.” (fată, 16 ani, etnie română)

„Am avut totuși o criză la moartea tatălui meu, aveam 16 ani...” (fată, 19 ani, etnie română)

„Tatăl meu a murit de mică, mama muncea cât doi foarte mult ca să acopere cheltuielile, eram foarte des singură, am învățat să fac mâncare și curățenie de timpuriu” (fată, 19 ani, etnie română)

„La vârsta la care părinții ar trebui să-ți fie model, mie mi-a murit tatăl. Pe parcursul anilor am avut de suferit, deoarece nu puteam vorbi cu cineva puternic...am căutat un caracter masculin pe care să-l urmez, acesta fiind dirigințele meu, care tot timpul m-a îmbărbătat și m-a susținut. Mama este o zână pentru noi. Ea ne-a fost și mamă și tată, nu ne-a lipsit nimic.” (băiat, 19 ani, etnie română)

Conform teoriei, orice deces a unei persoane dragi adolescentului presupune o pierdere a reperelor identitare fundamentale, care spulberă visele din copilărie și duce la deprimare, devalorizare, pierderea propriului sine (Clerget, 2008).

Criza de identitate poate avea la bază și decesul altei persoane dragi din familie – bunica, mai ales dacă aceasta a contribuit la creșterea adolescentului. Moartea în sine este văzută ca o experiență care limitează viața.

„Când a murit bunica mea, am suferit mult pentru că am iubit-o, am realizat cât de scurtă este viața” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

Experiențe marcante legate de divorțul părinților și infidelitatea unuia dintre ei

O criză profundă în adolescență e reprezentată de divorțul părinților ce determină situații conflictuale și o atmosferă stresantă cu repercursiuni

asupra adolescenților: întâlniri la tribunal, mamă/tatăvitreg, conflicte permanente între membrii familiei – lipsa armoniei, consum de alcool al părintelui înșelat; stigmatizarea colegilor, lipsa coerenței și consecvenței în educație.

„Cea mai mare dramă a vieții mele a fost divorțul părinților mei la vârsta de 15 ani... fiecare zi însemna o altă întâlnire la tribunal” (fată, 19 ani, etnie română)

„Liniștea familiei mele a fost zdruncinată – mama a aflat că tata a înșelat-o, erau certuri la mine în casă în fiecare seară, cea mai lungă noapte din viața mea a fost când tata a dat în mama, când fratele meu a cedat nervos și și-a tăiat venele.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Adolescența mea a fost tulburată de divorțul părinților mei, tatăl meu a plecat cu o altă femeie, mama mea a căzut în patima alcoolului.” (fată, 19 ani, etnie română)

„N-am știut ce înseamna divorțul... eram un puști, juma de buletin... pentru mine atunci a fost o ruptură, era ca și când întreaga planetă mi-a căzut în cap. Încercam să mă dedublez, să îmi arăt o altă față la școală, a durat aproape 2 ani această repunere a mea pe picioare... azi am 16 ani, încerc să înțeleg ce au vrut ai mei, când a avut loc ruptura dintre ei și cum vor să ne continuăm viața „împreună”, dar separați. E foarte greu, joia merg la tata, dar acum cu tezele astea au trecut și două săptămâni și nu am mai ajuns la el, mama încearcă să se detașeze și pozează în „All is fine, Don't worry, Be Happy” (băiat, 17 ani, etnie română)

„Faptul că părinții mei au divorțat când aveam 17 ani m-a făcut să mă maturizez înainte de vreme...am început să muncesc ca să mă întrețin, și în sfârșit după o viață de coșmar cu un tată vitreg bețiv, avem și noi căsuța noastră.” (fată, 18 ani, etnie română)

Conform teoriei, divorțul părinților în perioada adolescenței periclitează imaginea stabilității identitare (Clerget, 2008).

Experiență marcantă – decesul unui prieten

Un alt eveniment ce poate crea o criză de identitate la adolescenți, vizând întrebări legate de existență: Cine sunt eu? Ce caut eu pe acest pământ? poate fi și decesul unui coleg/prieten sau experiențe conexe legate de acest fenomen. Există adolescenți care au în aceste cazuri sentimente extreme ce duc la un dezechilibru emoțional (absenteism școlar, negarea comunicării cu cei dragi).

„Un moment crucial a fost când a murit un coleg de-al nostru, ne-am adunat toți să-i ajutăm familia.” (fată, 20 ani, etnie română)
„Am avut momente „cool” și altele „nașpa”; un prieten de-al meu era cât pe ce să moară și atunci l-am văzut plin de sânge, m-a șocat, nu am vorbit cu nimeni mai multe săptămâni, am chiulit de la școală, nu mi-am văzut prietena” (băiat, 18 ani, etnie română)

Experiență marcantă – sarcină nedorită

Majoritatea adolescentelor astăzi își încep viața sexuală mult mai devreme decât în trecut. Cu toate acestea, prelungirea perioadei de școlaritate (fac școală – facultate și master până la 24-25 de ani), lipsa unui loc de muncă, lipsa unui spațiu de coabitare cu partenerul – toate sunt cauze ale amânării apariției copilului. Astfel încât, adolescentele care fac copii astăzi sunt privite cu reticență și neîncredere de către ceilalți (nu au un job, stau cu părinții). O sarcină nedorită de obicei în adolescență schimbă traseul existențial – nu mai frecventează școala, sunt încă nepregătite psihologic și emoțional pentru acest tip de experiență. Se pare că, însă pentru unele adolescente (sentiment universal pentru mame în general) copilul reprezintă sursă de satisfacție și încredere în sine.

„Astăzi multe adolescente își încep viața sexuală de timpuriu, la sfârșitul adolescenței mele am născut-o pe Delia, copil ce îmi aduce satisfacții zilnice” (fată, 20 ani, etnie română)

Experiență marcantă – boală incurabilă

Un alt eveniment ce vizează schimbarea traseului existențial îl reprezintă descoperirea unei boli incurabile la adolescent: frecventarea spitalelor, incapacitatea de studiu adecvat – pot fi factori ce contribuie la o stimă de sine scăzută.

„Adolescența mea a fost marcată de faptul că mi s-a descoperit o boală incurabilă, și am stat foarte des în spitale...eram altfel decât ceilalți, am vrut totuși să mă țin de școală.” (fată, 20 ani, etnie română)

Experiențe marcante legate de mobilitatea adolescentului

O altă cauză a crizei de identitate sau un eveniment ce stă la baza formării identității îl reprezintă mobilitatea adolescentului din mediul rural în cel urban. Implicațiile majore sunt: schimbarea valorilor, a stilului de viață, sentimentul de abandon – despărțirea de părinți, efectuarea de compromisuri în adaptarea la noul mediu – internat.

„Cel mai greu aspect al vieții mele a fost acela când a trebuit să mă mut de la sat la oraș; al doilea când a trebuit să mă despart de părinții mei și să vin la liceu... nici examenele de capacitate și bacalaureat nu au fost ușoare, ci o adevărată dramă.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Cel mai greu moment a fost când am plecat de acasă la liceu, la internat, am simțit că am fost abandonată, număram zilele până când trebuia să plec acasă.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Terminasem școala generală în mediul rural, când am venit la oraș am avut emoții, dar n-au fost probleme, s-au format grupulețe cum se și întâmplă de obicei.” (fată, 19 ani, etnie română)

Experiențe marcante legate de mobilitatea părinților adolescentului

O altă cauză a crizei de identitate este reprezentată de mobilitatea părinților în țări străine pentru un trai mai bun. Lipsa modelelor de urmat în formarea identității – lipsa reperelor, lipsa comunicării părinte – copil, lipsa autorității și a controlului, pot crea sentimente de confuzie adolescentului și implică o identitate difuză, incertă. Pot exista însă și avantaje precum: maturizarea timpurie, responsabilizarea, libertatea deplină, adolescenții putând găsi un refugiu în prieteni, parteneri de cuplu. Majoritatea acestora se simt foarte singuri datorită lipsei reperelor, a sprijinului psihologic. Lipsa părinților poate fi substituită de către bunici.

„A fost extrem de greu în adolescență, pentru că atunci când aveam mai mare nevoie de mamă, ea era plecată în străinătate... m-am maturizat mai repede, am fost mai responsabilă, am avut libertate.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Am avut o relație rece cu mama, a plecat în Italia când eram în clasa a VIII, venea o dată pe an, de Crăciun, cu tata vorbeam doar strictul necesar.” (fată, 20 ani, etnie română)

„Pentru mine adolescența a însemnat schimbare, dificultăți... mama a plecat în Spania, eu am stat la un internat. M-am maturizat mai repede. Mama și cu sora mea nu vorbeau cu mine de problemele importante, am o relație bună cu tatăl meu adevărat, nu mă înțeleg cu tatăl meu vitreg.” (fată, 19 ani, etnie română)

„A fost un moment șoc când tatăl meu a plecat în străinătate. Cu toate astea îi știam de frică și prin telefon. Apoi a plecat și mama în străinătate... a fost foarte greu, prietenul a fost refugiu, eram ok atât timp cât ei nu știau prea multe despre mine.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Mama mea este plecată în Italia, locuiesc doar cu fratele meu, tatăl meu a murit când eram mici, tocmai m-am despărțit de prietenul meu, sunt singură într-o lume atât de mare, simt că nu am pe nimeni lângă mine care să mă sprijine și să-mi dea un sfat. Îmi pare rău căam avut conflicte cu ea, acum că e departe îmi dau seama de acest aspect. Am fost la ea în Italia două săptămâni și a fost minunat.” (fată, 18 ani, etnie română)

„Sunt departe de părinții mei și surorile mele, toți sunt în străinătate, însă cred că distanța fizică e mai acceptabilă decât cea în vorbe și în sentimente.” (fată, 20 ani, etnie română)

„M-au lăsat singură și au plecat în străinătate, îi înțeleg pe de o parte, aici nu aveau din ce face bani, până la urmă tot pentru mine au mers... bunica a avut un rol important, ea m-a crescut, până a murit.” (fată, 17 ani, etnie română)

„Sunt foarte fericită că am mai multă libertate. Părinții mei sunt plecați la muncă în Italia, pentru câteva luni stau cu bunicii. Ei nu mă lăseau să merg la discotecă; ar trebui să fie mai toleranți având în vedere că noi generația de azi suntem atât de diferiți.” (fată, 16 ani, etnie română)

Experiențe marcante legate de școală

Alte evenimente majore ce marchează formarea identității la adolescenți sunt legate și de școală: examenele din timpul anului, bacalaureatul.

„Cel mai greu examen din viața mea a fost bac-ul unde era cât pe ce să pic la proba de matematică dacă nu făceam contestație”(băiat, 17 ani, etnie română)

„Primele obstacole serioase, cu implicații majore au fost notele sau examenele.”(fată, 18 ani, etnie română)

Un alt element cu implicații asupra dezvoltării identitare îl reprezintă relațiile cu colegii/prietenii. Lipsa coeziunii grupului și a atmosferei amiabile între colegi, pot duce la puternice confuzii de rol.

„Dacă în timpul școlii totul a fost perfect, aveam o echipă de handbal, mergeam în deplasări...; în liceu a fost catastrofal, am nimerit cu colegi de „bani gata”, ce nu puneau preț pe ce aveau, ceea ce mă frustra cumplit” (fată, 20 ani, etnie română)

„În liceu nu a fost totul atât de roz, am întâlnit băieți care nu aveau cei 7 ani de acasă, colegele erau rele... în clasa a XI nu am învățat constant, ci pe ultima sută de metri.” (fată, 20 ani, etnie română)

Relațiile de prietenie cu colegii, atmosfera amiabilă din clasă – toate sunt privite cu nostalgie și tristețe atunci când se încheie o etapă de viață – terminarea gimnaziului, începerea liceului.

„Cele mai frumoase clipe au fost în clasa a VIII-a, când ne dădeam seama că se va termina totul, urma să schimbăm colegii, profesorii, școala.” (fată, 19 ani, etnie română)

Experiențe marcante – Decepții în dragoste

Adolescența este marcată și de primele relații de prietenie/dragoste: prima întâlnire, primul sărut ce se soldează ulterior cu despărțiri.

„Cel mai greu a fost când ne-am despărțit de prietenul meu și era înaintea bacalaureatului.” (fată, 19 ani, etnie română)

„Anii de liceu au fost minunați, m-am îndrăgostit prima dată... prima întâlnire, prima dezamăgire, primul eșec – tragedie. Mi-am făcut de asemenea prieteni pe viață, în ultimul an am fost foarte uniți. Pe atunci stăteam în bancă cu inima cât un purice să aflăm subiectele la teză... azi îmi e dor de acea perioadă.” (fată, 19 ani, etnie română)

Experiențe extreme

Adolescenții spun că fuga de acasă, tentativele de suicid, consumul excesiv de alcool sunt comportamente de risc ce pot marca formarea identității deviante adolescente. Aceștia susțin că efectuează astfel de comportamente datorită lipsei afectivității și căutării atenției.

„Cea mai mare nebunie – am plecat la mare fără să știe nimeni.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Am făcut lucruri de care nu sunt mândră, poate și pentru că sunt în căutare de afecțiune, am avut gânduri de sinucidere.” (fată, 19 ani, etnie română)
„Ne-am îmbătat o dată tun, am băut țuică și vin, am căzut pe jos, l-am cerut pe unul în căsătorie, am luat o pereche de pantofi cu 4 numere mai mare, am vomitat pe covor și lenjerie.” (fată, 19 ani, etnie română)

Experiințe timpurii legate de muncă/profesionale

Experiința angajării atrage după sine facilități și restricții: maturizare timpurie, independență financiară vs. lipsa timpului liber, lipsa prietenilor, probleme legate de școală. Școala, la cei care muncesc, poate fi văzută ca un mod de relaxare, dar și o sursă de stres în eventualitatea în care apar probleme legate de examene care nu au fost trecute.

„A trebuit să muncesc de la 14 ani, nu am simțit adolescența... nu am avut timp de prieteni, singura mea relaxare era școala, mă simțeam bine acolo, colegii de clasă erau prietenii mei” (fată, 20 ani, etnie română)
„De la 16 ani m-am angajat fără carte de muncă, trebuia să aduc banii în casă, aveam o rație de 50 de lei pentru mine din tot salariul, restul mergea la mama (alcoolică).” (fată, 21 ani, etnie română)
„Sunt puțin stresată pentru că am început să lucrez și nu aș vrea să am probleme la școală, să pic vreun examen sau ceva de acest gen.” (fată, 18 ani, etnie română)

Munca sezonieră este de asemenea o formă de activitate efectuată de adolescenți poate crea identitate ocupațională/profesională. Conform teoriei (Adams și Berzonsky, 2009) job-urile sezoniere sau cu jumătate de normă presupun achiziționarea experienței de muncă, contribuie la dezvoltarea responsabilității, punctualității, seriozității.

„Am lucrat în vara aceasta la Panini, sezonier și a fost ok, multă muncă în general, dar am învățat să am responsabilități” (băiat, 18 ani, etnie rromă)

Există și adolescenți, puțini la număr însă, care lucrează și se întrețin singuri. Aceștia mărturisesc că au o stimă de sine ridicată și că experiența profesională i-a maturizat. În acest caz elementele legate de vocație, priceperi, abilități pot fi configurate.

„Lucrez de la 15-16 ani, nu le-am cerut alor mei niciodată bani...eram atât de mândră de mine, și totuși atât de diferită față de ceilalți copii, mă simțeam mai matură și superioară lor.” (fată, 20 ani, etnie română)

Job-urile pe perioada vacanței (summer job) pot constitui surse de edificare a experienței profesionale, acestea pot fi contabilizate în cv-ul personal și sunt importante în dezvoltarea identității ocupaționale/ profesionale.

„În perioada verii mergeam la mare și lucram la terase, baruri.” (fată, 18 ani, etnie maghiară)

Implicarea adolescenților în activități de voluntariat poate avea, de asemenea, o serie de beneficii în plan personal și profesional. În acest sens, Șimon (2010, p.106) amintește de: „dezvoltarea personală, relații de comunicare, stima de sine, oportunități de angajare, informații privind problemele altora și responsabilitate personală”.

CONCLUZII

Elemente de definire personală

Pentru majoritatea adolescenților această etapă e o perioadă de trecere de la copilărie la vârsta adultă cu experiențe multiple atât în plan fizic, cât și în plan psiho-social. Ca și delimitare temporală, adolescența este văzută ca acea etapă ce debutează cu *începerea liceului, cu primirea actului de identitate sau a carnetului de șoferi* – elemente cu semnificație atât în plan personal, cât și social.

În ceea ce privește *stilul de viață* al adolescenților merită menționate activitățile legate de îngrijire corporală, estetică și *vestimentație* (mass media fiind o sursă importantă de unde aceștia preiau modele pe care le adaptează). Cele mai frecvente activități sunt legate de *calculator* (Facebook, jocuri on-line), *televizor* (privit la filme), ascultat *muzică, drumeții* în natură, *activități artistice* (desen, canto, design vestimentar), *scris-citit* (beletristică, jurnale, oracole). Însă lait-motivul petrecerii timpului liber îl reprezintă *petrecerile* (majorate, baluri, cluburi, discoteci). *Limbajul* la această categorie de vârstă presupune folosirea cuvintelor prescurtate ca moduri de comunicare in-group și de diferențiere de out-grup.

În ceea ce privește *calitățile*, adolescenții menționează atât *trăsăturile de ordin fizic* (buze cărnoase, corp subțire, picioare lungi – la fete; corp athletic la băieți), cât și *calitățile de ordin sportiv* – mai ales la băieți. Mai pot fi menționate *calități legate de școală* (olimpiade, bacalaureat, intrarea la liceu – etape semnificative ce prezintă importanță în formarea identității) și *calități în relație cu ceilalți* (abilități de lider, competențe legate de consiliere, verbalizare, popularitate în rândul colegilor).

În ceea ce privește defectele, la băieți sunt specificate: *lipsa parolismului, minciuna, lenea, lipsa banilor*; la fete sunt specificate: *egoismul, invidia, rebeliunea, nervozitatea, jignirile frecvente*. În relația cu părinții, cel mai des menționat defect este *încăpățânarea*. Alte defecte sunt cele

legate de școală: *absenteism școlar, note proaste, porecle puse de către colegi*. Sunt precizate și defectele fizice: *acnee, pistrui, nas proeminent, greutate excesivă*.

Elemente de definire socială

La definirea adolescenței aceștia folosesc concepte universale precum sinele, eul, minele raportate la spiritualitate, univers. Adolescența înseamnă *libertate* (tinerii pleacă de acasă de sub tutela părinților, stau în cămin). Adolescența înseamnă *testarea limitelor existențiale*: mers cu role, sărit cu parașuta, etc.

Majoritatea definițiilor sunt legate de *grupul de prieteni* și activitățile acestora. Aceștia spun că au 4-5 prieteni buni, iar restul sunt cunoștințe, rude, colegi, amici. Rolul prietenilor este acela de a fi *debușeu* atunci când se ceartă cu părinții; uneori adolescenții au tendința de a fi conformiști doar pentru a fi acceptați în grup. Dintre cele mai importante activități desfășurate cu prietenii amintesc: distracții, plimbări, mers la picnic, mers la fast-food. Prietenii îi încurajează să încalce regulile: consum de alcool, droguri, țigări. Sunt decepționați când au parte de prietenii false.

În ceea ce privește *dragostea*, fetele doresc băieți mai maturi ca ele, cu experiență de viață, doresc să petreacă cât mai mult timp cu partenerul. Deseori acestea au decepții deoarece băieții își doresc relații sexuale imediate. Dragostea la băieți este văzută ca un joc, ca o plăcere. Acestora nu le place să fie controlați. Fetele sunt însă mai responsabile – relațiile sexuale pot avea ca repercursiuni asupra acestora o sarcină nedorită sau boli cu transmitere sexuală (Hiv/Sida). Băieții însă nu vor să folosească contraceptive deoarece le întrerupe plăcerea.

Familia este sursă de identificare pentru adolescenți, stâlp de susținere în evenimentele marcante, suportul părinților ducând la încredere în sine și implicit la configurarea unei personalități autentice. Majoritatea adolescenților relatează că au relații amiabile cu părinții, considerând că dacă îi ascultă pe aceștia au parte de succes, deoarece ei nu le vor răul. Adolescenții vor să fie tratați pe picior de egalitate. Mama este o sursă principală de identificare de gen – este confidentă în relația cu fiica, dându-i sfaturi referitoare la partener, sau la orientarea școlară. Tatăl este

mai rar vizualizat datorită faptului că stă foarte mult timp la serviciu, prezența sporadică a acestuia poate fi sursă de autoritate supremă. Principalele activități desfășurate împreună cu părinții sunt în week-end când merg la biserică, iarbă verde, își vizitează bunicii, fac mese de duminică. Frații și surorile pot fi de asemenea surse de identificare, adolescenții pot prelua de la aceștia principii și valori, pot fi sursă de inițiere în relațiile sociale, oferă suport afectiv, ceea ce poate duce la o stimă de sine ridicată. Bunicii de asemenea, pot fi agenți în socializarea primară și modele de urmat.

Relațiile conflictuale ale adolescentului cu familia se datorează non-conformismului la reguli, lipsei comunicării între cele două tabere, expectanțe de ordin școlar ale părinților care nu sunt îndeplinite de copii (nu iau bacul, nu intră la facultate, au rezultate școlare proaste).

O alta sursă a relațiilor conflictuale este reprezentată de lipsa încrederii și a libertății conferite de părinți (fetele au mai multe restricționări decât băieții). Totodată diferența mare de mentalitate (viziune despre lume și viață) este o sincopă în relația copil-părinte, deoarece părinții sunt vizualizați ca fiind conservatori, tradiționaliști în concepția adolescenților. Mai pot apărea ca surse de conflict comportamentele anti-sociale: consum de alcool, droguri, țigări, fuga de acasă a adolescenților, neacceptarea prietenilor, diferențele dintre frați și surori, stilurile vestimentare neagreutate de adulți. Părinții vin obosiți de la serviciu și se răzbună pe copii. Adolescenții sunt nemulțumiți că nu au suficienți bani la dispoziție; pe când părinții sunt nemulțumiți deoarece adolescenții vorbesc prea mult la telefon, stau prea mult pe calculator, nu apreciază ce au, nu-și fac curățenie în cameră, ascultă muzică tare.

Modelele sunt surse importante în formarea identității la adolescenți deoarece impun standarde, etaloane din care se pot prelua valori și atitudini dezirabile. Mama este primul model menționat, exemplu de succes în viața de familie, meseria acesteia sau cea a tatălui putând fi preluată ca etalon și de copil. De asemenea, adolescenții au menționat ca mentori pe profesori, diriginți – figuri emblematice a căror viziune despre viață, trăsături de personalitate și abilități profesionale îi pot inspira pe subiecții cercetați. Mass media oferă modele, uneori indezirabile: vedete tv, staruri,

oameni de afaceri cu vizibilitate publică și cariere de succes. Există o categorie de adolescenți care spun că nu au nevoie de modele, ghidându-se după propriile principii, fiind autodidacți.

Adolescenții, atât din grupurile majoritare, cât și din grupurile minoritare au parte de ritualuri de trecere de la copilărie la adolescență, ce sunt importante în crearea identității: stropitul fetelor de măritat, balul strugurilor, Boritza – dansuri maghiare, Farsung – bal mascat, clopoțelul – finalizarea clasei a XII-a, majoratul, prima relație sexuală, prima țigară.

Discriminările de natură etnică pot crea stimă de sine scăzută – la adolescenții etnici culoarea pielii și natura părului sau limbajul deficitar pot fi surse ale complexelor de inferioritate.

Criza de identitate este văzută ca un moment crucial în viața adolescentului ce presupune involuție sau evoluție. Cele mai importante crize din perioada adolescență sunt: intrarea într-un nou grup, presiunea și influența negativă a acestuia, crize legate de apartenența religioasă, sau neștiința originilor la adolescenții adoptați. Alte crize profunde pot fi: decesul unui părinte, depresia, divorțul și infidelitatea unuia dintre parteneri, sarcina nedorită, boala incurabilă, mobilitatea părinților în altă țară pentru un job mai bun (lipsa reperelor, a controlului, a autorității). Pot exista experiențe marcante și legate de școală – nu iau bacul, nu intră la facultate; pot exista decepții în dragoste sau experiențe extreme precum fuga de acasă, tentativele de suicid, consumul de alcool, comportamentele de risc, experiențele legate de job – munca sezonieră sau part-time.

Referitor la stima de sine, adolescenții sunt mulțumiți de propria viață dacă au modalități plăcute de petrecere a timpului liber și o relație armonioasă cu părinții.

Se pare că principalele cauze ale unei stime de sine scăzute sunt: critica părinților, autocritica datorată unor părți ale corpului și accentul pus pe defecte.

Referitor la criza de identitate, un procent semnificativ din rândul adolescenților susțin că au rezolvat această problemă. Cei care nu au reușit să treacă peste această criză provin din familii cu probleme și/sau cu părinți autoritari.

În ceea ce privește proiectarea viitorului și elementele vocaționale, adolescenții susțin că școala este principala activitate desfășurată. Aceasta este agreată deoarece au materii care prezintă interes și datorită profesorilor care le insuflă dragostea spre anumite domenii de activitate. Deciziile privind opțiunile educaționale au fost luate fie împreună cu părinții, fie singuri. Cele mai frecventate activități școlare specificate au fost: olimpiadele și concursurile, activitățile de voluntariat și activitățile sportive. În ceea ce privește activitățile profesionale, principala activitate a adolescenților este școala, puțini sunt cei care au avut job-uri sezoniere sau part-time. Adolescenții plasează în topul opțiunilor de viitor cariera și pe loc secund familia.

Fiind o combinație de termeni din domeniul psihologiei sociale și din cel al dezvoltării umane, această carte își propune să centralizeze o serie de informații de actualitate despre modul în care este percepută adolescența astăzi.

Consider că această carte este utilă atât pentru adolescenți (pentru a se cunoaște mai bine); cât și pentru părinți (deoarece e nevoie de educație parentală care să diminueze decalajele de mentalitate și să îmbunătățească modul de comunicare).

BIBLIOGRAFIE

- Adams, G., Berzonsky, M., (2009), *Psihologia adolescenței. Manualul Blackwell*, Editura Polirom, Iași;
- Ajrouch, K.J., (2004), "Gender, Race and Symbolic Boundaries: Contested Spaces of Identity among Arab American Identity", *Sociological Perspectives*, 47, pp.371-394;
- Armsden, G.C., Greenberg, M.T., (1987), "The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual Differences and their Relationship to Psychological Well-Being in Adolescence", *Journal of Youth and Adolescence*, 16, pp.14-20;
- Atudorei, I.A., (2016), *Emoțiile morale în contextul crizei din România*, Cluj: Editura Presa Universitară Clujeană;
- Berk, L., (2006), *Child Development (Seventh Edition)*, Pearson and Longman Publishers, Illinois;
- Bracey, J.R., Bamaca, M.Y., Umana-Taylor, A.J., (2004), "Examining Ethnic Identity and Self-Esteem among Biracial and Monoracial Adolescents", *Journal of Youth and Adolescents*, 33, pp. 123-132;
- Caplan, P., Crawford, M., Hyde, J.S, Richardson, J., (1997), *Gender Differences in Human Gognition*, Oxford University Press, New York;
- Cavazos – Rehg, P.A., DeLucia – Waack, J.L., (2009), "Education, Ethnic Identity and Acculturation as Predictors of Self – Esteem in Latino Adolescents", *Journal of Counseling and Development*, 87, pp. 47-54;
- Clerget, S., (2008), *Criza adolescenței. Căi de a o depăși cu succes*, Editura Trei, București;
- Cremer, D., Oosterwegel, A., (1998), *Collective Self-Esteem, Personal Self-Esteem, and Collective Efficacy in In-group and Out-group Evaluations*, University Press of Southampton;
- Cocoradă, E., (2004), *Consilierea în școală. O abordare psiho-pedagogică*, Editura Psihomedica, Sibiu;
- Coman, A., (2005), *Stereotipuri de gen în discursul publicitar. O incursiune în patriarhatul mediatic*. Editura Economică, București;

- Dacey, J., Travers, J., (1996), *Human Development. Across the Lifespan (Third Edition)*, Brown&Benchmark Publishers, Boston;
- DeCuir-Gunby, J.T., (2009), "A Review of the Racial Identity Development of African American Adolescents: The Role of Education", *Review of Educational Research*, 79, pp.103-124;
- Dincă, M., (2004), *Adolescenți într-o societate în schimbare*, Editura Paideia, București;
- Dworetzky, J., (1993), *Introduction to Child Development (fifth edition)*, West Publishing Company, San Francisco;
- Elias, M., Tobias, S., Friedlander, B., (2003), *Stimularea inteligenței emoționale a adolescenților*, Editura Curtea Veche, București;
- Erikson, E., (1968), *Identity. Youth and Crisis*, Norton Company Inc, New York;
- Gaylord-Harden, N., Ragsdale, B.L., Mandara, J., Richards, M.H., Petersen, A.C., (2007), "Perceived Support and Internalising Symptoms in African American Adolescent: Self-Esteem and Ethnic Identity as Mediators", *Journal of Youth Adolescence*, 36, pp.77-88;
- Grunberg, L., (2002), *(R)evoluții în sociologia feministă: repere teoretice, context românești*, Editura Polirom, Iași;
- Guner, O.Y., Sumer, Z.H., Yildirim, A., (1999), "Sources of Self Identity among Turkish Adolescents", *Adolescence*, 34, pp. 535-547;
- Hammack, P.L., (2006), "Identity, Conflict and Coexistence: Life Stories of Israeli and Palestinian adolescents", *Journal of Adolescent Research*, 21, pp. 323-371;
- Harwood, R., Miller, S., Vasta, R., (2010), *Psihologia copilului*, Editura Polirom, Iași;
- Humphreys, T., (2007), *Stima de sine. Cheia pentru viitorul copilului tău*, Editura Elena Francisc, București;
- Iluț, P., (2001), *Sinele și cunoașterea lui*, Editura Polirom, Iași;
- Iluț, P., (2009), *Psihologie socială și sociopsihologie*, Editura Polirom, Iași;
- Kelly, G., (1996), *Sexuality Today. Fifth Edition*, McGraw Hill Companies, Boston;
- Kiang, L., Fuligni, A.J., (2010), "Meaning in Life as a Mediator of Ethnic Identity and Adjustment among Adolescents from Latin, Asian and European American Backgrounds", *Journal of Youth Adolescence*, 39, pp.1253-1264;

- Klaczynski, P.A., Goold, K.W., Mudry, J.J., (2004), "Culture, Obesity, Stereotypes, Self-Esteem and the Thin Ideal: A Social Identity Perspective", *Journal of Youth and Adolescence*, 33, pp.307-317;
- Kroger, J., (2000), *Identity Development. Adolescence Through Adulthood*, Sage Publications, London;
- Kulik, L., (2000), "Gender Identity, Sex Typing of Occupations, and Gender Role Ideology among Adolescents: Are They Related", *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22, pp. 43-56;
- Larousse, (1993), *Dicționar de sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București;
- Larousse, (1993), *Dicționar de psihologie*, Editura Univers Enciclopedic, București;
- Lynn, D., (1969), *Sex-role Identification. A Theoretical Formulation*, McGraw-Hill Publishing Corporation, Berkeley;
- Marcelli, D., Berthaut, E., (2007), *Depresie și tentative de suicid la adolescenți*, Editura Polirom, Iași;
- Marcelli, D., Braconnier, A., (2004), *Tratat de psihopatologia adolescenței*, Editura Fundația Generației, București;
- Marshall, G., (1998), *Dictionary of Sociology*, Oxford University Press;
- Mitrofan, I., (2003), *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași;
- Muntean, A., (2006). *Psihologia dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași;
- Modrea, M., (2006), *Imagine de sine și personalitate în adolescență*, Editura Aliter, Focșani;
- Molina, C., Pastor, C., Violant, V., (2011), "Parental Education as Health Protection Factor in Vulnerable Childhood and Adolescence", *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 34, pp. 38-55, Iași;
- Phinney, J.S., Cantu, C.L., Kurtz, D.A., (1997), "Ethnic and American Identity as Predictors of Self-Esteem among African American, Latino and White Adolescents", *Journal of Youth and Adolescence*, 26, pp. 165-186;
- Radu, I., (coord.), (1994), *Psihologie socială*, Editura Exe, Cluj Napoca;
- Radu, N., (1995), *Psihologia vârstelor. Adolescența. Schiță de psihologie istorică*, Editura Fundația Română de Măine, București;
- Rădulescu, S. M., (1994), *Sociologia vârstelor. Societatea și ciclul uman de viață*, Editura Hyperion XXI, București;

- Rădulescu, M., (1999), *Adolescența între normalitate și devianță*, Editura Teora, București;
- Runcan, P.L., Iovu, M.B., (2013), “Emotional Intelligence and Life Satisfaction in Romanian Highschool Adolescents: The Mediating Role of Self-Esteem and Social Support”, *Revista de cercetare și intervenție socială*, 40, pp. 137-148, Iași;
- Santrock, J., (1996), *Adolescence*, Brown& Benchmark Publishers, Chicago;
- Santrock, J., (1996), *Child Development (Seventh Edition)*, Brown& Benchmark Publishers, Chicago;
- Scârnci, F., 2009, *Introducere în sociologia identității*, Editura Universității Transilvania, Brașov;
- Seiffge-Krenke, I., (1999), “Families with Daughters, Families with Sons: Different Challenges for Family Relationships and Marital Satisfaction?”, *Journal of Youth and Adolescence*, 28, pp. 325-343;
- Sells, S., (2007), *Adolescenți scăpați de sub control*, Editura Humanitas, București;
- Sică, L.S., (2009), “Adolescents in Different Contexts: The Exploration of Identity Through Possibles Selves”, *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal*, Volume XIII, 3, September, pp.221-252;
- Stănciulescu, E., (1997), *Sociologia educației familiale*, Editura Polirom, Iași;
- Stănciulescu, E., (1997), *Teorii sociologice ale educației*, Editura Polirom, Iași;
- Steinberg, L., Lerner, R.M., (2004), “The Scientific Study of Adolescence: A Brief History”, *The Journal of Early Adolescence*, 24, pp. 45-56;
- Stojković, I., (2013), „Pubertal Timing and Self-Esteem in Adolescents: the Mediating Role of Body Image and Social Relations”, *European Journal of Developmental Psychology*, 10, pp. 359-377, Routledge;
- Sudres, J.L., Lienard, A., (1995), *L'adolescent, son corp, sa therapie*, Editions Hommes et Perspectives, Paris;
- Șchiopu, U., (2008), *Psihologia modernă. Psihologia vârstelor*, Editura România Press, București;
- Șimon, M., (2010), *What Do the Students Think about Volunteers and Volunteering?*, in Review of the Air Force Academy, nr.2 (2010), p.103-106;

- Tom, D., (2005), *Regăsirea echilibrului. Pași esențiali pentru a găsi împlinirea în muncă și în viața personală*, Editura Curtea Veche, București;
- Tudose, C., (2005), *Gen și personalitate*, Editura Tritonic, București;
- Turliuc, M.N., (coord.), (2014), *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Editura Institutul European, Iași;
- Umana Taylor, A.J., Diversi, M., Fine, M.A., (2002), "Ethnic Identity and Self-Esteem of Latino Adolescents: Distinctions Among the Latino Populations", *Journal of Adolescent Research*, 17, pp. 303-329;
- Vallières, S., (2013), *Trucuri psihologice pentru părinți. Educația adolescenților*, Editura Polirom, Iași;
- Westerlund, M., Santtila, P., Johansson, A., Jern, P., Sandnabba, K., (2012), "What steers them to the "wrong" crowd? Genetic influence on adolescents' peer-group sexual attitudes", *European Journal of Developmental Psychology*, 9, pp. 645-664;
- Worthington, R., Savoy, H., Dillon, F., Vernaglia, E., (2002), "Heterosexual Identity Development: A Multidimensional Model of Individual and Social Identity", *The Counseling Psychologist*, 30, pp. 496-533;
- Zimmerman, M.A., Caldwell, C.H., (2012), "Natural Mentors, Racial Identity and Educational Attainment Among African American Adolescents: Exploring Pathways to Success", *Child Development*, 83, pp. 1196-1212, Michigan;

ANEXE

ANEXA 1. GHID DE INTERVIU

Socio-demografice

- Nume, gen, vârstă, etnie, mediul de proveniență, studii.

Definire adolescență

- Descrie-te în câteva cuvinte (cine ești, ce ești, ce faci).
- Descrie perioada adolescenței. Cum o definești? Cum te simți? Când a început?
- Au fost etape de criză în adolescență? Cum s-au manifestat?
- Care sunt cele mai grave probleme cu care te confrunți la această vârstă?
- Care crezi că sunt punctele tale forte? (fizic, intelectual, relațional, profesional, afectiv)
- Ce te nemulțumește în ceea ce privește aspectul fizic?

Stil de viață adolescenți

- Descrie activitățile desfășurate în timpul liber (hobby-uri, opțiuni de divertisment, activități sportive, excursii, teatru, operă, discotecă, cluburi, baruri, cercuri științifice, etc).
- Prezintă o zi obișnuită din viața ta (unde mănânci, cu cine vorbești la telefon, la ce oră te trezești etc).
- Cât timp petreci în fața televizorului sau calculatorului pe zi? (ce emisiuni vizionezi, ce gen de muzică ascuți, ce gen de filme preferi, ce link-uri vizitezi, ce jocuri joci?).
- Ce tipuri de lectură preferi? (ziare, reviste, romane, lucrări de specialitate, poezie, artă etc?). Care este cartea ta preferată?

Relația cu prietenii

- Câți prieteni ai? Care sunt activitățile predilecte desfășurate cu ei? Cât timp petreci pe zi sau săptămână cu ei?
- Care sunt principalele teme de discuție pe care le abordezi cu prietenii? (umor, probleme de viață, muzică, politică, sport, bârfă, etc.)
- Ce modele de viață ai? (din domeniul muzical, cinematografic, showbiz, oameni de afaceri etc).

Relația cu partenerul de cuplu

- În viziunea ta cum a-i caracteriza sentimentul de dragoste?
- Ce reprezintă pentru tine viața de cuplu? (Cât timp petreci cu el/ea? Ce activități desfășori cu el/ea?)
- Ce calități ar trebui să întrunească partenerul de cuplu?
- Ce te nemulțumește în ceea ce privește relația cu partenerul? La ce vârstă ai început viața sexuală sau la ce vârstă consideri că ar fi normal să o începi?
- Crezi că opțiunea fetelor sau concepția lor despre sex diferă de cea a băieților? Cum anume?
- Care este vârsta proximă pentru căsătorie în viziunea ta?

Relația cu părinții

- Descrie în general relația ta cu părinții (câte ore petreci cu ei, ce activități desfășurați împreună, care este atmosfera, ce tip de atașament prezintă ei față de tine, tu față de ei, ce te nemulțumește în relație cu ei)?
- Care sunt sursele conflictogene în relația cu părinții? Care sunt motivele pentru care te cerți, de obicei, cu părinții tăi?

Opțiuni socio-profesionale

- Cine a luat decizia în orientarea educațională (cine a ales liceul – profilul sau facultatea – specializarea)?
- Ce activități de ordin educațional desfășori?

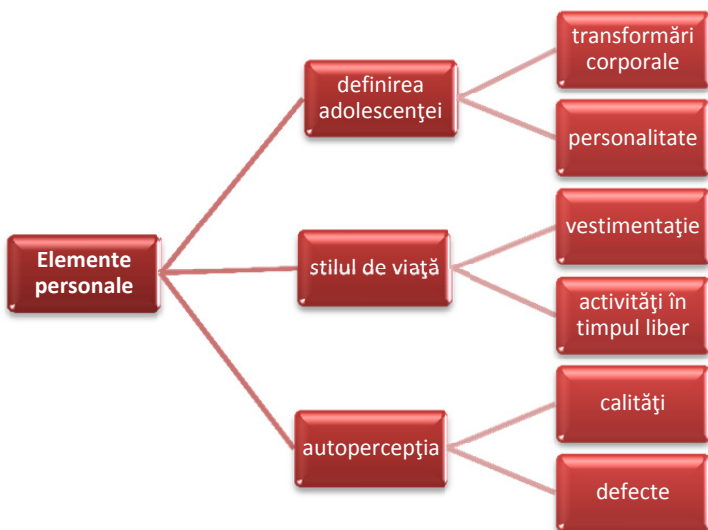
- Care sunt opțiunile tale profesionale (job)? Dar cele educaționale (școală)?
- Care este sursa ta principală de venit?
- Ce sumă de bani acoperă cheltuielile tale zilnice?
- În general pe ce cheltui banii (materiale didactice, excursii, băutură, îmbrăcăminte, mâncare, divertisment)?

Relația cu comunitatea

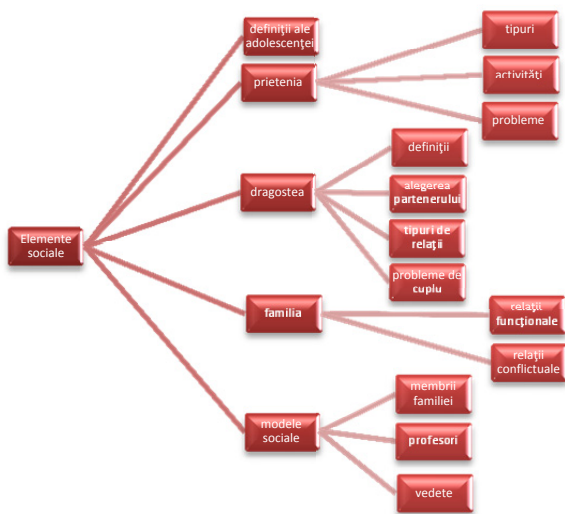
- Ce crezi tu că reprezintă minoritatea sau majoritatea etnică? Care este minoritatea/majoritatea etnică din care faci parte?
- Ce limbă vorbești în mod frecvent?
- Te-ai simțit „altfel” față de ceilalți? Cum? Când? În ce fel?
- Te-ai simțit marginalizat/ discriminat/ etichetat? Dacă da, dă-mi exemple.
- Au existat momente în care nu te-ai simțit bine, ți-a fost rușine cu etnia din care faci parte, sau ți-ai dorit să nu fii etnic?
- Ai avut parte de conflicte sau momente jenante datorită etniei tale?
- Cum a fost viața ta de-a lungul timpului ținând cont de cultura diferită (implicit limba) din care faci parte?
- Descrie practici, obiceiuri, tradiții, ritualuri specifice în cultura ta/în grupul tău, ce marchează adolescența (majorat, prima zi de liceu, prima experiență sexuală, etc).

ANEXA 2. CODAREA AXIALĂ

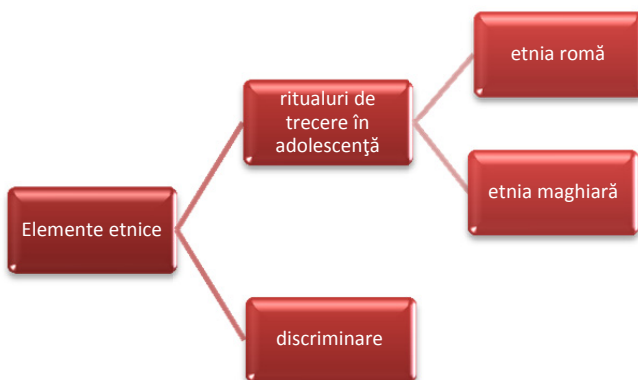
Codarea axială a elementelor personale ce țin de adolescență

Codarea axială a elementelor sociale ce țin de adolescență

Codarea axială a elementelor etnice ce țin de adolescență

ISBN: 978-973-595967-8